

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**Dōdekaphōton, Sive Theologia Prophetica, Ex Vatibus
XII. Minoribus Secundum Seriem Articulorum Fidei**

Majus, Johann Heinrich

Giessæ Hassorum, Anno MDCCIII

VD18 11197021

Prolegomena De Theologia Prophetica in genere.

urn:nbn:de:gbv:45:1-17399

PROLEGOMENA
 De
THEOLOGIA
PROPHETICA
 in genere.

§. I.

Prophetas duodecim Minores, nil quicquam auctoritate cedere Majoribus, sed scriptorum brevitate ab his solum ita distingui, notum satis est. Quapropter, cum in iis etiam habeamus firmiorem sermonem Propheticum, cui tuto inniti possumus ac debemus, quasi columnis & firmamentis quibusdam

Firmior
 Propheti-
 cus sermo
 est in XII.
 Prophetis
 minoribus,
 qui majori-
 bus non
 cedunt au-
 toritate,

Ecclesiæ veræ, 1. Tim. III, 15. bene facimus, quod iis attendamus, tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso; quia non humana voluntate allata unquam est Prophetia, sed à Spiritu S. acti locuti sunt sancti illi Dei homines, quos Prophetas vocamus, 2. Petr. I, 19. 21. quod in nostros quoque Vates quadrat.

§. II. Tametsi vero non omnes XII. Prophetæ Minores, sed tres duntaxat, *Habacuc*, *Haggæus*, & *Zacharias*, Prophetæ nomen præferant, reliquos omnes tamen Prophetas esse, dubitari nequit; quia omnia ea habent quæ Prophetis competunt, futura prædicunt,

cum ha-
 beant
 omnia Va-
 tum requi-
 sita,

A

de

de Christo testantur &c. Huc pertinet generale effatum Amosi III, 7. *Non facit Dominus Deus quicquam, nisi revelaverit arcanum suum servis suis Prophetis.* Conf. Jerem. XXIII, 18. 21. 22. 28. Hinc manifestum est, Prophetam voluntatis divinæ esse interpretem, quam ex Dei Spiritu intus loquente & singulari ratione revelante hausit, ut aliis renunciaret, eosque doceat, refellat, erudiat, castiget, & confoletur, quemadmodum ex Prophetarum lectione liquet. Hoc, cum uno volumine XII. Vates comprehensifaciant, & nomen & auctoritatem Prophetarum jure merebuntur.

licet gra-
du & or-
dine aliis
aliis ce-
dant:

§. III. Quæ de gradibus Prophetarum diversis, de stylo, aliisque ad argumentum hoc enucleandum pertinent, non tangimus, quia nec instituto nostro inserviunt & à viris eruditis prolixè pertractata sunt, ut Jo. Schmidio in proleg. ad Prophet. Min. G. Dorsch. præm. Part. II. Th. Zach. & Herm. Wisio Libro 1. Miscellan. *Ordinem* etiam Vatum nostrorum, quem in S. Codice habent, prætereo; ille enim minime secundum seriem temporis dispositus est, prout vel ex assignatione illius à nonnullis expressa, ab aliis autem ommissa, sed è Chronologia facile petenda, elucet. Nobis sufficit, quod Deus πολυμερῶς ἔχον πολυτρόπως (Ebr. I, 1.) locutus sit per os τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτῶν, Luc. I, 70. ut de ipsius voluntate & salutis nostræ ratione edocti, & tot testimoniis confirmati, certam gratiæ & beatitudinis per Messiam recuperandæ spem fidei ac vitæ normam infalibilem, & denique factorum Ecclesiæ, atque adeo Oeconomiam divinæ cognitionem haberemus.

Unde reli-
gionis
Christi
& Theolo-
giæ veræ
principium
sunt.

§. IV. Hinc efficitur, verbum Propheticum merito Christianæ religionis & omnis veræ Theologiæ principium appellari ac statui debere, cum in Prophetis de gratia ad nos ventura vaticinantibus spiritus Christi fuerit, prætestificans cum passionibus tum glorias Christo eventuras. 1. Pet. I. 10. 11. conf. Act. 10, 43. & 27, 22. Unde Petrus ait, nos firmiorem sermonem Propheticum habere, ad quem attendere fas ac utile sit, tanquam ad principium firmissimum & regulam certissimam, 2. Epist. I, 19. s. quod Prophetæ ipsi uno ore formula usitatâ indicant: *Verbum Domini, quod fuit ad Hascam, Joëlem Jonam &c.*

Quomodo
à falsis di-
stinguantur?

Nullum hic discrimen est inter Prophetas Majores & Minores, quia πάντα προφητεία γραφῆς non est ἰδίας φωνῆς, nec ἐπιλύσεως; maximum autem inter veros & falsos, quorum hi omnes excluduntur; licet

licet enim responsis, gestibus, & habitu veros affectarint, Zach. XIII, 4. (conf. Matth. 7, 15.) falsitatis tamen & erroris facile convicti sunt, Hof. IX, 8. Zach. XIII, 3. Tametsi igitur Prophetæ vocentur, etiam absolute, id tamen fit vel *μμητικῶς*, quia pro iisdem se venditabant. Hof. IV, 5. VI, 5. Mich. III, 6. 11. Zach. I, 5. XIII, 2. vel cum adiectione diminvente, *Prophetæ stulti, dementati, viri ventosi*, Hof. IX, 7. *insidiantes* Mich. II, 11. *in errorem inducentes*, III, 5. *leves, mendaces*, Sophon. III, 4. *virii somniorum*, Zach. X, 2. *spiritus immundi*. XIII, 2. quorum pœna exprimitur Mich. III, 6. 7. Quæ cum veri Prophetæ de falsis revelarint, eo cum primis nomine id fecisse illos censeretur debet, ne omni spiritui fides adhibeatur improvide, sed ut probe spiritus probentur, an ex Deo sint ac loquantur; quia omni tempore falsi Prophetæ in mundum exierunt. 1. Joh. 4, 1.

§. V. Interim non negamus, inter veros Prophetas immediatæ *revelationis modos varios* fuisse, quibus Deus suam voluntatem patefecit, nunc per *Visiones*, vigilantibus quidem interdum, sed tamen in *ἐνστάσει* constitutis, oblatas, ut exteriorum sensuum operatio ad tempus cessaret, anima vero extra corpus quasi rapta videretur, Zach. IV, 1. ff. quales obtigerunt plurimis. Am. I, 1. VII, 1. 4. 7. VIII, 1. IX, 1. Obad. I, 1. Mich. I, 1. Nach. I, 1. Hab. I, 1. Zach. I, 8. Hæ visiones rebus & verbis æquipollent, siquidem Deus non tantum verbis, sed etiam rebus & visionibus loquitur, sicut v. g. Zach. I, c. in sequentibus ipsæ res in visione oblata declarantur. v. 8. ff. II, 1. 5. III, 1. V, 1. 9. VI, 1. quare titulo *videntium* Prophetæ nonnunquam insigniuntur, Mich. III, 7. Zach. X, 2. modo per *somnia*, non naturalia sed supernaturalia, Joël. III, 1. modo per *alloquium* Hof. I, 1. 2. Joël. I, 1. Jon. III, 2. Sophon. I, 1. Hagg. I, 1. II, 2. 11. 21. Zach. I, 1. 6. IV, 8. VI, 8. 9. VII, 4. 8. VIII, 18. Alios modos lubens prætereo, aliis observatos. Id solum dicam, tot tantosque patefactionis modos pertinere & spectare ad immotam sermonis Prophetici ἀσφάλειαν & firmitatem, quam in Scriptura S. habemus, de qua nunc primo loco dicturi sumus.

Revelationis varii modi que spectant?

LOCUS I.

De

SCRIPTURA PROPHEtica.

§. I.

Ety-
molo-
gia.

Prophetia Scripturae s. scriptura Prophetica à formali externo s. ipsa scriptione dicitur, Hof. VIII, 12. Habac. II, 2. hoc ipso tamen nomine etiam opus scribendo perfectum designatur; huc pertinent quoque *tabula*, Hab. II, 2. *Volumen libri* h. e. volumen ad scribendum Zach. V, 1. 2.

Synony-
mia.

§. II. Diversae sunt Scripturae S. appellationes: (a) *Dictum Domini*, Hof. II, 15. 18. XI, 11. &c. (b) *Verbum Domini*, Hof. I, 1. IV, 1. Joël. I, 1. Am. II, 11. 12. Mich. I, 1. Hagg. I, 1. II, 1. III, 1. Sophon. I, 1. (c) *scientia*, ab effectu sic dicta, Hof. IV, 5. Mal. II, 7. (d) *Lex Dei*, Hof. IV, 6. Zach. VII, 12. Mal. II, 7. (e) *Lex veritatis*, Mal. II, 6. (f) *Verba Dei*, Zach. I, 6. (g) *Verba oris Domini*, Hof. VI, 5. (h) *Verbum pacti*, Hagg. II, 5. (i) *Via Domini*, Hof. XIV, 10. Zach. III, 7. (k) *Secretum Domini*, Am. III, 7. (l) *Vox Jehovae*, Hagg. I, 12. Zach. VII, 14. (m) *Statuta Dei*, Zach. I, 6. Mal. III, 7. (n) *praecepta*, Mal. II, 4. (o) *observatio* III, 14. (p) *foedus viae & pacis*, Mal. II, 5. (q) *מקרא Mikra*, quae vox ex Hab. II, 2. facile eruitur: Judaei Scripturam vulgo sic appellant, q. d. *Lectura*.

Causa Ef-
ficiens SS.
Trinitas,

§. III. Summum Scripturae Auctorem esse *Deum*, probatur (1) ex solenni illa Prophetarum formula, *Dictum Domini*, vel *dicit Dominus*. (2) ex interno ad scriptionem impulsu, s. Θεοπνευσία, quae nihil aliud est, quam interior Dei locutio, quam arguit indicatque verbum דבר cum ב constructum. Hof. I, 2. Hab. II, 1. Zach. I, 9. 13. 14. II, 2. 7. IV, 1. 4. 5. V, 5. 10. VI, 4. (3) Ex divino externo mandato scribendi, Hab. II, 2. Quicumque igitur Verba Prophetarum audit, legitve, ipsum se Deum audire cogitet, eique obtemperet. Christo etiam Angelo increato, auctoritas Script. vindicatur, in locis Zachar. semel iterumque citatis; quando insignis cujusdam Angeli (המלאך) quem Filium Dei esse, alibi probatur, loquentis in Propheta mentio ibi fit. Spiritui a. Sancto appropriative Θεοπνευσία tribuitur, utpote quo

quo acti agitati que locuti sunt & scripserunt sancti Dei homines, five Prophetæ, Mich. III, 8 quod etiam Zach. VII, 12. clare his verbis indicat: *Verba quæ misit Dominus exercituum in Spiritu suo sancto.* Hæc autem non de locutione solum, sed scripture quoque intelligenda esse, liquet, Hof. VIII, 2. ubi Deus scripture legis Mosis sibi tribuit.

§. IV. Omnes itaque Vates non proprio motu, sed Deo T. O. M. motore, auctore & Doctore locuti sunt, Am. III, 8. atque scripserunt, imò per eos Deus ipse locutus est; hinc Hof. XII, 11. dicit: *Per manum Prophetarum propono similitudines.* Notandus hic ille Hebraismus, quo manus omnis locutio dicitur, qua aliquid efficaciter præcipitur. Hagg. I, 1. 3. II, 1. 10. Zach. VII, 7. 12. Mal. I, 1. vid. *Tarnov.* ad Hag. I. c. Ministros ergo & instrumenta Dei electa fuisse Prophetas, ex ejusmodi formulis colligitur; hincque vocantur *Servi Dei*, Am. III, 7. Zach. I, 6. Mal. III, 22. *Legati Dei*, Hagg, I, 13. Quapropter verba ex ore Prophetarum audire jubet Deus, & olim Zach. VIII, 9. & hodie, Luc. 16, 29. *Habent Prophetas, eos audiant.*

Ministerialis.

§. V. Quomodo vero in hoc ministerii genere sese habuerint Prophetæ, & num quicquam de suo vel pro arbitrio dixerint fecerintque, hinc facile colligitur. Cum enim *manus & os Dei* fuerint, nil vel fecerunt, vel dixerunt, ac ne verbum quidem ullum, in ἐλλάμψεως immediata actu, quod illis Deus non *suggererit.* Unde non solum sententiæ & res, sed & verba singula, & verborum ordo totaque dispositio à Deo est. Nec obstat *styli* in Prophetis *diversitas*, quæ ex admiranda spiritus S. καταβάσει orta, dum afflatus suos ad ingenium Prophetarum, hominum mores & res temperavit; idem tamen Spiritus per omnes & in omnibus loquebatur, ac nominatim in *Amoso*, qui humili dicendi genere & simplicibus verbis usus est: Majestatis tamen auctoritatisque divinæ rationem simul habuit, & vel formulis consuetis, *dictum vel verbum Domini quod factum est &c.* eam expressit. vid. Max. Rev. D. Præf. Diss. de Inspir. libr. Sacr. §. IV. Quia Hebræi fuerunt Prophetæ ex Hebræis, Hebraice quoque scripserunt omnes XII, qui ante & post captivitatem Babylonicam vixerunt. In hac ergo lingua eorum scriptura tantum est authentica. *Dorsch. Th. Zach. P. II. p. 12.*

Materia ex qua.

Materia
circa quam
seu Obje-
ctum.

§. VI. Argumentum, circa quod libri Prophetici occupan-
tur, generatim esse *facienda & credenda*, dici potest. Nam utraque
diligenter inculcant, & ea negligentes severè redarguunt, ac nihil
non faciunt, quod utile est *πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγχόν* &c.
2. Tim. III, 16. Mich. III, 8. Tamen si enim quidam Vates speciale argu-
mentum habeant, ut *Jonas & Nahum* Niniven, *Obadias* Edom; in
generali tamen scopo omnes conveniunt, comminationibus pro-
missiones miscent, docent, refutant, castigant, consolantur, sicque
Legem & Evangelium tractant, & de Christo præsertim testantur,
ut ex L. de Christo patebit. Cum igitur Vates divinæ voluntatis, s.
legalis ea s. Evangelica esset, interpretes fuerint, ita locuti sunt &
loqui debuerunt, ut quisque eos vel audiens vel legens intelligere
atque verum sensum assequi potuerit, si modo illud monitum Christi
ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω Matth. 24, 15. attenderit, *ἰδίαν ἐπίλυσιν* insuper,
Spiritus S. autem hodegetam habuerit, eum sequi & voluntatem
Dei facere voluerit, Joh. VII, 17. Luc. 16, 29. Firmus & clarus
est sermo Propheticus, 2. Petr. I, 19. ergo facile intelligibilis. Idem
ex sine scriptionis Propheticæ valde efficitur.

Finis.

§. VIII. Etenim id sibi omnes (α) propositum habuerunt, ut
populum in vera Dei & salutis per Messiam obtinendæ, ratione, in-
stituerent, quemadmodum ex omnibus Locis sequentibus constabit.
(β) Hinc Idololatriam omnem, pravum cultum, opus operatum se-
vere redarguerunt, quod imprimis *Hoseas* copiose fecit, & unus instar
omnium esse potest. (γ) Corruptos mores & omnem *ἀσέβειαν* ex-
probrarunt atque castigarunt, in quo toti fere fuerunt *Amos &*
Michas. (δ) Ex adverso autem ad vitam sanctam, Legi conformem
sedulò hortati sunt; unde *Malachias* Legem Moysi studiose incul-
cavit, circa finem suæ Prophetiæ, *Mememote*, inquit, *Legis Moysi*.
(ε) Nec solatia eorum capacibus denegarunt. Eo promissiones per-
tinent, quas subinde comminationibus immiscuerunt & animos ad
Messiæ adventum ejusque beneficia excitarunt, ut *Haggais, Zacha-*
rias & Malachias præ reliquis fecerunt.

Affectio-
nes primar.
1. Autori-
tas, quæ
elucet
a. ex effe-
ctibus div,

§. IIX. Atque hi ipsi effectus divini in sermone Prophetico,
nempe efficax institutio, in doctrina cœlesti salvifica & vita sancta,
refutatio solida errorum & correctio impiorum morum, consolatio
denique cordialis, ut sic dicam, satis superque sive arguunt, sive
probant

probant I. *divinam ejus auctoritatem* quæ hominum etiam refractario-
rum, quales Judæi erant, animos in sui assensum indubitatum & ob-
sequium promptum trahere potuit & sæpe convicit. Eamque præ fe-
fert formula semel iterumque memorata: *dixit Dominus, & fuit ver-*
bum Domini &c. Nec ullum aliud testimonium conciliandæ auto-
ritatis causa Vates adducunt, quam hoc. Unde summum & sufficiens
erit. Deus ab hominibus testimonium non sumit, ut divinitatem verbi
sui persuadeat. Hic valet illud *הוֹרֵנוּ מִנְּךָ*, vel, ut est apud Mich IV, 4.
Os Domini exercituum locutum est: אִוֵּרֹסֶהָ. Id sentiunt, qui per spi-
ritum S. admittunt. Idem enim Spiritus qui *præstaturus est*, (*vorge-*
zeitiget) in Prophetis, 1. Petr. I, 10. post testatur, *mus nachzeitigen*/
quod Spiritus ille in iis loquens, veritas sit. 1. Joh. V, 6. Fides divi-
na adsit necesse est, quâ Divinitatem Scripturæ credimus. At un-
de illa nisi à Spiritu S. efficietur? Huc pertinet *promissio Spiritus*,
Joël. III, 1. & vis Spiritus S. scripturæ insita. Taceo loca Novi Test.
ubi XII. Vates allegantur, cum ea brevitatis nostra non capiat, & colli-
gi facile possint ex parallelismo vel in German. Lutheri Bibliis indicato,
ac demum subinde infra citentur. Accedunt deinceps alia etiam
testimonia non parvi faciendæ, ut sunt *mysteriorum supracælestium in*
omnibus Prophetis effulgentium veritas, & vaticiniorum infallibilis
certitudo, ipso eventur partim demonstrata, ceu ex Art. de Christo
patebit, partim suis temporibus adimplenda, quia os Domini dixit,
qui non mutatur, nec mutat quod prædixit, Mal. III, 6. *Visio ad constitu-*
tum tempus implebitur, quando Deus suo termino effabitur, & ad finem,
dum eventus ipse declarabit, neque mentietur. &c. Hab. II, 3. Huc &
Harmonia singularis spectat, ob quam omnium Prophetarum quasi
unum os & omnis Scriptura unus liber est. Nec incommodè uno
inclusi volumine sunt XII. Vates, quia unum locuti sunt, unum sco-
pum habent. Adsunt quoque *externa Testimonia*, utpote, *Ecclesie. I.*
Judaica testificatio, quæ XII. Vatum scripta semper tanquam divina
recepit, quam Christus & Apostoli allegationibus suis confirmarunt.
2. *conservatio miraculosa* sub captivitate Babylonica, licet quædam
perbrevia sint & facile amitti potuerint, nisi divina providentia ad-
vigilasset, & inter veritatis hostes conservasset. II. *Veritatem in omni-*
bus atque singulis, cum cuncta Deum habeant Autorem, fallere & falli
nescium, utpote immutabilem, Mal. III. 6. III. *Perfectio & sufficien-*
tia

β, ex ipsius
Scripturæ
testimo-
nio,

& Spiritus
S. interiori.

γ, è myste-
riorum &
vaticinio-
rum verita-
te ac certitudo.

δ, ex harmo-
nia singu-
lari.
ε, è testi-
mon. ex-
ternis.

2, veritas.

3, Perfectio

- tia* Theologiæ Prophetiæ ex hæcenus allatis etiam valide colligitur. Cum enim Vates divinæ voluntatis interpretes fuerint, nullum dubium est, quin eam plene perfecteque tradiderint, ac usus omnes, fines ac effectus salutare, quos Paulus 2. Tim. III, 16. universæ Scripturæ S. & nominatim Veteris Test. libris adscribit, è Prophetis nostris hauriri queant. Paulus etiam Act. 26, 22, dicens, *se nil dixisse præter ea quæ Propheta locuti sunt*, perfectionem Scripturæ Prophetiæ agnoscit & testatur. Nullum *traditionibus* locum esse, hinc patet, quia ad eas nunquam, sed potius ad legem Mosis Judæos remittunt. Mal. III, 22. Am. II, 4. traditiones *mendacia* vocantur. IV. *Claritas* luminis Prophetici à Petro asserta 2. Ep. I, 19. nostris quoque Vatribus denegari nequit: eaque indicatur Hof. XIV, 10. *Quis sapiens, & intelliget hæc? prudens & cognoscat ea?* Hab. III, 2. *scribe visionem perspicue in istis tabulis, ut percurrat, quisquis eam lecturus est.* Tamen igitur nonnulla quoque, imò multa, obscura & ænigmatica sint, plurima tamen alia sunt clarissima; ac illa etiam tantum perspicuitatis habent, quantum natura revelationum & scopus Domini postulat. V. Ex iisdem documentis & locis similiter *infallibilis semet ipsam interpretandi facultas* eruitur. Non alio sensu Novi Test. scriptores oracula prophetica adduxerunt, quam quem ipsa perspicue & sponte præseferunt. v. g. conf. Hab. II, 4. cum Rom. I, 17. Gal. 3. 11. Hebr. 10. 38. Zach. IX, 9. Matth. 21, 4. *s. Sensus literalis* obvius est, è naturali vocum significatione, scopo, antecedentibus, consequentibus, aliisque mediis colligendus, oratione & meditatione eliciendus, quò Hof. XIV, 10. respicit. Quem quidam mysticum sensum Hof. XI, 1. faciunt. alii literalem putant, ut *Calov.* Bibl. illust. h. l. VI Ad verbum Dei sedulo auscultandum & ambulandum in lege tanquam Canone (Gal. 6. 6.) omnes à Deo per Prophetas excitantur; huc pertinent formulæ obviæ: *Audite hoc, audite verbum Domini*, Hof. IV, 1. V. 1. Joël. I, 2. Am. III, 1. IV. 1. V, 1. &c. Egregius, locus est Hof. XIV, 10. *recta sunt via Domini, & iusti ambulant in iis*, cui respondet Mich. IV, 2. *docebit nos vias suas, ut in semitis ejus ambulemus.* VII. Eadem scripturâ Prophet. Spiritus S. *judicarium suum officium* apud Ecclesiam Jud. exercuit, Amos I, 2. fl. Mich. I, 2. VI, 1. 2. Zeph. I, 2. fl. Zach. I, 3. 4. VII. 1. 2. VIII. *Efficacia* verbi Prophetici ex effectis divinis, subinde etiam memoratis, ut conversione, illuminatione &c. efficaciter efficitur. Suffecerit adduxisse
4. Claritas.
5. Interpretatio.
6. Normam divis.
7. potestas judiciaria.
8. Efficacia.

duxisse locum Zach. I, 6. & exemplum Ninivitarum, ad concionem Jonæ statim converforum, Jon. III. 5. seqq. Ideò quoque in Novo Testamento Judæi passim remittuntur ad Mosen & Prophetas, ut eos audiant, indeque instruantur & convertantur, Joh. V. 39. Luc. XVI. 29. Quo ipso ostenditur, Scripturam Propheticam esse efficacium medium conversionis & salutis. Hinc audientes Judæi ex ore Petri vaticinia de Christo, Joël. II. & Ps. XVI. compuncti fuerunt corde & ad pœnitentiam fidemque in Christum traducti, Actor. II. 37. 41. Insignis locus est Mich. II, 7. *nonne verba mea bona vel profutura sunt, ad salutem, apud eum, qui rectè ambulat?* Qui sane effectus verbi salutaris est, à Deo per se intentus. Per accidens autem nocet verbum reprobantibus, & damnat. *Occidam eos, inquit Deus de falsis Prophetis, Hof. VI. 5. verbis oris mei efficacibus. Pravaricatores offenduntur viis Domini & corruunt, Hof. XIV. 10.*

§. IX Quod ad secundarias adfectiones attinet, eæ etiam nullo labore ex *Δωδεκαπρόφητων* eruuntur, utpote I. *Integritas*. Integra quippe in captivitate Babylonica scripta Vatum omnia servata esse, ex Neh. VIII, 3. 4. 6. 9. constat, ubi Esdras Legem attulit, legit, non de novo condidit, ut Veterum multi perperam statuerunt. Obstant etiam interitui S. Codicis in conflagratione urbis Hieros. *Targumim*, quæ originem in Chaldæa habuerunt, & ex fontibus superstitibus concinnata sunt. II. *Fontium puritas* in aperto est, eamque quoad nostros etiam Prophetas satis asseruit & vindicavit *Glassius* in Philol. S. L. I. Tract. I. Quod vero III. omnium oculis exposita sint oracula Prophetica, legique non tantum potuerint sed etiam debuerint, inter alia ex fine scriptionis liquet, & ex Hagg. II, 2. probatur, ubi Deus visionem perspicue exarari in tabulis jubet, *ut percurrat omnis eam legens*. In publico loco affigebantur, velut programmata. *Quæcumque enim πρὸς γράφην* in V. T. ad nostram doctrinam prescripta sunt, Rom. 15, 4. conf. Chemnit. Ex. Concil. Trid. p. 58. edit. 8. Huc refer Dei vocem ac mentem, Hof. VIII, 12. *scripsi illi (Israëli) magnalia legis meæ, ut legerent, familiaria sibi ea redderent, & servarent; sed velut peregrinum quid reputata sunt*. Exserit se ista communicabilitas per versionem Chaldaicam & Græcam.

Affect. secundaria.

1. Integritas

2. Puritas.

3. Communicabilitas.

LOCUS II.

De

DEO UNO ET TRINO.

§. I.

Cognoscitur Deus

I. ex nominibus Essentialibus. יהוה

אדני

Cognitionem veram vivamque veri ac vivi DEI Prophetæ diligenter ac frequenter inculcarunt; idololatriam vero & falsum cultum omnem extirpare conati sunt. Eo nomine & DEI veri nomina, quibus à falsis Diis distinguitur & cognoscitur, sedulo inculcarunt atque usurparunt, & attributa, opera cultumque, Deo propria, memorarunt. Inter Dei nomina eminent (I.) nomen יהוה essentialiale & proprium haud abs re dictum; hoc enim a) Deus sibi uni & soli vindicat, Hof. XII, 6. Joël II, 27. b) discernitur eodem à quibusvis aliis fictitiis Diis, Idolis & creaturis, Hof. XI, 9. XIII, 4. Am. V, 8. IX, 6. Mich. IV, 5. c) Reperitur hoc nomen vel solum, in innumeris fere locis, vel cum nomine *Zebaoth* conjunctum, quod tamen nomen Dei non est; nec *Jehova* in regimine ponitur, sed in ejusmodi nexu nomen יהוה subintelligendum est, ut sæpe explicite ponitur Hof. XII, 6. Am. III, 13. IV, 13. V, 14. 15. 16. 27. VI, 14. Tantum vero est hoc nomen *Jehova*, ut ejus vis exprimi satis nequeat, ac propterea ineffabile dictum est. Nam non tantum essentiam divinam summa & eminenti quadam ratione supra omnem temporis, loci, materiæ, & cujusvis alterius imperfectionis conditionem positam, sed etiam cuncta fere attributa divina innuit, prout Dn. D. Præses in Dissert. Sacr. L. II, cap. II. fufius ostendit. Quare qui Theologiam nominalem recte intelligit, ille etiam realem novit; ut bene *Chemnitius L. de Deo* scripserit p. 27. notitiam Dei in hac vita vocari *nomen Dei*: vide inter loca plurima Joël. III, 5. Mich. IV, 5. Zephan. III, 10. Huic nomini *Jehova* (II) jungo aliud, itidem incommunicabile dictum ac soli Deo proprium, אדני *Adonai* per *kameiz*, Am. III, 7. 8. II, 13. IV, 2. 5. V, 3. 16. VI, 8. VII 1. 2. 4. 5. 6. 7. 8. II, 1. 3. 9. 11. IX, 1. 5. 8. Obad. I, 1. Mich. I, 2. Hab. III, 19. Zach. IX, 4. 14. Malach. I, 14. quod ab אדני basi deductum, significat Deum esse causam *ὑποστάσεως*, *ἀνίξεως* & *ἰσίας* omnium rerum, cujus periphrasis est Actor. 17.

28. (III) **אל** *El* de Deo vero ac vivo propriè adhibetur, ipsamque Dei Essentiam indicat, Hof. II, 1. XI, 9. XII, 1. (IV) Nomen **אלהים** cuius Singulare **אל** proprie de Deo vero adhibetur, qui solus religioso cultu prosequendus est, ut ex etymologia verbi in Arab. lingua superstitis colligitur: improprie autem de Idolis. Hof. III, 1. IIX, 6. Am. V, 26. IIX, 14. Mich. IV, 5. Hab. I, 11. de Creaturis, ut de Angelis & hominibus, ob honoris aliquam cum Deo similitudinem. (V) **אדון** *Adon* Dominum notat, & aliquando ei epitheton additur, Dominus totius terræ, Mich. IV, 13. Zach. IV, 14. VI, 5. qua ratione nulli creaturæ tribuitur. His tandem subijcio (VI.) nomen **בעל** quo Deus solus insigniri voluit, sed ob abusum tandem ad Idola translatum, illud repudiavit, Hof. II, 18. 19.

אל
II. Persona-
libus.

אדון

בעל

§. II. Ex hisce nominibus si, quid Deus sit, dicere velimus, copiosissimus campus surgeret; sed ne in nominibus hæreamus & subtilius agere videamur, quam simpliciores capere queant: ad **πραγμα-
ματολογία**, ceu vocant, progrediemur. Ubi illud extra contro-
versiam positum arbitror, quod Deus sit *Essentiator* omnium rerum,
& ipsa mera *essentia*; id enim evincit nomen **הוה**, innumeris in locis
ei tributum, *essentiale* eam ob causam appellatum. Hoc igitur pro-
bare, quod in aprico est, supervacaneum foret. Quod vero *essentia
spiritualis* sit, itidem liquet. Habet enim Deus non tantum spiri-
tum, quem effundit, & per quem spirituales efficit homines, Joël.
III, 2. Zach. XII, 10. sed ipse etiam *Spiritus* est. Quando autem Scri-
ptura ad captum nostrum descendens, membrorum ac partium Dei
mentionem facit, cum integralium, ut *facierum*, Hof. V, 15. VII, 2.
Joël, I, 10. Jon. I, 3. Hab. III, 5. Hagg. I, 12. Zach. II, 17. VII, 2.
IIX, 21. Mal. III, 1. *Oculorum*, Hof. XIII, 14. Am. IX, 3. 4. 8. Jon. II, 5.
Hab. I, 13. Zach. III, 9. IV, 10. IX, 8. Mal. II, 17. *pupillarum* Zach. II, 8.
manuum Am. IX, 2. Sophon. I, 4. *pedum* Nah. I, 3. Habac. III, 5. tum
essentialium, *Cordis*, Hof. XI, 8. *anima*, Am. VI, 8. satis constat, per
ἀνθρωποπείθειαν talia dici, eaque spiritualitatis veritatem minime in-
fringere. Hinc Prophetæ Judæos & gentiles passim redarguunt, quod
Deum creaturis corporeis similem effinxerint, Am. V, 26. Mich. V, 13.
qua de re ad præceptum primum Decalogi copiosius agemus. *Unum*
esse Deum unissima, ut cum Lutero loquar, unitate. Prophetæ in-
culcarunt varie. (1) *affirmative*, Zach. XIV, 9. Ubi innuitur, Deum,

**πραγμα-
ματολογία**
ubi consi-
deratur
Deus
1. absolute
quod sit
Essentia
Spiritualis.

Attributa
1. Negati-
va.
Unitas.

B 2

ut in

Simplici-
tas.
Infinitas,

Infinitas
& Omni-
praesentia,

Aeternitas.

II. Affir-
mativa,
Sanctitas,

ut in se unus est, ita in N. T. unum praedicandum, agnoscendum & colendum, remota Deorum fictiorem & λεγομένων multitudinem, conf. 1. Cor. VIII. 6. Credebant veteres, ut nos, in unum Deum, Creatorem &c. Mal. II, 10. (2) *negative* quod *prater Dominum* Deum Israëlis non sit alius, Hof. XIII, 4. Joël. II, 27. Huic Dei unitati personarum pluralitas nil derogat, sed optime cum ea consistit. Perperam igitur Judæi & Antitrinitarii locum Zach. nobis opponunt, quemadmodum ex infra dicendis & probandis de SS. Trinitate patebit. Eodem argumento *Simplicitas* Dei asseritur, ut taceam nomen *Jehova* & *immuabilitatem* Dei, Mal. III, 6. quæ ejus simplicitatem clare arguit. *Infinitum* esse Deum, probatur ex iis locis omnibus, quibus appellatur *Dominus Deus exercituum*, quibus præest, adest præsens, imperat, &c. quod facere non posset, nisi infinita potentia præditus & omnipræsens esset. Huc pertinent loca supra indicata: quibus nunc adde illa, Am. III, 13. IV, 13. V, 14. 14. 16. 27. VI, 14. IX, 5. Hoc respectu *magnus* s. *maximus* *virtute* dicitur, Nah. I, 3. qui omnia pedibus subjecta habet, ut ibidem additur. Simili ratione *immensitas* & *omnipraesentia* adstruitur. Nam qui infinitus est, non potest non ubique esse sua essentia. Emphatice utraque describitur Am. IX, 2. II. & Obad. v. 4. Nec hujus assertionis veritatem locutiones Script. infirmant, quæ Deum huc atque illuc progredi dicunt, Hof. II, 11. V, 15. Am. IV, 13. Mich. I, 3. Hab. III, 13. 15. cum de certo præsentia modo plerumque agant. De gratiosa præsentia, quæ omnipraesentia quasi vallum, ut Dorschæus ait, vel murus est, loquitur Zach. II, 9. 12. *Aeternitas* Dei describitur, Mich. V, 2. (1) à parte ante, quod sit *ante principium* omnium, *ante dies seculi*, מִימֵי עוֹלָם alii reddunt à *quondam*, vel principio &c. sed validior est prior versio. vid. Tarnov. h. l. (2) à parte post, vel in seculum Mal. III, 6. *sine mutatione ulla*, etiam durationis. (3) à parte ante pariter & post. *Nonne tu ab aeterno es Jehova Deus meus* Hab. I, 12. ubi nomen Jehova naturali suo conceptu aeternitatem includit. *Sanctus* est. *Deus ego*, *in medio tui sanctus*, Hof. XI, 9. hinc nomen ejus sanctum & sanctificandum, Am. II, 6. imò *sanctitas* ipsa est. IV, 2. Mal. II, 11. Hincq; *templum Sanctitatis* Jon. II, 5. 8. Mich. I, 2. Hab. II, 20. *habitaculum sanctitatis* Zach. II, 17. ipsi tribuuntur. Quam sanctitatem Habacuc agnoscit & profitetur, *Nonne tu ab aeterno es Jehova, sanctus*

Sanctus meus, I, 12. *Puri sunt oculi tui ne videas malum*, 13. *sanctus veniet* III, 13. *Iustus cognoscitur Deus*, (1) cum cuique suum tribuit, *Justitia* & secundum opera promerita reddit, Mich. VII, 9. Huc pœna talionis referenda, Joël. IV, 4. 7, Obad. 15. (2) Cum Zelus & ira Dei adversus peccata & peccatores describitur. Hof. IV, 9. V, 10. 14. IIX, 5. IX, 9. 15. XII, 3. XIII, 8, 11. Am. III, 14. V, 24. VI, 8. IX, 4. 8. Mich. III, 4. Nah. I, 2. 6. III, 5. Hab. III, 12. Zephan. I, 11. III, 8. Zach. I, 2. 15. VII, 12. 12. IIX, 17. IX, 14. Mal. III, 5. Unde ira Dei igni consumenti comparatur, Joël I, 19. 20. II, 3. 5. Am. I, 4. 7. 10. 12. 14. II, 2. 5. V, 6. Obad. 18. Mich. I, 4. Nah. I, 6. III, 13. Zeph. I, 18. Zach. IX, 4. Ad quam exprimendam Prophetæ etiam annunciant (α) *diem Domini*, *visitationis*, *retributionis*, Hof. IX, 7. *tenebrarum & caliginis*, *nubis & obscuritatis*, Joël. II, 2. conf. Zephan. I, 15. *magnam & terribilem* Joël. II, 11. *tenebrarum & non lucis*, Amos V, 18. *caliginis non splendoris*, 20. *amaritudinis* IIX, 10. *peregrinationis*, *angustie*, Obad. 12. *ruina*, *vastitatis*, 13. *tribulationis*, 14. *excandescencie*, *angustie & coarctationis*, *vastitatis & devastationis*, Zeph. I, 15. *buocina & clangoris*, 16. *ardentem sicut clibanus*. Mal. III, 19. (β) *Onerosam Prophetiam*, *κωδ* ut plerique interpretes reddunt, Am. V, 1. Obad. 1. Nah. I, 1. Hab. I, 1. Zach. IX, 9. XII, 1. Mal. I, 1. (*vid. ad illustrat. iræ divinæ Effect. Peccat. auctual.*) (3) Cum iustitiæ Dei celebrantur, Mich. VI, 5. Iniquitas vero & iniustitia ab eo removetur, Mich. VI, 11. Nah. I, 3. Hab. I, 3. 13. Sophon. III, 5. *Veritas* in essendo, Hof. II, 1. sciendo, dicendo & faciendo Deo competit, Zach. IIX, 8. conf. Zach. I, 4. 5. 6. Sub ambitu veracitatis sinceritatem & sanctitatem, Hof. XI, 9. Hab. I, 12. constantiam ac fidem Hof. XIII, 14. Hab. II, 3. ipsamque Dei iustitiam Zach. IIX, 8. complectimur, qui suas comminationes iuramento obsignat, Am. IV, 2. VI, 8. IIX, 7. Zeph. II, 9. Sicque sæpius Prophetæ, promissiones ac comminationes Dei, autoritatis & veritatis formula, *Sic dicit Dominus*, *dictum Domini &c.* obsignare consueverunt. *Omnipotentem Deum*, Vates multoties asserunt (1) cum *Omnipotentia* eum *omnia facere*, Am. IV, 13. & *omnes creaturas ejus exercitus* dicunt, Joël. II, 11. 25. Am. IX, 3. Jon. II, 11. IV, 7. 8. (2) Cum diserte negatur, quæquam Deo esse impossibile, Zach. IIX, 6. (3) Cum absolute *potens*, itemque *omnipotens* dicitur, *יְהוָה* Joël. I, 15. *Jehova potens*, Sophon. III, 17. (4) Cum celebratur divina virtus magnaue potentia,

II. rat. Intellectus, Omnis-
scientia,

Omnifa-
pientia,

III. rat. Omnium
attributo-
rum,

IV. rat. Ob-
jectorum
& effecto-
rum,

tia, & Jehova Zebaoth dicitur (vid. vocabulum יהוה) it. Deus ro-
boris, Hab. III, 19. Dominus univ[er]sa terra. Mich. IV, 13. Zach. IV,
14. VI, 5. magnus fortitudine, Nah. 1, 3. Cum tribuuntur ei manus,
Am. IX, 2. Hab. III, 4. Sophon. 1, 4. dextra, Hab. II, 16. (4) Cum ef-
fectus infinitæ virtutis & potentia ei adscribuntur; Joël. III, 3. 4.
Am. IV, 7. 9. 10. 11. II. IX. 9. IX. 6. Mich. 1, 4. Nah. 1, 4. 5. Hab. III, 10. 11.
Mal. III, 10. Huc pertinent opera creationis & conservacionis, de
quibus suo loco. Omniscius est, (1) dum occulta & abdita quæque
novit, hincque testis in hominibus dicitur, Mich. 1, 2. (2) cogitatio-
nes cordis intuetur. Indicat homini quæ cogitatio (& meditatio) ipsius
sit, Am. IV, 13. Clamores cordis novit & exaudit, Jon. II, 3. (3) Specifi-
ce & numerice omnia scit, s. bona, Jon. III, 10. s. mala. Scortatio spiritua-
lis Ephraimi & pollutio Israël ipsam non latent, Hof. V, 3. VI, 10. Amos.
V, 12. Quando Hab. 1, 13. legitur, quod malum non videat, id non
de nuda scientia sed evdixæ intelligitur. (4) Omniscentiam arguunt
oculi ei tributi, totam terram peragrantes Zach. IV, 10. V, 6. IX, 10.
(5) Futura etiam contingentia prævidet; non tantum in Ecclesia & Po-
litia Judaica, sed etiam in Ecclesia colligenda per orbem terrarum,
ex omnibus gentibus, & mundi regnis, quemadmodum ex omnibus
Vatibus, inpr. vero Zach. liquet. Omnisapientia est, (1) dum perdit
sapientes & intell. gentiam; adeoque iis sapientior est: cujus consilium
sapientissimi non intelligunt, Mich. IV, 12. Obad. 8. (2) Ejus
sapientia in admirandis vaticiniis, gubernatione & conservacione
Ecclesie &c. per omnia fere Prophetarum capita conspicitur. Bonus
est Deus per essentiam, & multa bona communicat creaturis, præci-
pue hominibus, ac specialiter bonis. Illud testatur Nah. 1, 7. dicens:
bonus est Jehova; hoc Hofeas III, 5. Venient ad bonitatem ejus, eaque
fruentur fideles. Hinc & Deus יהוה אל Joël. II, 13. gratiosus dicitur,
eique tribuitur חסד quæ immeritam, ac prorsus gratuitam benigni-
tatem denotat, Hof. II, 21. Joël. II, 13. Jon. IV, 2. Zah. 1, 5. quo no-
mine etiam Φιλάνθρωπος Misericors & Salvator Hof. 1, 7. &c. dicitur,
Porro Amor ei intensus adscribitur cum affectu, Hof. III, 1. XI, 1. 4.
XIV, 5. ut & Misericordia, Zach. 1, 16. רחמים viscera misericordie
notat, quod LXX. reddunt voce ἔλεος, vel οἰκτιρῶς; semel tantum
per ἀγαπᾶν, Zach. X, 6. Atque hæc gratia, dilectio & misericordia Dei
est vel generalis, Jon. IV, 11, vel specialis, quam pœnitentibus & cre-
denti-

dentibus in peccatorum remissione, salutis collatione &c. ostendit, Joël. II, 13. Am. VII, 3. 5. Jon. II, 3. III, 10. IV, 3. Mich. VII, 18. 19. Est illa *ardentissima & seria* Hof. XI, 8. *aterna* II, 21. *magna*, & multiplex Joël. II, 13. Huc etiam refertur *Patientia & Longanimitas summa*, ubi vis ferè à Prophetis deprædicata, ut Joël. I, c. Jon. IV, 2 quæ ad pœnitentiam ducit peccatores. Hæc sunt flumina quædam è bonitatis divinæ fonte inexhausto fluentia. Omnia verò attributa hæctenus enumerata describunt nobis quodammodo Deum, & quid sit, à posteriori quasi indicant; nempe, ut *Lutherus* in Catech. maj. p. 403. ait, *Deus est & vocatur, de cujus bonitate & potentia omnia bona certò tibi pollicearis &c.*

§. III. Post consideratam absolutam DEI cognitionem, B. C. D. ad relativam progredimur, ubi Personarum pluralitas & Mysterium Trinitatis consideranda. Ut vero ordinem servemus aliquem, primum argumentum in *nominibus* divinis pluralibus constitutum. Inter ea agmen ducit nomen אלהים *Elohim*, innumeris fere in locis occurrens, quod cum plurale sit, non tantum ratione formæ sed etiam significationis, (quia singularem habet) plures utique personas designabit. Idem manifesto atque emphatice colligitur ex nomine אדוני *Adonim*, Mal. I, 6. quod *Dominos* sonat; sed quia unus est Dominus, plures saltem personæ innuuntur, juxta symbol. Athanas. *Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus S. & tamen non tres Domini, sed unus est Dominus.* Succedunt nomina יהוה אדני quæ ita junctim posita, omnes personas in una essentia divina indigitant, ita ut literæ nominis *Jehovi*, (quod soli Deo proprium est) Essentiæ unitatem, puncta vero personarum pluralitatem denotent. Am. I, 8. III, 7. 8. II, 13. IV, 2. 5. 13. V, 3. 14. 15. 16. 27. VI, 8. 14. VII, 1. 2. 4. 5. 6. 7. 11. IX, 1. 3. 19. Obad. I. Mich. I, 2. Hab. III, 19. Sophon. I, 7. Zach. IX, 14. אדני *Adonai* per kamez plurale esse & soli Deo proprium, certum est & alibi à Theologis probatum. Faterentur etiam nonnulli Judæi, ut *R. David. Kimchi* in libr. Rad. s. Lexico suo. בעלים Hof. II, 18. 19. sing. בעל nomen est personæ *maritum* denotans. Hinc ubi plures Bealim, ibi plures sunt personæ. Fuisse autem hoc nomen Deo tributum propter personarum pluralitatem, hinc inferri posse videtur, quando Deus dicit, se nolle amplius appellari *Baal*, aut *Bealim*, ob abusum, quo ad idola translatum est hoc nomen. Olim tamen non dominii tantum sed etiam pluralitatis

II. Relate
in Trinitate.
N. quoad
loquendi
formam.
Nominibus pluralibus.

Formulis
Pluralibus.

tatis personarum respectu datum, ex Es. 54, 5. constat, ubi *בְּעֵינֵי עַמִּי* *Domini tui, factores tui* memorantur. Probatur ulterius Pluralitas ex orationibus pluralibus. (1) cum Scriptura de Deo ut pluribus personis loquitur. Hof. XII, 5. *Et ibi loquibatur nobiscum*, h. e. *mecum & cum Angelo*, ut hæc sint verba Patris, de se & filio prolata. Nam ex v. 10. patet Dei hic esse sermonem, inquit *Coccejus Comm. h. l. & confert Gen. I, 25. III, 22. XI, 7.* & in toto capite non est signum alias personas loquentes introduci. Mich. V, 5. *Suscitabimus vel constituemus contra ipsum septem Pastores.* Quibus ex verbis *Hieronymus Trinitatis Mysterium colligit*, h. m. *suscitabimus ego, & Filius meus & Spiritus S. juxta illud: Faciamus hominem &c.* & in *Obadiæ principio: Surgite & ascendamus adversus eam.* Potuisset etiam D. Pater pro argumento initialia *Obadiæ verba adferre: Sic dixit Dominus Deus ad Edomum: Auditionem audivimus à Jehova; quæ Coccejus vult esse, partim Dei filii & Spiritus S. partim trium Divinitatis personarum.* II. Cum Deus à Deo distinguitur. Ita *אלהים* in plurali *Sodomam subvertisse Am. IV, 12.* leguntur, quod respicit *Vates ad historiam subversionis Gen. XIX, 24.* ubi dicitur, quod *Jehova à cum Jehova pluerit.* conf. *Dn. D. Præf. Theol. Jud. p. 41. f. III.* Cum Dominus de Domino loquitur, Hof. I, 7. Sic dicit Dominus: *Miserere domus Juda, & salvabo eos in (vel per) Domino Deo suo.* Joël. II, 23. *Gaudete, inquit Dominus, in Domino Deo vestro, quia vobis Doctorem illum ad justitiam dedit, qui vobis pluviam cadere fecit.* c. III, 5. loquitur *Jehova de invocando nomine Jehova, (Christi Rom. 10.) c. IV, 21.* *Ego (Deus Pater) eos mundabo, quorum sanguinem antea non mundabam, & Jehova (filius) habitans Sionem.* Huc etiam nonnulli referunt *Am. VI, 8. & Mich. VII, 18.* ad quem l. *Coccejus observat; personam secundam & tertiam hic permutari, quia nunc ad Christum directe, nunc de Deo Patre indirecte loquatur Sp. S. Zach. III, 12, 13.* duæ personæ indicantur, mittens & missa, quarum utraque *Jehova sit exercituum; adde, quod hic Jehova missus v. 3. Angelus increatus sc. l. Filius Dei vocetur. c. III, 2. idem Angelus & Jehova, ut è collatione vers. 4. & 5. etiam apparet, dicit ad Satanam de Patre: increpet te Jehova.* Unde *Jehovam à Jehova distingui manifestum est.* Quid? si de tota S. S. Trinitate explicetur h. m. & *dixit Deus, Filius Dei, ad Satanam: Increpet Deus Pater te, & increpet etiam Jehova Spiritus S. te.* Cap. X, 7. *Jehova inquit: Exultabit cor eorum in Domino, verbo Domini,*

Domini, ut Targum reddidit, i. e. in Messia. v. 12. *Confortabo eos in Domino, & in nomine ipsius ambulabunt, inquit Dominus.* Ubi iterum Coccejus: *Rursus distingue personas divinas, Mal. III, 1. habemus etiam duas personas, Jehovah exercituum, & Dominum templi sui, qui est Filius Dei.* Plura in hanc rem infra, quando de Deitate Filii dicemus. Personarum in Deo pluralitas ulterius ostenditur, (1) ex opere educationis ex Ægypto, Hof. XI, 1. Mich. VI, 4. quod, ut ex aliis Scripturæ locis notum est, pluribus personis & toti S. S. Trinitati adscribitur. (2) Cum conjunctim S. S. Trinitas exhibetur. (a in descriptione missionis Messia, Zach. II, 14. III, 9. *Per septem oculos, Spir. S. innumeris immensisque donis Christum iustruens, qui lapis est in passione calatus ad auferendam terre iniquitatem & Angelus Domini atque Jehova, intelligitur; Dominus autem qui lapidem cælavit, est Deus Pater.* (b In missione Spiritus S. Joël III, 1. 2. Hagg. II, 7. Zach. XII, 10. quæ fit à Patre & Filio. (c In operatione in Ecclesia, Hagg. II, 7. *Hic Domini Zebaoth & Verbi, & Spiritus Domini præsentia gratiosa, quæ populo ad futura sit, promittitur; hæc vero est ἐνεργησις καὶ παρουσία, adeoque adessentiam, non virtutis tantum, sed & suppositorum & operationem salutarem infert.* Ea denique Scripturæ loca huc pertinent, in quibus binæ tantum personæ, Pater & Filius commemorantur. Siquidem juxta regulam B. Lutheri de verb. ultim. David. *Ubicunque in Scriptura legis, Deum de Deo, tanquam personam de persona loqui, ibi affirmatur significari tres personas Trinitatis. Duabus enim nominatis, simul persona Spir. S. in Scriptura loquentis significatur, 2. Petr. I, 21.*

§. IV. Ad singulas personas si progredi velimus, pro asserenda cujusque divinitate & proprietate, non deesset solida probatio. Indicabimus verò saltem documenta, cum copiosis nobis esse haud liceat. De Patre cum magna controversia non sit, brevissimis observamus, eum hoc nomen non respectu tantum omnium creaturarum obtinere, Mal. I. 6. II, 10. sed etiam in primis fidelium, ob regenerationis gratiam: Sic Israël juxta multos Interpretes Hof. XI, 1. *Filius Dei dicitur; maximè verò respectu Filii, quem ab æterno ineffabili ratione genuit, Mich. V, 2. quo de loco mox nonnihil dicemus.* Mysteriorum hujus consequens & signum evidens esse *missionem Filii* in mundum, cum aliunde, tum ex locis supra prolatis, & de Angelo increa-

De Deo
Patre,

C

10

to à Jehova misso, liquet. Cætera huc spectantia ex sequentibus vel lucem accipiunt, vel per se ipsa satis patent.

Filii Divi,
nitas prob.
I. Nominibus,
1. personabus,

§. V. Quomodo *Filii* vox capiatur, intelligique hic debeat, ex jam delibatis obscurum esse nequit, nimirum vere ac proprie. Huc referri posset secundum *Calovium* & *D. Grünenbergin Dissert. super Hof. XI. 1. ex Ægypto vocavi Filium meum*. Idem tamen nomen זמח *Zemach* probat, Zach. III, 8. VI, 12. Sic enim *Messias* dicitur, non tantum ratione humanæ filiationis, sed etiam divinæ, ἀπατολή ἐξ ὕψους, Luc. I, 78. *Jes. IV, 2. vid. Dorsch Th. Zach. p. 179. f. & Verbum Domini, Hagg. II, 5. Verbum, quod pepigi vobiscum &c.* quod de Verbo hypostatico accipiunt non ignobiles Interpretes, *Calovius*, *Coccejus*, aliique. In memoriam Israëlitis revocat Vates promissionem fœderalem vel testamentariam Verbi s. *Messia*. Jam verò *Verbum* Patris vel Dei dici respectu generationis divinæ ab æterno, idoneis argumentis dudum à nostris est probatum. A personalibus nominibus ad *officialia* progredimur, quæ itidem Deitatem arguunt. Mich. V, 2. dicitur מושל *Moschel*, *Dominator* seu *Dominus* sc. de cælo, I. Cor. 15, 47. quia *egressus* ejus sunt *ex æternitate*: Malach. III, 2. מלאך *Dominus Templi*, & *Angelus fœderis*. Zach. IX, 9. ישוע *Salvator*, vel, ut aliis reddere placeat, *salvatus*. Utrumque in *Jesum* quadrat; prius enim ipsum salvari oportuit, ut salvatus salvare, & *Salvator* noster esse posset. *Glass. Phil. S. L. I. Tr. I. ad hunc loc. & Onomatol. Mels. Proph. pag. 169.*

2. officialibus,

3. essentialibus.

II. Attributis

Essentialia nomina adponere opus non est; cum nomen *Jehova* ei tributum, aliaque paulò ante commemorata, perspicuè & solidè Deitatem ejus probant. Neque *attributis* divinis diffuso ordine recensendis inhærebimus, sed ea duntaxat, prout se nobis offerunt, allegabimus. *Æternitas* elucet ex Mich. V, 2. ubi Christo præter egressum temporalem è *Bethlehem* futurum, egressus sive *nativitas* (*Genes. X, 4. Job. I, 25.*) *ab initio*, vel *ante initium*, *ante dies seculi*, (*conf. Proverb. IIX, 23.*) tribuitur. Quaphrasi *æternitatem* describi, liquet ex *Hab. I, 12. nonne tu Deus* אלהים *ante initium*, vel ab æterno es *Jehova* &c. *conf. Pl. XC, 2.* Huc pertinent argumenta de *præexistenti* *Messia* ante incarnationem, *Hof. XII, 4. 5. coll. cum Genes. XXVIII, 13. & regno* ejus *æterno*, Mich. IV, 7. *Omnipotentia* eidem vindicatur, quando stare dicitur in *robore Jehova*, Mich. V, 3. *fortis*, qui *salvaturus* sit, *Zeph. III, 17. Conf. Jes. IX, 5. אלהים גבור* *robur fidelium,*

delium, ut fortes sint in Domino, Zachar. X, 12. Conf. Ephes. 6, 10. Idem opera & effectus omnipotentiae probant, Joël. IV, 16. de quibus paulo post. *Omniscientia* ex inspiratione & revelatione mysteriorum rerumque futurarum superius asserta, satis adstruitur. *Consilium Pacis* s. reconciliationis, quod ad sapientiam Dei in mysterio pertinet, idem quoque valide demonstrat, Zach. VI, 13. *Misericordia & Bonitas* demonstratur ex Hof. III, 5. *Venient ad Jehovam & ad bonum ejus*, item ex opere Redemptionis, Salvationis &c. *Iustitia* prob. è Zach. IX, 9. ubi *Rex iustus* vocatur. *Gloria, & Majestas* divina describitur Mich. V, 3. *Pascet in excellentia nominis Jehova, Dei sui*. Cujus *gloria* Templum impletura erat, quae sanè divina est, Hagg. II, 7. Zach. IV, 13. magnifice describitur Majestas his verbis: *Ille geret gloriam, sedebit & regnabit in solio suo*. III. Opera etiam divina Filii Deitatem probant. (1.) *Creatio*, Amos IV, 13. dicitur *formator montium & Creator Spiritus*. Zach. XII, 1. Jehova Creator sine variatione personae usque ad v. 10. loquens introducit, quae verba Christi crucifixi esse, liquet. (2.) *Conservatio*, Hagg. II, 4. 5. *Sum vobiscum*, dicit Dominus exercituum, cum verbo, quod pepigeram vobiscum, exeuntibus vobis ex Aegypto. (3.) *Potentia* faciendi divina & supernaturalia miracula, Hagg. II, 7. *contremiscere faciam omnes gentes &c.* (4.) *Redemptio*, Hof. XIII, 14. Redemptor, qui nos à morte & inferno liberavit, est Christus, 1. Cor. 15, 54. Deus enim sit oportet Redemptor hominum, ut infinito lytri pretio pro peccatis infinitam poenam merentibus satisfacere possit; quod disertè Hof. I, 7. dicit Deus Pater: *& salvabo eos per Dominum Deum illorum*. (5.) *Constitutio Ministerii, & Ecclesiae collectio*, Hagg. II, 7. docetur, quod Messias sit *desiderium gentium*, h. e. *Schilo*, cui adhæsuræ & parituræ sint gentes, Gen XLIX, 10. Quod Ecclesiam è gentibus quoque collecturus, eamque protecturus, hostes autem ejus prostraturus sit, passim Vates nostri omnes declarant, inprimis Zacharias, e quo nunc illud tantum proferimus, quod legitur cap. XIV, 4. *Et stabunt pedes ejus super montem Olivarum &c.* cujus vaticinii complementum in ascensione Christi habemus, Act. I, 19. quandoquidem Apostoli, qui cum Christo in monte olivarum erant, in omnes quatuor cardines mundi divisi sunt. Matth. 28, 19. Huc pertinet adventus Christi in templum suum & reformatio, Malach. III, 1. seqq.

(6.) *Inspiratio Scripturae S.* (vid. L. I. §. III. caus. effic.) (7) *Missio Spiritus S.* Qui ipse cum sit verus Deus, ut mox probabitur, non nisi à Deo mittitur, Zach. XII, 10. (8) *Missio Angelorum*, Zach. I, 10. 11. & c. (9.) *Remissio peccatorum & justificat.* Zachar III, 4. 5. Malach. III, 20. (10.) *Resuscitatio mortuorum.* Hof. VI, 2. XIII, 14. (11.) *Potestas judicandi*, Zach. XII, 10. Mal. II, 3. (2.) *Cultus denique divinus*, qui consistit a) in servitute, quam Zach. I, 8 seq. & II, 3. 4. Angeli ministri Christo præstant. b) in fiducia, Habac. II, 4. c) celebratione, Joël. III, 5. Sophon. III, 9. Malach. III, 1. d) adoratione, Hof. III, 5. XII, 5. Zach. XIV, 16. 17.

Spiritus S.
Homonymia.

§. VI. Spiritus vox in scriptis Prophet. adhibetur, cum de *substantia corporea*, v. g. de aëre, ut nonnulli volunt, Amos IV, 13. tum de *incorporea*, sive *creata*, tum *generaliter*, uti Deus *Spirituum Deus* dicitur, Num. XVI, 21. tum *specialiter*, de anima hominis, Zach. XII, 8. de Angelis, Zach. VI, 5. sive *increate*: vel de Deo, considerato vel *essentialiter*, prout commune nomen est S. S. Trinitatis, vel *personaliter*, pro persona Spiritus S. quæ acceptio hujus loci propria est. *Accidentaliter* sensu sumitur pro vento, Zach. V, 9. (qui aëris quoddam accidens & *μετεωρον* est) & *Metonymice* pro plagis mundi, Zachar. II, 10. aut *Metaphorice* pro re evanescente & nihili, Hof. IX, 7. vel pro facultate animæ, animo aut voluntate, Zach. XIII, 2. vel pro donis & effectis Spiritus S. Mich III, 8. Verum enim vero, *ubique in Scriptura S.* Spiritus S. appellatur Spiritus sine adjectione, qua assignet, qualis sit Spiritus, de Spiritu S. intelligi debet, juxta regulam Hieronymi in II. cap. Mich. Loca huc facientia sunt sequentia, in quorum quibusdam Spiritus *Jehova* vocatur, Joël III, 1. Mich. II, 7. III, 8. Hagg. II, 6. Zach. IV, 6. Sanctus itaque Spiritus non tam ratione essentiae suæ, quam ratione aeternæ spirationis passivæ ita dicitur. Deitatem Spiritus Sancti probant I. *Nomina divina essentialia*, quando non tantum Spiritus *Jehova*, sed etiam ipse *Jehova* dicitur, in locis paulo ante à Zacharia prolatis. Nam cum Spiritus Dei dicatur *principaliter & singularissimo modo*, ratione spiritualitatis & spirabilitatis, qua essentia divina infinita & aeterna cum omnibus suis perfectionibus ineffabili modo ei communicatur, Deitas Spiritus Sancti valide hinc demonstratur. Vid. Dorsch. Th. Zach. p. 185 qui hoc etiam urget, quod oculi Deo tribuantur, Zach. IV, 10 per quos Spiritum S. intelligi, probat multis *Alcasar*

Deitas probatur ex I. Nominibus.

in

in Apoc. p. 145. f. Sicut enim oculi velut aliquod substantiale membrum ad integritatem corporis pertinent: ita quoque (ait) Spiritus Dei non est aliquid extra substantiam divinam, sed intra ejusdem sanctissimam essentiam. Huc refer, quod Spiritus S. sit Jehova, increpans Satanam. Zach. III, 2.

II. Attribuitur Spiritui (α) Omnipotentia & fortitudo, humana major, Mich. III, 8. imò opponitur Zach. IV, 6. omni creato robori, finitæque potentiae, tanquam causa efficiens omnis virtutis & potentiae. (β) Omniscientia & sapientia, quia novit necessitates & afflictiones nostras, etiam occultas, & preces in nobis excitat, tanquam Spiritus deprecationum, Zachar. XII, 10. & ipse intercedit pro nobis omnipotenti, omniscienti & ineffabili ratione, Rom. 8, 26. (γ) Gratia ex eodem loco quia est Spiritus gratiae autor summus & dator. (δ) Justitia vindicatrix & ira exardescens, nisi tranquilletur, Zachar. VI, 8. Conf. Esa LXIII, 10.

III. Opera divina ei competunt, ut (1) inspiratio Scripturae S. de qua suo loco; vid. Mich. I II, 8. Zach. VII, 12. (2) Conservatio Ecclesiae, per oculos indicata, & gratiosa Χαρισμάτων in Ecclesia operatio. Est enim & hoc respectu Spiritus gratia. conf. I. Cor. 12, 4. 6. Spiritum S. personam esse, ex actionibus personalibus liquet. Nec obstat, quod comparetur, vel opponatur virtuti & viribus humanis, Zach. IV, 6. VII, 12. adeoque sit ἐνέργεια. Nam ipse est ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, I. Cor. 12, 11. habetque in se δύναμιν, quam exserit, dat & donat, tanquam Spiritus gratiae efficax &c. conf. Act. 1, 8. Quod persona sit à Patre Filioque distincta, patet (1.) ex caractere ejus hypostatico. Spirabilis enim s. spiratus à spirante Jehova, realiter differt. (2.) quia ita dicitur Spiritus Jehovæ & Angeli increati, ut ab utroque velut tertius ordine distinguatur. Zach. IV, 6. VI, 8. (3.) quia dicitur Spiritus effusus super omnem carnem, Joël. III, 1. & domum David, Zach. XII, 10. à Deo, Patre haud tantum, sed etiam Filio, s. Messia, qui loquens utroque in loco introducit. Effundens autem & effusus distinguuntur. Nec dona tantum Spiritus, sed ipse etiam Spiritus dantur & effunduntur. Atque hinc etiam ejus processio à Filio probatur, quia Jehovæ, Angeli increati, Spiritus est, & à Filio & ab eodem mittitur ac effunditur; quod fieri non posset, si ab eo non procederet. Conf. Dorfeb. Th. Zach.

p. 197. ff.

C 3

LOCUS

LOCUS III.

De

CREATIONE.

§. I.

Erymolog.
& Synon.

INter opera, quibus Deus summam suam bonitatem & potentiam exseruit, primo loco spectanda venit creatio, quæ verbis ex historia creationis desumptis exprimitur. (1) ברא quod est *creavit ex nihilo*: usurpatur de productione primæva *venti*, Amos IV, 13. *hominum*, Mal. II, 10. Græc LXX. Seniores per *κτίσειν* reddunt. (2) *פָּשַׁע* *fecit*, de *homine*, Hof. VIII, 14. *aurora*, Amos IV, 13. *stellis*, V, 8. *maris & terra*, Jon I, 9. (3) *יָצַר* *formavit, finxit*, quod de formatione *montium*, Amos IV, 13. *locustarum*, VII, 1. & *Spiritus hominis* occurrit, Zach. XII, 1. (4) *יָסַד* specialiter de *maris*, Amos IX, 6. & *terra* constitutione adhibetur, Zach. XII, 1. (5) *נִטָּה* *extendit*, omnem dimensionem infert, & de cæli creatione peculiariter adhibetur, quod Deus instar pellis & tabernaculi expandit, uti Zachar. XII, 1. legitur. Quæ verba sic distinguunt, ut *יָצַר* decus & venustatem, *יָסַד* soliditatem *נִטָּה* convenientiam involvat. Creationem esse unius & solius

Causa efficiens Deus.

Dei actionem, constat α) ex Hof. VIII, 14. ubi Deus in singulari *Factoris* titulo insignitur, Zach. X, 1. *Dominus יהוה* *facit nimbos*, Mal. II, 10. *Nunquid non Deus unus creavit nos?* β) Ideoque passim in V. T. verus Deus describitur, in oppositione ad falsos Deos & Idola, quod sit Creator cæli & terræ, eorumque exercitus, Amos IV, 13. V, 8. Jon. I, 9. Zach. XII, 1. Atque hinc γ) titulo *Jehova Zebaoth* inscribitur, ut in L. *de Deo* §. 1. ostendimus; e contra verò majoris Majestatis declarandæ gratia, creandi, providendique vis omnibus hominibus denegatur, Jon. IV, 10. At

in personis
Trinus.

non unam tantum, sed plures Deitatis personas creasse, Spiritus S. per Jonam indicat, I, 9. *יהוה אלהי* *Dominum Deum caelorum* timeo, &c.

Materia.

Ex *nihilo* Deum creasse omnia, voce *ברא* Mal. II, 10. IV, 13. omnem

Causa instrumentalis.

materiam excludente, edocemur. Idem verbum omne creationis *instrumentum* excludit, cum nullum fuerit, ubi nihil fuit. Idque Vates ex historia Creationis præsupponunt. Deo itaque, qui propter po-

impulsiva.

tentiam Maximus, propter sapientiam Optimus dicitur, per creationem thesauros inexhaustæ bonitatis suæ aperire placuit, ad quos Prophetæ populum Dei, imò omnes ratione præditas creaturas, manu quasi

quasi ducentes adclamant: *Nonne Deus unus creavit nos omnes?* Mal. II, 10. Complectitur autem creatio omnia visibilia & invisibilia, quorum respectu Deus passim Dominus exercituum dicitur, & speciatim memorantur Angeli, homines, montes, ventus &c. Mundus igitur ab æterno non fuit, nec Propheta Habac. III, 6. æternitatem, sed durabilitatem montium respicit. In quonam Creatio proprie consistat, ex dictis colligi potest. Cum enim ברא indiget productionem ex nihilo, facile intelligitur, creationem esse opus immense potentia. Certis verò gradibus & ordine hoc divinum opus absolvi, ut & sapienti distinctione ac dispositione, eleganti exornatione & perfecta consummatione, itidem ex verbis Synonymis supra expressis, efficitur, & è Mose, quem Vates respiciunt, suppleri debet. Atque hinc etiam Finis Creationis patet. Nimirum devoto animo creationis opera sunt expendenda, ex iisque Deus, quam bonus, potens & sapiens sit, cognoscendus & glorificandus. Hoc sæpissimè Vates inculcarunt, ac eo nomine gratis beneficiorum æstimatoribus benedictionem, Joël. II, 22. s. Zach. VIII, 11---15 obliviosis autem vel abnegatoribus benedictionis ablationem, & maledictionis immissionem nunciarunt. Hof. II, 5. 10. 11. 14. 23. 24. IV, 3. VIII, 7. 14. IX, 2. Joël I, 4. seq. Amos IV, 6. 7. 8. 9. V, 11. Mich. VI, 14. 15. Sophon. II, 15. Hagg I, 6. 10. 11. Malach. II, 2. Abusum etiam creaturatum in commellationibus & comotationibus &c. subinde taxarunt, Hof. IV, 11. VII, 3. Amos IV, 1. VI, 4.

LOCUS IV.

De

ANGELIS.

§. I.

DE Angelis non pauca nostri Vates, imprimis Zacharias, habent. Eorum nomen est מלאך è radice obsoleta לאך quæ tamen apud Æthiopes & Arabes hodiernum in usu est, & *mitendi* significationem habet, non tantum ad servitium, sed etiam ad principatum. Unde in Æthiop. lingua hæc ipsa vox *Principem* quoque notat, & Ludov. de Dieu rectè censet, מלאך הברית *Principem fœderis* Mal III, 1. reddi posse. Nam in priore membro illius commatis הארון *Dominus* dicitur. Conf. J. Ludolf. in Lex. Æthiop. p. 21. Ita non indignum est hoc

nomen

nomen *Filio Dei*, qui sæpiſſimè Angelus appellatur, vel ſimpliciter; ut Hof XII, 5. Zach. I, 13. 14. II, 2. 7. III, 3. IV, 1. 4. 5. V, 5. 10. VI, 4. 5. vel *Angelus Domini* Zach. I, 9. 11. 12. III, 1. 5. 6. *Angelus fœderis* Mal. I, c. Quæ loca de *Filio Dei* eſſe intelligenda, alibi aſſerimus. De creaturis occurrit nomen Angeli, & quidem uſitate de ſpirit. adminiſtratoriis, (ut ex ſine eorum patebit) de *hominibus* etiam interdum adhibetur, ut *nunciis ſ. Dei*, ſ. *hominum*: de his, Hab II, 13. de illis, pro *Doctoribus* verbi, de Prophetis Hagg. I, 13 de Sacerdoubus Mal. II, 7. de Johanne Baptiſta, Mal III, 1. conf. Matth. 2, 10. Ex quibus conſtat, tantum de *perſonis* non autem de *rebus*, vocabulum Angeli adhiberi; eſſi Chaldæi peſtem per periphrasim *Angelum mortis* vocent, uti Hab. III, 4. in Targum: ubi tamen perſona, quæ peſtem immiſit, includitur.

- §. II. Verum cum Angeli boni & mali ſint, de utriſque diſtinctè agendum eſt. *Boni* ſunt ratione eſſentiæ, *Spiritus* creati tales, permanentes & confirmati, quod ex actionibus & miniſteriis bonis, quæ bono hominum obeunt, dilucide conſtat. Et quia Spiritus ſunt, ceu ex nomine & comparatione eorum cum *quatuor ventis* conſtat, Zach VI, 5 proprietates ex hac ſpiritualitate eorum, *velocitas*, *inviſibilitas*, *illocalitas* &c. fluunt. Ut autem ſuum officium peragant, in forma quandoque aſſumta apparent, Zach. I, 8. VI 2. ſeq. *Sancti* dicuntur, Zach XIV, 5. non quod eorum ſanctitas eſſentialis, ſed accidentalis ſit, quia excidere eadem potuerunt. *Intelligentes* ſunt, ita ut intellectus de ipſorum eſſentia ſit. Operationes enim ab intellectu proficiſcentes in Zachar. paſſim illis tribuuntur, ſine quo nec miniſtri, aut nuntii Dei eſſe potuiſſent, v. g. cognitio, quid rerum in univerſo terrarum orbe agatur cap. I, 11. mandatorum divinarum intelligentia ac executio, II, 8. III, 4. 5. VI, 7. Sic Angelus aliquis cognoscit Angelum increatum Chriſtum, eique in occurſum venit, II, 7. *Vi inſuper volendi* Angelos præditos, ex eorum obedientia, & prompta parataque mandatorum Dei executione colligitur, Zach. I, 11. III, 5. VI, 7. *Potentia*, (quæ tamen finita & dependens eſt) ex operibus ab illis perfectis, rebusque præclare geſtis, Zach. VI, 8. elucet. Huc facit *viſio equorum fortium*, ſ. equitum Angelorum virtute Dei exornatorum, Zachar. VI, 1. Diverſa Angelorum officia, diverſus ac varius equorum ſ. equitum Angelorum color indicat. Zach. VI, 2. 3. 6.
- (α) Deo

Angel. bonorum natura.

Attributa.

Intellectus.

Voluntas.

Potentia.

Finis creat. Angel.

(α) *Deo ministrant.* Ita Christus stipatus equis s. Angelis conspicitur, Zach. I, 8. qui stare dicuntur coram Dominatore totius terræ. IV, 14. Ubi sane stare idem est ac ministrare, conf. III, 1. 4. 7. VI, 5. XIV, 5. (β) *Hominibus adsistunt*, quorum respectu Angelis cura & custodia convenit; in primis pios peculiariter custodiunt, Zach. I, 10. VI, 1. 5. 6. 7. Non tamen cuiusvis hominum unum peculiarem Angelum tutelarem adjunctum esse, certum est. Plures sane Angeli Josuæ promittuntur, qui eundem deducant, Zach. III, 7. In Ecclesia piis cumprimis inserviunt. Zach. VI, 8. (γ) *Diabolo resistunt*, quod Zach. VI, 1. quatuor currus (quibus ministerium Angelorum denotatur, conf. Ps. 18, 11. & 68, 18.) indicant, qui, in quatuor mundi plagas (conf. V, 5. 6. 7.) egrediuntur, & circumquaque pacem tuentur, diaboloque ac mundo resistunt. Conf. Apoc. 14, 15. seq. Finis denique creationis Angelorum est, ut æterna tandem felicitate perfruantur. Si Angeli coram Dominatore totius terræ stare dicuntur, Zach. IV, 14. &c utique sequitur, quod eorum felicitas in intuitiva Dei cognitione consistat, quæ omnia, quæ actu & formaliter in Deo sunt, cognoscunt, Deoque tanquam summo bono fruuntur. Numerus denique Angelorum admodum magnus, unde Zach. IX, 8. *Castra* vocantur: non autem à nobis definibilis est. Illud insuper ex ministerio, quod Deo & tot hominum myriadibus præstant, nullo negotio colligitur.

proximus.

ultimus.

Numerus.

§ III. *Angelorum etiam malorum mentionem* Vates nostri faciunt, Zach. XIII, 2. promittit inter alia Deus, se spiritum immunditiei de terra ablaturum; sic demonia vocari, recte Grotius h. l. observat & citatis bene multis locis è N. T. probat. Impurus autem s. malus spiritus est, non quod talis creatus fuerit, sed quod sponte à concreata sanctitate defecerit, impuritatem deinceps introduxerit in homines eosque seduxerit. Hinc quævis impuritates spiritus dicuntur, quia ab impuris spiritibus proveniunt. Ita v. g. spiritus fornicationis est, Hof. IV, 12. tam qui ad fornicationem spirituales, quæ idololatritia est, tum ad corporalem impellit. Notum & ubique obvium est nomen *row* quod descendit à verbo *row* adversari, quia Deo & homini adversatur, & omni bono operi, ut Hieronymus ait, resistit. Hæcque nominis ratio haud obscure insinuat Zach. III, 1. Ex quibus nominibus pleraque ad malorum Angelorum naturam & opera spectantia colligi possunt. Valet hic illud Pauli de Diabolis, Tit. 1, 15.

Angel. malorum natura.

D

Paris

Puris omnia pura sunt: Pollutis autem s. impuris nihil purum, sed polluta est ipsorum mens & conscientia. Quare & mens & voluntas & affectus Satanæ omnes impuri sunt. Impuras etiam cogitationes inspirat vel suggerit hominibus sæpe, & ad actiones fœdas patrandas eos seducit; quod pro sua astutia & potentia, qua pollet, facile potest: Sed tamen restricta est ejus vis & per Christum fracta, ut *Zachar. loc. cit.* futurum prædixit tempore Novi Testam. Magnum impurorum & adversariorum spirituum numerum esse, vel ex innumeris impunitatibus & honorum obstaculis, ab iis profectis manifestum est.

Numerus.

LOCUS V.

De

HOMINE IN IMAGINE DEI
CONDITO.

Causa efficiens.

DEum esse Creatorem omnium hominum, Malach. II, 10. testatur his verbis: *Nonne Deus unus creavit nos? & v. 15. Nonne unus scil. Deus fecit? & reliquam Spiritus ei fuit.* Ita reddit Steph. le Moigne ad Polycarpi Ep. p. 107. Dum vero unus dicitur Deus Creator, non excluduntur plures personæ, sed ex historia Creationis supponuntur atque intelliguntur, Gen. I, 26. 27. Respicit enim hîc Propheta ad creationem hominis in imagine Dei, quemadmodum ex contextu & verbis sequentibus Malach. evidens est: *Nonne Deus unus creavit nos, quare per fide ageremus quisque contra fratrem suum?* In creatione inditus est hominibus amor sanctus & divinus, quem servare oportebat, non indulgere concupiscentiis aut vagis libidinibus. Tametsi igitur post lapsum id fiat, tamen renovari debemus & reformari ad imaginem Dei. Creavit etiam Deus hominem l. c. 15. *quæsturum semen Dei, i. e. justum & sanctum.* Unde homo justus & sanctus fuit conditus; alioquin enim semen Dei quærere & propagare non potuisset. Atque hinc etiam liquet, (1.) hominem ratione utriusque sexus & totum genus humanum in Protoplastis ad imaginem Dei esse conditum, quoad corpus & animam; quia quærere debebat semen Dei & propagare. (2.) Imaginem illam constitisse in *sanctitate, justitia & veritate*, sicut alibi Scriptura eam explicat, Eph. IV, 24. & Vates etiam ad cognitionem veram vivamque Dei, justitiam &c. subinde excitant homines, Hof.

Subj. ctum.

Forma.

XIII.

XIII, 4. Joël II, 27. Mich. VI, 8. Zachar. VII, 9. VIII, 16. 19. quo conformes Deo reddantur & induant novum hominem, quem per lapsum amiserunt. Denique (3.) finis etiam inde colligitur, propter quem Deus hominem in imagine sua creaverit, nimirum, ut Deum conditorem suum glorificaret, sanctitati & justitiæ studeret. Eo enim tendit Malachias, & Judæos revocat ad considerationem imaginis Dei, ut cogitarent, unde excidissent, & quo redire debeant, si semen & Filii Dei esse velint. Quod etiam Cap. I, 6. innuere voluit, ubi Deus ita loquentem facit: *si Pater ego sum, ubi gloria mihi debita est?*

Finis.

LOCUS VI.

De

PROVIDENTIA.

§. I.

Providentia, simplici verbo *videndi* וַיִּרְאֵהוּ Zach. IX, 8. exprimitur, quod non nudam speculationem, sed notitiam cum effectu providendi, more Ebrææ linguæ, infert; item *oculis*, qui Deo tribuuntur, Jon. II, 5. Zachar. III, 9. IV, 10. IX, 1. Alibi per præsentiam & operationem effertur, ceu mox dicemus. Ut creatio, ita & providentia non uni solum, sed tribus personis divinis competit. Ita Hagg. II, 4. Pater promittit, se providentia sua Judæis ad futurum, una cum Verbo essentiali & æterno, v. 5. i. e. Filio, (conf. Hebr. I, 3.) cui præsertim oculi per totam terram discursitantes tribuuntur, Zach. IV, 10. & Spiritu suo S. ibid.

Synonymia.

Causa efficiens.

§. II. Versatur autem divina providentia circa res omnes creatas; quo, judice *Tarnovio*, pertinent verba: *Ejus sunt ambulationes seculi*, Hab. III, 6. h. e. totius mundi, ejusque operum gubernatio penes eum est. Speciatim occupatur circa inanimata, ut *cælum*, Hof. II, 23. Zach. XII, 1. ejusque exercitus *Solem & lunam*, Habac. III, 11. *stellas, diem & noctem*, Amos IV, 13. V, 8. *aquas supra & infra cælestes*, V, 8. IX, 6. *terram*, Hof. II, 23. dando pluviam tempestivam, Joël II, 23. Amos V, 8. Zach. X, 1. Mal III, 10. & animata, ut vegetabilia, *herbas*, Amos VII, 1. *arbores*, Joël II, 22. sensitiva, *animalia agri*, Hof. II, 20. Joël I, 18. 20. II, 22. Jon. IV, 11. *volucres cæli*, Hof. II, 20. *pisces maris*, Jon. II, 11. reptilia, *crucas*, Joël I, 4. II, 25. *serpentes*,

Objectum generale.

D 2

Amos

Amos IX, 3. imo etiam circa vilissima & abjectissima, *vermes*, herbas & fructus arrodentes, Jon. IV, 7. In contrariam hujus rei sententiam descendere videtur Hieronymus in c. I. Habacuci, *Favum*, inquit, *adulationem Dei esse, qua Majestas ejus ad hoc deducitur, ut sciat per momenta singula, quot culices nascentur, quotve moriantur, quota muscarum sit multitudo, quot pisces in aquis natent.* Sed respondemus, quod *Augustinus* respondebat, cum Cypriani autoritas ipsi objiceretur: *Quicquid in Patribus Scripturarum autoritati congruit, cum laude eorum recipio; quod non congruit, cum pace eorum rejicio.* Si etiam Deum, tam abjecta creare, non puduit, nec iisdem providere Deum pudebit. Nullum tamen dubium est, divinam præcipue gubernationem circa hominem, Microcosmum, versari, & circa omnia, quæ ipsius sunt. Zach. IX, 1. *fehova est oculus spectator hominum, ut omnium tribuam Israël, i. e. generaliter omnium hominum, specialiter Ecclesiæ providam curam gerit.* Nec obverti potest Habac. I, 14. quod Deus *homines faciat, (sie lasse gehen) ut pisces maris & vermes, Domino carentes.* Hæc enim apparenter duntaxat sic se habent, propter *ἀταξίας* in mundo varias, quas tamen ad *τάξις* pro summa sua sapientia Deus revocare novit. Hominum autem moderatur (1.) *vitam*, quoad (a) ingressum, Si Deus Hof. IX, 11. Ephraimitarum gloriam à partu, imo ab utero se humiliaturum comminatur, firmiter colligitur, eum quoque à conceptione & generatione eorum curam gerere. Rationem habet pullorum, *qui non norunt discrimen inter dextram & sinistram suam*, Jon. IV, 11. (b. progressum, conservando, assuefaciendo, portando, fatiando & ditando &c. Hof. II, 10. 23. 24. XI, 3. 4. XII, 10. 14. XIII, 5. 6. Joël II, 20. seq. Amos II, 9. 10. IX, 7. Mich. VI, 4. 5. Habac. III, 13. &c. (c. egressum, ita ut constitutus vitæ terminus obtineatur, vel mirabiliter prolongetur. Quod Jonæ docet exemplum, qui e præsentis vitæ periculo ereptus, in aqua conservatus, terræque redditus fuit. Jon. II, 1. ff. IV, 3. ff. (2) *actiones*, cum *bonas*, operando & eas approbando, ut in omnibus Prophetis & fidelibus conspicuum est; tum *malas*, gubernando, permittendo, impediendo vel in bonum finem illas dirigendo. Ita Jonæ in primis fugam summus rerum moderator ad nominis sui gloriam I, 3. seqq. Ninivitarumque salutem III, 10. direxit.

Speciale,

§ III. De singulis Providentiæ partibus & gradibus, luculenta

lenta in nostris Vatibus documenta extant. I. Conservationis cum Forma
 ordinariæ, tum miraculosæ. Ita Pater benignissimus Jonam con- 1. Conser-
 servaturus piscem magnum paravit, qui illum in mare projectum vatio.
 vivum deglutiret, & per triduum illæsum servaret, II, 1--II. Cu-
 curbitam s. ricinum quoque una die cum patulis frondibus & fo-
 liis, ad protegendum Jonæ caput produxit, IV, 6. Niniven, civi-
 tatem maximam, s. ut est in fontibus, 2. Concur-
 נדלה לאלהים Deo magnam, quod ei curæ esset, ita dictam, ab interitu conservavit. v. 11. Ne- lus.
 que vero sustentat tantum conservatque Deus creaturas, sed II. 3. Guber-
 efficaci quoque operatione ad actiones illarum naturales concurrat. natio.
 Sic cælum & terram exaudit, ut hæc exaudiat triticum &c. Hof. II,
 10. ff. dando pluviam, Joël II, 22. vid supra §. 11. Extraordinaria
 concursus exempla in Vatibus similiter occurrunt, in Jona imprimis,
 quando Deus mirabiliter & potenter naturam agentem sustentat.
 Singularem autem ratione ad animarum salutem Deus concurrat, &
 speciales ejus actus per totam Theologiam se se diffundunt. III. Gu-
 bernatio denique divina latissime ad totius mundi regimen se extendit, 3. Guber-
 quo respectu *Dominus exercituum* dicitur. Quomodo vero specia- natio.
 tim Ecclesiam gubernaverit, quomodo hostium Ecclesiæ machinatio-
 nes impediverit, ex cunctis Vatibus liquet, ut loca obvia & bene mul-
 ta allegare nihil opus sit. Gubernatio autem juxta bonitatem & ju-
 stitiam divinam tanquam fines instituitur: Illam per prius, per saluta-
 ria ac efficacia media, hanc per posterius intendit: indeque constat,
 Deum peccati causam non esse. conf Dn. D. Praef. Th. Symb. p. 68 69.
 Nostrum cum Jona est, sapientiæ, potentiæ, & præcipue bonitatis di- Finis.
 vine gloriæ grata mente agnoscere, II, 2. ad fin. quam etiam Haba- ma 8. 10.
 cuc respicit, III, 6. seqq. Et licet divina providentia per media ple-
 rumque agat; in illis tamen non hærendum, sed ad causam primam
 semper recurrendum est. Hof. II, 8.

LOCUS VII.

DE

PECCATO ORIGINIS.

Dari peccatum Originis, à primo Parente in nos propagatum, Existentiæ.
 Propheta Hoseas testatur, quando conqueritur, *Israelitas æquo*
 D 3: ac

ac Adam nefarie transgressos esse fœdus, VI, 7. Ita enim cum Hebrais
 & Lubero reddimus verba, optime & simplicissime. Atque adeo
 hinc *παράβατον Ἀδάμ* habemus, ut Rom. 5, 14. vocatur, & peccatum
 primum, quod in mundum introivit, & in omnes posteros propagatum
 est, ibid. v. 12. Hieronymus sane non dubitavit sic explicare in Com-
 ment. h. l. *Ipsi imitati sunt Adam, ut quod ille in Paradiso fecerat, pa-*
ctum meum legemque prateriens, isti in terra facerent. Et ibi, hoc est,
in Paradiso, omnes pravaricati sunt in me, in similitudinem pravarica-
tionis Adæ. Equidem Pelagiani infantes à peccato originali immu-
 nes pronunciant, adducentes, Jon. IV, 11. ubi de iis dicitur: *Quod non*
noverim differentiam inter dextram & sinistram suam. Verum comparate
 verba hæc sunt intelligenda, respectu actualium peccatorum, non
 autem Originalis. Præterea proverbialis locutio est & generalis,
 convenienter Scripturæ S. explicanda; ex ea autem certum est, in &
 cum Adamo omnes fœdus legale transgressos esse, indeque factum, ut
 corrupti posteri Patrem etiam in actualibus peccatis imitarentur. Pec-
 catum igitur originis omnibus ab Adamo naturæ liter ortis inest *φύσει*,
 non transit tantum *μιμήσει*. Omnes recesserunt à regula justitiæ,
 sanctitatis & veritatis, ac miseri, fœtidi & corrupti facti sunt, quod
 vel nomen *ψυχή* arguit, ubi vis obivum. Hinc *plaga* & calamitates
 hominis. in quas post lapsum ille incidit, *mortifera* & insanabiles di-
 cuntur, Mich. I, 9 Nah. III, 19. Conf. Jerem. XVII, 9. & B. Chemni-
 tium in Loc. Theol. pag. 217. b. Huc etiam vox *Fermenti* pertinet,
 cujus mentio fit Hof. VII, 4. Quemadmodum fermentum semper
 ebullit, totamque massam fermentat; ita hoc quoque peccatum to-
 tos nos corrumpit. conf. 1. Cor 5, 6 8. Hinc *cordis durities* naturalis
 est, quæ nisi tollatur, fit habitualis. Zach. VII, 12. Objectum est tota
 Lex Moralis, sive fœdus Legale in Paradiso cum Adamo initum, quod
 ille transgressus est, & cum eo omnes ipsius posteri, ut jam destituan-
 tur gloria imaginis divinæ ipsis concreatæ. Ita non tantum privati
 justitia, veritate, sanctitate &c. sed & in miserrimo perditissimoque
 statu positi sunt, in quo moriendum & pereundum omnibus, nisi
 Deus medicam manum pereuntibus præberet. Quod Vates passim
 & summatim Hoseas XIII, 9 his verbis indicavit: *Perditio tibi, tua &*
exte est, in me vero auxilium tuum. De gravioribus morbis Prophetæ
 perpetuo conqueruntur, videlicet de *Contemtu Dei, de Odio Dei & si-*
milibus

milibus vitis nobiscum natis. Apol. A. C. pag. 53. De effectu demum ^{Effectus.} Peccati originalis tristis testatur experientia, nimirum calamitas, miseria & perditio omnis generis, quemadmodum ex dictis colligitur.

LOCUS VIII.

DE

PECCATO ACTUALI.

§. I

Inter effectus Peccati Originalis etiam actualia peccata numerantur, quando homines depravati concupiscentia & libidine ardent, sicut *clibanus ardens accensus à pistore*, per quem Hebræi malam concupiscentiam intelligunt, Hof. VII, 4. *Seb. Schmid.* diabolum tamen putat pistorem esse, ignem autem concupiscentiam malam inflammata. Utcunque fuerit, res eodem recidit. Videamus primum huius peccati nomina, quæ originalis etiam naturam exprimunt. ^{Synonym.} Dicitur (α) הַטָּאָה à טָאָה quod est *errare*, *aberrare* à via, vel scopo, unde peccatum erratum, delictum, erit. LXX. Interpretes ἀμαρτίαν plerumque vertunt. Hof. IV, 8. VIII, 13. Amos IV, 12. Mich. I, 13. III, 8. VI, 7. (β) ὑπερβασία *transgressio*. LXX. sæpius per ἀνομίαν interpretantur, nonnunquam etiam per specialia nomina, ut ἀσεβηματα, Hof. VII, 13. VIII, 1. vel ἀσεβειαν. Amos I, 3. 6. 9. 11. 13. II, 1. 4. 6. III, 14. V, 12. Mich. I, 5. 13. III, 8. VI, 7. (γ) ἰνομία *Iniquitas* ab ἰνομον *curvum fuit*, & cum ad animum refertur notat *perverse egit*. per ἀδικίαν frequentissime exponitur, Hof. IV, 8. V, 5. VII, 1. VIII, 13. IX, 7. XIV, 2. raro per κακίαν, Amos III, 2. per μάταιον, Hof. VI, 8. κίπων, Mich. II, 1. Zachar. X, 2. idemque (δ) ἰνομία denotat, Mich. III, 10. Usurpatur tam pro malo culpæ, quam pœnæ, tam pro Originali, quam pro actualibus peccatis. (ε) ἰνομία *adversatio*, vel *odium inestinum* erga Deum, *satanicum*; LXX. per μανίαν reddunt, Hof. IX, 7. 8. quæ certa morbi species, quo qui laborant, mente capti vocantur. Alii deducunt ex ἰνομία *declinavit*, *deflexit*, cum adversatione; cui cognatum ἰνομία *adversatus est*, quia peccatis à via legis Dei defleximus, eique adversamur. (ζ) ἰνομία *Iniquitas*, *prævaricatio*, *perfidia*, à ἰνομία *prævaricari*, Græcis ἐγκαταλείπειν, Hof. V, 7. καταφρονεῖν, VI, 7. (η) ἰνομία *improbilas*, *inquietudo*, à ἰνομία *impie & seditiose egit*, *commotus est*; quia impij subito moventur, & cupiditatibus rapiuntur, Hof. X, 13.

X. 13. (θ) per καρὸν, καρίαν redditur. Hof. VII, 1. 2. 3. 15. X, 14. Joël III, 13. Jon. I, 2. IV, 2. vel τὸ πονηρὸν, Mich. II, 1. III, 2. Nah. I, 11. (ι) נבלה *fatuitas*, Hof. II, 10. quia stultus est, qui contra legem Dei sanctam peccat, ignominiamque ac turpitudinem suam prodit. (κ) שקר *falsitas, mendacium* à regula veritatis discedens, Hof. VII, 1. Mich. VI, 12. Zach. X, 2. (λ) זמה *excogitatum, vel conceptum animo scelus*, Hof. VI, 9. (μ) טמאה *pollutio, μίαισμα*, Hof. V, 3. ἀκαθάρσια, Mich. II, 10. (ν) חלי *agritudo*, nempe quæ in animo est & cordi pariter ac corpori dolorem affert. Hof. V, 13. (ξ) כזב *mendacium* LXX. ψευδὲς, Hof. 8, 13. & καρὸν reddunt, Hof. XII, 2. (ς) מרר *à superiore defectio, rebellio*, LXX. per ἀνίγειν expriment, Hof. XIII, 9. (π) מזור *vulnus, ulcus*, LXX. per ὀδύνην, Hof. V, 13. per ἐπέγρα Obad. I, 7. reddunt. (ρ) שערוריה *horrendum* quid maxime, Φεμτόν, Hof. VI, 10. Majoris emphaseos gratia tertia radicalis geminatur & duplex litera hæmantica addita est. (σ) נאפיים *adulteria, μοιχεία*, Hof. VII, 4. legitur & geminata tertia radicali נאפיים Hof. II, 4. It. (τ) זנונים *scortationes, πορνεία*, Hof. I, 2. II, 4. IV, 11. Spiritualliter & corporaliter peccata sic dicuntur & committuntur. (υ) כחש *mendacium*, ψεῦδος, Hof. XII, 1. Nah. III, 1. (φ) נרה *separatio, divagatio*, Hof. VII, 13. (χ) סרה *recessio, apostasia*, Hof. IX, 15. (ψ) מרמה *dolus*, Hof. XII, 1. (ω) חמרורים *amaritudines, exacerbationes*, Hof. XII, 15. רם *sanguis*, Joël IV, 20 Mich. III, 10 חמס *injustitia, violentia*, IV, 19. Mich. VI, 12. Hab. II, 17. & ברק *laceratio, ruptura*, Nah. III, 1. da man sich von GOTT los reiſſet / und nicht an seine Geseze will binden lassen. Hæc Spiritus S. Grammatica rectius nos in peccati notitiam deducit, quam latina lingua, Calov L. de Pec. p. 4. Quare tot peccati nomina negligenda non sunt, digne tamen ob breviter explicari à nobis nequeunt.

Causa non
Deus.

§. II. Causam tantorum malorum non esse Deum, vel ex ejus attributis, bonitate, sanctitate, justitia apparet, de quibus L. de Deo §. II. quod ex Hof. I, 2. à nonnullis objicitur; Deum præcipiendo, ut Propheta mulierem fornicationum acciperet, videri causam fornicationis moralem: facilem habet solutionem. Nam Deus non scortari sed ducere mulierem tantum scortatricem jussit, cujus filii dubiæ quoque sint fidei, propter matris levitatem, ad idololatriam & spiritualem populi Israëlitiçi fornicationem arguen-

guendam. Alii, cum Molinæ & Riveto, allegorice & parabolice intelligenda censent; sed obstat textus perspicuitas & præcepti repetitio, Cap. III, 1. s. intentio Dei & obsequium Prophetæ. vid. *Glasf. Grammat. Sac. Tr.* 3. can. 14. Neque hoc Deum peccati autorem facit, quod varie ad id concurrat (1.) ratione *præscientiæ*, quæ fatalem rebus necessitatem non adfert, cum Deus nec peccatum, nec pœnam peccati velit, sed pœnitentiam, ceu ex Jona liquet, c. III. 4. ff. (2.) ratione *permissionis*, Hof. IV, 14. 16. 17. VIII, 4. XIII, 11. Am. IV, 4. (3.) ratione *ordinationis ad bonum*, Hof. II, 9. Amos. IV, 12. Ita Jonæ fugam ex inobedientia profectam, Deus permisit, & direxit, ut ansam nautis cognoscendi & ulterius inquirendi verum Deum suppeditaret, I, 16. ejusque ex visceribus piscis post triduum incolumis evasio II, 2. 11. insignis Dei circa suos providentia, in primis mortis ac resurrectionis Christi typus ac exemplar existeret. *Causa itaque peccati tribuenda tum diabolo, homines seducenti, per idololatricam in primis, Hof. IV, 12. V, 4. quæ Amos II, 4. mendacium vocatur, à Patre mendaciorum diabolo profectam. conf. Joh. 8. 44. Hof. VII, 6. Causa mali impulsiva cum pistore calefaciente, qui juxta Schm. diabolus est, exprimitur, qui calefacto furno seu materia mali subministrata, tamdiu dormit, ac massam fermentari patitur, donec opportunum tempus nactus subito prorumpat. Tum libera hominum voluntati, in agendo sponte sua deficienti. Hof. V, 11. Ephraim quia voluit, iovit post jubere. XIII, 9. Perdidit te ô Israël &c. XIV, 2. Propter iniquitatem tuam corruisti. Obad. 3. Superbia cordis tui te decepit. Mich. VII, 13. Terra propter fructum operum suorum in desolationem erit.*

Causa peccati.

§. III. Formale peccati in *avopitæ* seu illegalitate consistit. Hof. IV, 6. VIII, 1. 12. Amos II, 4. Sophon. III, 4. Mal. II, 8. Ideo peccatores *declinantes* dicuntur, Hof. V, 1. Peccato hoc omnes omnino homines coinquinati sunt. Mater, quæ omnia membra comprehendit, spiritualis adulterii accusatur, Hof. II, 4. 7. Ideo tres potiores status propter peccata redarguuntur. VII, 4. Mich. VII, 2.

Forma.

Subiectum.

§. IV. Peccatum vero cum concipiens peperit, desperatos conscientiæ morbos efficit, Hof. VII, 2. *Circumdant eos actiones ipsorum. X, 8. Tum dicent ipsis montibus, tegue nos, & collibus, cadite super nos. conf. Apoc. 6, 16. XIII, 13. Dolores parturientis obvenerunt ei.*

Effectus peccati.

E

Joël

Joël II, 6. *Omnes facies expallescent, pallida morte veniente.* Mich. IV, 9. *Apprehendit te dolor sicut parturientem.* Nah. II, 10. *Cor liquefiet, & tiubatio genuum, dolorque in omnibus lumbis, facies quoque omnium colligent atrorem.* Nunc rei sunt, Hof. X, 2. מַשָּׁחִי vel vastabuntur, ut quidam reddunt. Unum enim ex alio sequitur; malum culpæ excipit malum pœnæ. Hof. IV, 3. Joël I, 18. 20. *Bestie agri quoque propter peccata publica affligi dicuntur: quæ tamen proprie loquendo non puniuntur, quemadmodum Hugo Grotius Libr. II. de Jure Belli ac Pacis c. XXI. §. II. & Pufendorf. L. II. de Jur. Nat. & Gent. III. 3. observarunt; cum pœna peccatum præsupponat, & delicto reddatur, hoc autem, quia contra legem fit, in bruta non cadat; quare non tam bestię puniuntur, quando intereunt, quam homines, qui utilitatibus ex iis capiendis privantur.* Omnia mala pœnæ Deus propter mala culpæ hominum infert, testibus Prophetis. *An erit malum, quod Jehova non efficiat?* Am. III, 6. Mich. I, 12. ubi מַשָּׁחִי græce κακία malum quodvis nobis adversum significat, quodque natura fugimus. Joël II, 13. Amos IX, 4. Obad. 3. Jon I, 7. III, 10. IV, 2. Mich. II, 3. Nah. II, 14. III, 5. Hinc pœnæ temporales, Joel IV, 13. Mich. I, 5. VI, 13. quæ vel privata s. personales sunt, in singulis fere Prophetarum paginis obviæ, vel publica s. communes, è quibus quinque præcipue eminent. (1.) *Bellum*, Hof V, 8. IX, 13. X, 9. 14. XI, 6. Joel III, 9. 10. Amos II, 2. IV, 10. VI, 14. VII, 9. IX, 1. 10. Mich. VI, 14. Nah. II, 13. III, 2. 3. 15. Hab. I, 6. seqq. &c. (2.) *Fames*, Hof. II, 11. IV, 10. IX, 2. Joël. I, 7. 10. 11. 12. 16. Amos IV, 6—9. V, 16. Mich. VI, 14. cum spirituali nonnunquam conjuncta, Amos VIII, 11. conf. Hof. II, 3. (3.) *Pestis*, Amos IV, 10. conf. Exod. XII, 19. Habac. III, 5. (4.) *Bestia*, Hof. II, 14. Joël I, 4. 6. Amos VII, 1. (5.) *Captivitas s. exilium* Hof. IX, 6. Amos I, 15. V, 27. VI, 7. VII, 11. 17. Nah. III, 10. Quæ pœnæ plerumque se excipiunt, & si tandem pœnitentia non sequitur, cum excidio totali conjunctæ sunt, quod & verbo significanti מַשָּׁחִי & re ipsa exprimitur. Hof. IV, 6. *Excisus est populus meus*, X, 7. *Excisa est Samaria*, v. 15. *Excisus est Rex Israël.* Obad. 5. *Quomodo excisus es, ô Edom!* Quoad rem, vide Hof. I, 4. 6. II, 5. IX, 16. XIII, 3. Amos II, 9. IV, 2. VI, 9. 10. 11. VII, 8. VIII, 2. Obad. 10. 16. 18. Habac. III, 13. Sophon. II, 5. III, 6. Ad pœnas æternas verba refero æternæ, Hof. IX, 3. *Non habitabunt in terra Domini*: quæ quidem de promissionis

sionis terra Canaan loquuntur, nihilo tamen minus ad æternam istam
 quietem, cujus typus Canaan erat, respiciunt. De Edom Obad. 10.
 dicitur; *Excinderis in æternum.* Omnes verò pœnæ communi mortis
 voce comprehendi censentur, Hab. III, 5. *Ante pedes ejus ibit mors.*
 conf. Gen. II, 17. Quæ licet multæ gravesque sint, plerumque ta-
 men ab impiis susque deque habentur. Sophon. III, 2. 5. Vid. infra
 de Obdurat. Piis vero sacrum horrorem omnino injiciunt Hab. III,
 2. 16. & non ad remedium tantum quærendum excitant, sed & com-
 pellunt, Hof. VI, 1. Joël I, 19. Amos IV, 12. Id nî fiat, Deus con-
 queritur, Hof. VII, 7. 9. 10. 11. Amos IV, 6. 8—11. Quapropter
 in pœnis non est murmurandum, Amos V, 13. VI, 10. VIII, 3. Mich.
 VII, 9. Habac. II, 20. Sophon. I, 7. Zach. II, 13. sed precibus ad Deum
 fugiendum, Amos VII, 2—6. Jon. II, 3. Habac. III, 2. & exemplo
 Ninivitarum serio pœnitendum. Jon. III, 10. Peccatores autem
 Deus non exaudit, Mich. III, 4. Zach. VII, 13. (vid. L. de Pœnitent.)
 Ita mala partim immissa, partim imminetia vel temperari vel aver-
 ti possunt. Hinc illustris divinæ misericordiæ & longanimitatis de-
 claratio elucet, Hof. II, 3. 25. XI, 8. 9. Amos IV, 11. Zach. III, 2. Li-
 cet autem divina clementia imminentem peccatoribus vindictam, ad
 veros pœnitentiæ fructus eliciendos nonnunquam differat, nihilo ta-
 men minus, si ii non subsequuntur, tarditatem supplicii gravitate
 compensat, Hof. XIII, 12. Joël IV, 13. Amos VII, 8. VIII, 2. 7. Mich.
 IV, 12. V, 14. Hinc judicii dies ut quam maxime *terribilis* describitur
 tur, Joël II, 2—11. ut *luctuosissimus*, Amos V, 16. quia *perditio* velocis
precisa & gravis erit, Mich. II, 10. *cedetque in proverbium & lamen-*
tationis formulam, verl. 4. *acrisum*, VI, 16. Eo faciunt sequentia: Nah.
 III, 6. *Vilem faciam te.* verl. 7. *Omnes videmeste, fugient à te.* verl. 19.
Omnes audientes famam tuam, manus super te complodem. Habac. I, 5.
Videte inter gentes, & circumspicite & miramini, quia opus sum opera-
turus in diebus vestris, quod non credetis, quando annunciabitur. II, 6.
Omnes super eo proverbium afferent, ac dicterium & anigmata de eo.
 Sophon. II, 15. *Quomodo facta est in vastitatem, cubile fera? omnis trans-*
iens super ea stulabit, movebitque manum suam. Pœnarum etiam gra-
 dus sunt. Majoribus enim beneficiis adfecti, majores pœnas luent.
 Amos III, 2. Nec est, quod quis omnipotentis Dei manum effuge-
 re se posse, cogitet, quia *verax* est in suis comminationibus: Unde

Effectus pœ-
accidens.

Adjunctus
gravitas.

Gradus
pœnarum.
Certitudo.

Matri Synagogæ pœnam denunciâns addit: *Vir non eripiet eam è manâ mea.* Hof. II, 12. *In ipsa aurora Rex Israël excisus est.* X, 15. Luther. Das ist bald und plözlich. Joël I, 15. IV, 14. Sophon. I, 7. &c. *Propinqui diei mentio fit, cui nulla est exceptio,* II, 3. Amos II, 14. IX, 1. 2. 3. 4. Obad. 4. Mich. II, 3. VI, 14. Sophon. I, 18. Mal. III, 5. *Exemplis id demonstratur.* Jonas à facie quidem Domini aufugere tentabat, effugere tamen nequii. I, 4. *Similibus declaratur, defumtis à cursu & velocitate equitum,* Joël II, 4. conf. Apoc. 9, 7. Habac. I, 8. *aquila ibid.* Hof. VIII, 1. *à rete & hamo piscatorio.* Hof. VII, 12. Amos IV, 2. conf. Habac. I, 15. Evadere volentes in majus periculum incident. Amos V, 19.

- Divisio. §. V. Varias peccatorum divisiones Hoseas imprimis tangit, quas paucis indicabimus, cum plura Decalogus suum infra locum habiturus suppeditet. 1. *Voluntaria* innuuntur verbis Hof. IV, 8. *Ad iniquitatem tollere animam*, id est, anxie summoque cum studio desiderare, item VI, 9. *Scelus facere*, *מזמ* enim præmeditatum, deliberatum adeoque voluntarium peccatum indicat. Mich. VIII, 3. *Ad malum manuum suarum diligenter intentum esse.* Sophon. III, 7. *Omnes actiones suas corrumpere studio.* Unde quæ Regnanua sint peccata, etiam constat. Prophetæ ejusmodi peccatores ipsis brutis assimilant, ut *juvencis refractarius*, Hof. IV, 16. *Onagris.* Hof. VIII, 9. *Vaccis pinguis,* Amos IV, 1. Quæ *involuntaria* sint, ex opposito colligitur. Huc locus de *Scandalo* pertinet, quod duplex, *datum & acceptum.* Eo refero Hof. V, 1. ubi de Sacerdotibus, Principibus & toto populo Israël dicitur, quod scandalum aliis dederint, dum *laqueus Mizpa*, & *rete expansum super Thabore fuerint.* Idem de falsis Prophetis ait IX, 8. & de Hierosol. quod *origo peccati filie Sionis*, & *in ea inventa sunt defectiones Israël,* Mich. I, 13. de Sacerdotibus Mal. II, 8. scribit, quod *impingere fecerint multos in lege.* Jonas etiam inobedientia sua nautis scandalum præbuit, I, 11. Ad *acceptum* spectat Hof. IV, 13. Mich. I, 5. Utrumque Deus pro sua erga Jehudam bonitate olim præcavit, Hof. IV, 15. Alia peccata sunt *commissionis*, de quibus pleni sunt omnes Prophetarum libri: Alia *omissionis*, de quibus vide Hof. IV, 1. 10. X, 3. Sophon. III, 2. item *aversionis à Deo*, & *conversionis ad creaturas.* Hof. I, 2. II, 15. III, 1. IV, 12. VII, 13. 14. Quædam sunt *interiora*, ut (a. *carnis suggestiones*, primique *concupiscentiæ*
- Ratione causæ efficiëntis.
- Rat. actus.
- Rat. subjecti.

scientiæ motus, qui *spiritus*, Hof. IV, 12. V, 4. & *cogitationum malorum*, Hof. VII, 15. Mich. 11, 1. 2. appellatione nonnunquam indignantur. Insignis locus est, Hof. VII, 4. 6. 7. ubi cor impiorum cum fornace accenso comparatur. Accedunt (b. carnis delectationes, Hof. VII, 5. IX, 1. Mal. II, 17. *Exteriora, vel in gestibus*, Hof. II, 17. vel *verbis*, Hof. IV, 2. X, 4. vel *factis*, ibid. &c. Alia peccata sunt in *Deum*, Hof. IV, 7. V, 7. VI, 7. VII, 13. ibid. v. 15. XIII, 9. XIV, 1. Joël III, 4. Amos. II, 7. Nah. I, 11. Sophon. I, 17. Mal. III, 13. II, 17. Alia in *proximum*, Amos I, 11. Obad. 10. Hab. II, 15. Eo etiam hæresis refertur. Unde Deus Israëlitis exprobat, quod *filios alienos genuerint*, i. e. apostatas, idololatrias fecerint, Hof. V, 7. & Sacerdotibus, quod tanquam rem extraneam legem reputarint, *Luth. Sie scheltens Rehery*. Hof. VIII, 12. Aliud porro *manifestum est*, aliud *occultum*, quod hominum respectu ita dicitur: Deo enim minime incognitum est, Hof. VII, 2. Peccatum aliud alio est gravius, respectu (a) *persona peccantis*, in statu Ecclesiastico, Sacerdotum, qui sæpius propterea redarguuntur, Hof. IV, 9. V, 1. VI, 9. IX, 8. Mal. I, 6. II, 1. Politico, Hof. IX, 15. *Omnes Principes eorum apostata sunt.* (b) *Persona, quæ offenditur*, ut, *Deus*. Omnia vero peccata contra ipsius sanctitatem pugnant. (vid. divis. rat. Objecti.) *Homo*, præsertim fideles. *Qui vos tangit, pupillam oculi mei tangit*, Zach. II, 8. Infideles, Nah. III, 4. §. VI. Omnium vero peccatorum maximum est *Induratio*, cuius ipse homo autor principalis & directa est, qui se ipsum ex continuo peccandi studio sua malitia & contumacia indurat, & Spiritui S. conversionem ipsius intendenti resistit, & Diaboli suggestionibus obsequitur. Hujus criminis sæpe Israël accusatur. Hof. VII, 10. Amos IV, 6. I. Zach. I, 4. VII, 11. 12. Mal. III, 7. Nulla autem ratione Deus indurat, quando induratio ut peccatum & causa peccati spectatur, quin potius ab hoc crimine procul ipsum abesse patet, ex divina indurationis *prohibitione*, Zachar. I, 4. *contrario beneplacito*, iraque contra induratos, Zach. VII, 12. & *pœna*, ibid. v. 13. 14. Subjectum etiam indurationis, cum objecto & forma ex hoc Zachar. loquoliquet. Istud quod sint homines, quibus Deus voluntatem suam luculenter & sufficienter patefecit, illi tamen *audire rennerunt*, *cervicem durum dederunt*, *aures obdurarunt*, *ne audirent*, *cor instar adamantis posuerunt*, *ne audirent legem & verba, quæ misit Dominus exercituum*

Rat. Objecti.

Rat. Consequentis.

Rat. graduum & statuum.

Causa efficiens.

Subjectum.

citum in Spiritu suo per Prophetas, quibus non tantum Lex sed etiam Evangelium comprehenditur. Consistit igitur induratio in inobedientia malitiosa & insanabili, & violenta resistantia, quando aures obturantur, cor in adamantem ponitur, & quasi callo obducitur, ne videat, audiat, intelligat &c. ceu ex II. citat. colligitur. Unde varia & gravissima scelera oriuntur, quæ Vates redarguunt, & de quibus passim conqueruntur, ut Hoseas IX, 9. Profunde corruperunt se, h. e. ita sceleribus immerfi sunt, & tam altas radices ipsorum malitia egit, ut extirpari amplius nequeat. c X, 15. Propter malitiam malitia vestra, h. e. summam malitiam. Joël III, 13. Multiplicata est malitia eorum, Amos I, 3. seqq. II, 1. seqq. obstinata malitia indicatur, quod tribus peccatis quatuor, & multis plura adjecerint, adeoque nullum peccandi finem fecerint. V, 12. Cognovi multa scelera vestra, & fortia peccata vestra. Hinc Amos IX, 7. Israëlitarum peccata filiis Æthiopum assimilantur. Unde non possunt non pœnæ temporales & æternæ manere induratos. De quibus iterum Vates in locis indicatis. His adde sequentia: Mich. V, 15. In ira & furore suo uluonem contra gentes faciet, Mich. V, 15. Idem apud Malach. II, 2. Deus denunciatur: Nisi auscultaveritis, & nisi animo indideritis, (conf. Hagg. I, 5. 7. & II 18. 19.) & tribuatis gloriam nomini meo, ait Jehovah exercituum, tunc omnino immittam in vos maledictionem, maledicam ipsis benedictionibus vestris, maledixi earum unicuique, quia non induis animo. De æterna damnatione idem ait: Percutiet Deus terram anathemate.

Forma.

Effectus.

peccati gravitas.

pœnæ temporales.

recerda.

LOCUS IX.

De

LIBERO ARBITRIO.

CUM liberum hominis arbitrium ad bonum, pars imaginis divinæ fuerit, arbitrium vero servum ad malum pars sit peccati, locum hunc antecedentibus nexu convenienti subjungimus. Scriptura hominis non renati intellectum, ut nulla Dei agnitione imbutum, Hof. IV, 1. 6. non sapientem, nec intelligentem v. II. 14. depingit. Ex quo corrupta & plane emortua voluntas oritur, cordisque defectu indicatur. VII, 11. Arbitrium itaque hominis in spiritualibus nullum imo servum est. Confirmatur id a. dictis, quibus asseritur, quod Israëlitz

litæ cor interceptum, sub peccato captivatum, habeant, quod *spiritus fornicationis eos seduxerit*, Hof. IV, 11. 12. *ut non revertantur ad Jehovam, nec querant eum in omnibus his.* Hof. VII, 10. *nescierint facere rectum*, IV, 6. 8. 9. 10. *β. Exemplis renatorum illustratur, Jonæ imprimis, c. I. IV.* Si enim in renatis naturale vel carnale liberum arbitrium, etiam post regenerationem legi divinæ repugnat: quanto magis ante regenerationem legi & voluntati Dei repugnabit & inimicum erit? vid. Dn. D. Præsid. Theolog. Symbol. Artic. VI p. 84. *γ. Similitudinibus*, quando cor cum adamante confertur, Zach VII, 12. & *ferris indomitis.* (vid. pecc. voluntar.) Superest quidem aliqua libertas in rebus externis, civilibus &c. licet debilis. Potest namque homo irregenitus verbum sub intentione ac ratione cujuscunque boni inquirendo desiderare, vel non desiderare, exemplo Israëitarum, *esurientium, currentium & inquirentium, sed non invenientium verbum.* Amos VIII, 11. 12. Hinc discrimen ingens inter *actiones ecclesiasticas & mere spirituales*, priores sunt adhuc in manu nostra positæ, non autem posteriores. Unde locus Amos V, 14. *objici ab adversariis solitus: Querite bonum & non malum, ut vivatis*, facile solvi responderique potest; aut sermonem esse hic de rebus civilibus, v. g. *justitia in portis recte administranda v. 15.* aut de actionibus ecclesiasticis, ut *auditu verbi divini &c.* cujuscumque sunt ἐφ' ἡμῶν. Quare conversionem in hominis voluntate non esse concludimus, etiam si undique in Prophetis dicatur: *Convertimini ad me.* Deus mandando, nullas in homine vires præsupponit, sed debitum indicat, & ad illud per verbum convertendi efficax homines excitat. Quo ut rite sine reluctantiâ utantur, ut sic Deo conversionem & salutem operanti locum haud inaviti concedant, monet. conf. *Glasf. Gram. S. L. III. can. 22.* *Augustinus libr. de Gr. & L. A. c. 5.* ad objectionem Pelagianorum è Zach. I. *Convertimini ad me & convertar ad vos, & probare conantium; Gratiam Dei secundum merita nostra dari*, respondet: *non attendunt, qui hoc sentiunt, quia nisi donum Dei esset ipsa etiam ad Deum nostra conversio, non ei diceretur: Deus virtutum converte nos &c.*

Hujus generis dicta etiam sunt: Amos V,

14. 15.

LOCUS

50) 50 (50
 LOCUS X.
 DE
 CHRISTO.
 §. I.

Salvator
 Θεός & σω-
 τήρ.

Quia in hominibus peccatoribus summa perditio, & in solo Deo auxilii spes & sanatio reposita est, ad Deum medicum & Salvatorem recurrere debemus, juxta verba Hof. XIII, 10. & promissionem Dei, Hof. I, 7. Unde Salvatorem Deum esse debere liquet. Eundem autem duabus naturis constare, & Deum hominemque esse, Vates similiter clare demonstrant. Ita Hof. III, 5. Christus *Jehova & David*, i. e. Deus & homo vocatur. Mich. IV, 2. 3. Messias Doctor & Judex, Jehova & Deus Jacobi dicitur. Idem Vates cap. V. 1. 2. duplicem Messiae nativitatem, unam in tempore, alteram ab aeterno factam, eoque luculenter utramque naturam indicat. *Ex te, Bethlehem, mihi exhibit Dominator Israël, cujus egressus inde à principio, à diebus seculi.* conf. Joh. I, 1. 2. 14. Zachar. III, 8 VI, 12. *רמץ Germen* Messias appellatur, de quo supra nonnulla diximus. Jam tantum addimus D. Aug. Varenii observationem in Comment. ad Es. XI, 1. p. 566. *Quando, inquit, Christus absolute Zemach dicitur, licebit interpretari de Messiae nativitate aeterna, qua est naturalis Dei filius naturaliter, & de nativitate temporali, qua est ex Maria virgine.* Idem Zachar. XIII, 7. *Virum coequalem vel proximum Deo* nuncupat Messiam. Adde his nomina officii, quae utramque naturam itidem inferunt, quia officium mediatorium Christus obire non potuisset, nisi

Humana
 natura.

θεός & σωτήρ fuisse, de quibus suo loco diximus p. 18. Christum autem esse verum, perfectum & naturalem hominem, probatur (1.) ex appellationibus, & nominibus hominem arguentibus. Appellatur enim *David*, Hof. III, 5. & Davidis filius. Hof. XII, 5. *Angelus*, Genes. XXXII, 25. *Vir* vocatur. Filius enim Dei ejusmodi apparitionibus incarnationi praelusit. In tali etiam forma conspicitur, Zach. I, 8. II, 5. hucque facit nomen *רמץ Germen* Zachar. III, 8. VI, 12. quod *Tarnov.* Comment. in h. l. Messiae cognomen dicit, tum respectu ipsius, tum respectu hominum piorum &c. Et in L. C. ex hoc vers. ait, *naturam ejus humanam indicari, ejusque in statu exinanitionis*

con-

contemptam speciem innui. Melius dicitur, ut monuimus, vocem illam indicare 1. in genere filiationem & originem: 2. in specie tum divinam, tum humanam. (2.) probatur è partibus hominis essentialibus, anima & corpore. Zachar. XII, 10. ita θεός & πῶς αὐτῷ ait: *Respicient ad me quem transfixerunt.* Historia autem passionis docet, Christum corpore transfossam, animam suam efflasse. Matth. 27, 50. Vero ipsum corpore præditum, illud etiam evincit, quando ei sanguis adscribitur, Zach. IX, 11. (3.) probatur ab operationibus hominis propriis, ut sunt loqui, Hos. XII, 5 Zachar. I, 9. 12. II, 2. IV, 1. equitare, Zach. I, 8. IX, 9. &c. Defectus & infirmitates naturales, quæ nunc sine vitio hominibus insunt, licet originem è vitiis & peccatis trahant, ac ipsam quoque mortem, quatenus pœnæ, non culpæ rationem habet, sponte libereque assumpsit, ut *paupertatem*, Zachar. IX, 9. *passionem*, v. 11. à defectibus autem animæ corporisque vitiosis prorsus immunis est, indeque *justus* dicitur; ibid. & *sanctus* passim.

§. II. Cum igitur Salvator noster Deus & homo sit, & esse debuerit, & tamen non diversa persona Deus aut homo innuatur, sed uni eidemque salvatio, passio, redemptio tribuatur, ut ex adductis & porro adducendis locis constabit, hinc efficitur, divinam & humanam naturam in unum ὁμοῦ μόνον coalescere debuisse, per mysterium aliquod maximum, quod unionem personalem, incarnationem, & assumptionem humanitatis in Deitatem vulgo vocant. Hoc mysterium exprimit nomen *נמצא* *Zemach*, quod originem & filiationem cum divinam, tum humanam indicare diximus. Nam *Germen* Jehovæ est etiam *germen* s. fructus terræ. Utroque igitur conjuncto hypostatica duarum naturarum unio solide probatur. *Germen* quippe Jehovæ, a. e. Filius Dei, factus est in tempore *germen* terræ, vel *filius* s. *furculus* Isai: quod fieri aliter non potuit, nec debuit, Scriptura duce & interprete, quam per incarnationem & unionem. Idem è Mich. V, 2. efficitur, ubi de Messia, cujus exitus ab æterno sunt, dicitur, quod *exire* ex Bethlehem Dominator debuerit. Verbum *נצח* egressum per generationem s. *nativitatem* notat, Gen. XV, 4. quod Judæi proinde recte intellexerunt, quemadmodum ex Matth. 2, 4. ff. liquet. Confer etiam Jes. XI, 1. quo Michas forte respexit, qui Jesaiam libenter sequitur. Non duo fuerunt, qui à seculo & in tempore exierunt, sed idem ille, cujus egressus ab æterno sunt, in tempore exiit è Bethlehem, puer

F

natus

Unio personalis.

Communi-
catio idio-
matum.

natus s. incarnatus. Quam exitus rationem impervestigabilem quidem esse, ingenue fatemur, id tamen affirmare possumus, de Incarnatione sic habendum, quod æternus Dei Filius in plenitudine temporis humanam naturam assumeret, æternoque fœdere sibi uniret, ac eidem & hypostasim suam & idiomatica divina communicaverit. Unde facile constat, ex asserta unione personali, communicationem & hypostaseos, & naturarum, & idiomaticum liquidò sequi, de qua prolixè disputare nihil opus est, sed præstat pie credere, cum fieri sæpe soleat, ut, quemadmodum Lutherus haud abs re dixit, disputando veritas amittatur. Hoc unum si hâc urgeremus, ex incarnationis ratione & sine dictam communicationem validissime inferri, satis foret. Nam sine communicatione idiomaticum Christus nos salvare non potuisset. Salvandi eramus per Dominum Deum nostrum, Hof. I, 7. & tamen etiam per Messiam hominem, Zachar. IX, 9. qui per sanguinem fœderis liberare vinctos è fovea infernali debebat, ib. v. 11. Sanguis autem humanus vim liberandi & emittendi non habuisset, nisi divina natura talem efficaciam ei communicasset, sicque divinus sanguis fuisset. Pretium infiniti valoris ut ex passione, sanguine & morte Christi ad nos redundaret, oportuit non nudum hominem sed Deum quoque pati, sanguinem fundere atque mori in assumpta carne. Sic generatim & simpliciter omnem confessione maximi mysterii rationem Vates tradunt. Nec difficile esset, tria communicationis idiomaticum genera, quæ Theologi boni ordinis causa, nec sine rationibus in S. Scriptura fundatis tradunt, ostendere. Nam *primi generis*, ubi propria naturarum de Messia prædicantur, indicia manifesta è Zacharia adesse demonstravimus. *Secundum genus* vel ex salvatione & liberatione, quæ sanguini Christi tribuitur, itidem colligitur; eo enim Majestas, virtus ac potentia divina vere infinita requiritur. Hanc igitur humanæ naturæ communicari debuisse, asserere necesse est. *Tertium* denique ex opere redemptionis, Hof XII, 14. & salvationis similiter efficitur. Ad hoc enim utraque natura concurrat, ac quælibet in operibus officii agit quod suum est, non tamen sola, sed cum communicatione alterius. Unde non seorsim operationes fluunt; sed una communis operatio est, quæ significanti voce Theandrica Theologis dicitur.

Officium
triplex.

§. III. Talis igitur idiomaticum communicatio, ut hinc liquet, necessaria omnino fuit, ut Messias officii Mediatorii sive Redemptorii
parti-

partibus rite defungeretur : & ad explicationem singularum muneris partium utilis est. Triplex autem vulgo Christi officium, nec abs re, statuitur, quorum primum dicitur *Propheticum*, quod toties insinuat^{1.} *Prophet-* tur, quoties vel Doctor, vel Pastor nominatur, & Pseudo-Doctori-^{ticum,} bus ac Pastoribus opponitur. Ita Joël II, 23. *Doctor ad justitiam* dicitur, & Mich. IV, 2. *docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus.* Ubi Messiam Doctorem etiam Rabbini agnoscunt. Mich. V, 3. de nascendo ex Bethlehem Dominatore Israël's Propheta ait: *Pascet in robore Domini, & in magnificentia nominis Domini Dei sui.* Zachar. XI. per totum cap. stultis pastoribus unicus & verus animarum Pastor atque Episcopus Messias opponitur. *Doctrina* ejus est cum *Lex*, tum *Evangelium*. Illam in Vet. Test. dedit, & in Novo exposuit, ut Malachias disertestatur, quando eum tanquam Dominum in templum suum venturum describit, & filios Levi purgaturum, III, 1. 2. 3. à traditionum facibus, quibus Legem corruperant. Cujus vaticinii complementum in concione Christi montana est, Matth. V. VI. VII. Legem igitur Mosis non abrogavit, nec novam tulit, sed legem olim à se latam vindicavit & implevit. Quo monitum pertinet Malach. III, 22. (IV, 4.) *Mementote Legis Mosis servi mei &c.* Præcipue tamen & primario doctrinam Evangelii è sinu Patris revelare & prædicare debuit, voluit. Hocque officio inde ab eo *tempore* functus est, quo Oeconomia Evangelica in Paradiso cepit, Gen. III, 15. Eo *λογοφανεΐαι* frequentissimæ faciunt, & quod Spiritus ejus in omnibus Prophetis fuerit, omnia ad Redemptionis negotium per ipsum perficiendæ spectantia, prætestificans, 1. Petr. I, 11. quod ex tot ubique obviis oraculis ad oculum luculenter patet. Evolve, si placet, sequentia loca. Hof. I, 7. II, 22. 23. III, 5. VI, 1. 2. 3. 4. 6. XIII, 14. XIV, 5—9. Joël II, 23. III, 5. IV, 16. 21. Amos I, 2. IX, 11—15. Obad. 17. 21. Mich. V, 1. 2. 4. 5. VII, 18. 19. 20. Nah. I, 15. Habac. II, 2. 3. 4. IV, 18. Zeph. I, 6. 8. 11. III, 9. 14. 15. 16. 17. 20. Hagg. II, 7—10. Zach. I, 3. 13. 16. II, 5. 10. seqq. III, 5. 6. 8. 9. 10. VI, 12. 13. IX, 8—12. 17. X, 10. 11. 12. XI, 12. 13. XII, 8. 9. 10. XIII, 1. 7. 8. 9. XIV, 3. 4. 6—10. 16—21. Malach. I, 11. II, 1. 2. 3. IV, 2. Pertinent vero etiam cum primis ad hoc officium Christi, quod fideles sanctificet, missio in corda eorum Spiritus S. qui eos doceat, regat, consoletur ac vivificet, ut pii nostri Confessores loquuntur in Artic. III. Aug. Conf. Hoc de-

clarat effusio Spiritus Sancti super omnem carnem; ut prophetent filii & filiae &c. Joël III, 1. 2. Zachar. XII, 10. XIII, 1. ff. Qua insigni gratia, & multis falsisque Prophetis & Doctoribus sublatis, veros hodie Doctores & Pastores beat, qui ad agnitionem veritatis Evangelicæ & salutem æternam homines perducant, Zachar. XI, 3. 5. 8. 17. conf. Eph. 4, 11.

2. Sacerdotale.

II. Sacerdotale Messiae officium innuitur, quando non tantum nomen sed etiam functiones Sacerdotales ei tribuuntur. Zach. VI, 13. de viro *Zemach* dicitur, quod *Sacerdos, in throno Dei sedens*, futurus sit. Hujus typi Sacerdotes Vet. Test. fuerunt, & cum primis summus, ac nominatim Pontifex maximus *Jehosua*, Zachar. III, 1. ff. Functio autem Sacerdotalis generatim ea est, qua Christus secundum æternum Dei consilium & sponsonem à se factam, præstituto tempore venit, ut homines peccatorum vinculis detentos, è Satanæ & inferni potestate, fœderis s. testamentario sanguine liberaret & salvaret; quod cum agendo, tum patiendo omnia fecit, quæ omnibus quidem mortalibus incumbabant, sed à nemine præstari poterant. Hæc descriptio è duobus potissimum locis Hof XIII, 14. & Zach. IX, 11. nullo negotio eruitur & probatur. Sed per partes singula, ut clarius patefiant, ostendemus. Uno *Satisfactionis* vel obedientiæ meritoria vocabulo cuncta exprimi solent, quæ Scriptura aliis vocibus effert, idem declarantibus, ut *redemptione, liberatione, salvatione, consilio Pacis, s. reconciliatione* &c. In verbis faciles sumus, modo res ipsa salva sit & recte explicetur. Ad quod opus duo necessaria erant, ut legem Messias pro nobis impleret atque sustineret, quæ transgressoribus nobis sustinenda erant. Prius ex fine adventus Regis Messiae elucet, idque Zacharias indicare voluit, quando IX, 9. ad filiam Zion & Jerusalem dixit: *Ecce venit Rex tuus tibi justus, Salvator & salvatus &c.* Veniebat sane, ut voluntatem Patris faceret, Ps. XL, 9. & omnem justitiam à lege requisitam, s. legalem, impleret, Matth. 3, 15. quia ex fœdere pacis, seu pacto, quod cum Patre iniit, eor suum sponsondit, Jer. XXX, 21. & jugum legis importabile in se suscepit, exactissimeque implevit, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, Gal. 4, 4. 5. Hoc infert & postulat redemptio ex inferno & morte, Hof. XIII, 14. Passionem autem cruentam & vicariam Messiae, fœdus *Pacis* inter Patrem Filiumque initum, indigitat, quod sanguine pangi &

con-

confirmari debebat, ceu ex locis Zachariæ semel iterumque citatis constat. Nam & vetus fœdus sanguine factum est, Exod. XXIV, 8. Hinc notanter dicitur בְּרֵם in sanguine fœdus tuum, ubi ב quemadmodum Hebræi loquuntur, est בית העֶזְרָה beth auxilii, causam, instrumentum & modum actionis, & hic nominatim causam salvationis meritoriam notans, quæ in sanguinis effusione consistit. Hoc enim, fusius docente Dorscheo in Theol. Zach. p. 51. ff. requirit 1. typi ratio, 2. fœderis divini indoles, 3. quia in hac ratione sanguinis exercetur actus obedientie satisfactoria Deo debita pro peccatis, Lev. XVII, 11. 14. Jel. LIII, 5. 6. 8. hincque Messias dicitur מְצֻי אֲדִיִּי afflictus, humiliatus, tyrannice oppressus, Zach IX, 9. Idem Propheta cap. XIII. 17. his verbis exprimit: *Gladie, evigila super pastorem meum, & super virum, qui proximus mihi est, dicit Dominus exercituum, percutite pastorem &c.* Ubi gladii voce omnes afflictiones, quas Christus anima & corpore, passionis tempore, propter nos sustinuit, intelliguntur. conf. Luc. II, 35. Dein verbum הָךְ & nomen inde deductum מַכָּה de percussione cum magnis doloribus, & sensu conjuncta, in Scriptura sumitur, ut diversorum locorum collatio ostendit, inprimis Deuter. XXV, 3. seqq. Unde etiam idem vocabulum crebro profus *occidere & delere* significat, ad quam significationem Chaldaeus Paraphrastes verbo חָטַף respexit. In Nov. Test. verbum πάλαισεν, Luc. 12. ei respondet, quod ejusmodi percussione significat, ut ictus sonitum s. strepitum aliquem edat, docente Henrico Stephano. Hinc ergo intelligitur obedientia Christi usque ad mortem, mortem inquam crucis, Phil. II, 8. quod Zacharias etiam XII, 10. exprimit, quando Messiam θεῶν ἰσχυρῶν sic loquentem inducit: *Ei adspicient ad me, quem confixerunt: קָרַךְ* notat proprie *confessionem, que ferro fit, & lethalis est*, ut R. Nathan in Concordant. observat. Quare mors Messiae, & genus etiam mortis clare hic indicatur. confer. Psal. XXII, 17. 18. Nec diram tantum crucis mortem Salvator sustinere debuit, sed cum homines per peccatum in damnationis statum incidissent, eum quoque subiit, qui per *lacum, in quo non sunt aqua*, indicatur à Zach. IX, 11. conf. Pl. XXVIII, 1. XL, 3. adeoque omnes illas pœnas, quibus obnoxium genus humanum erat, interque eas infernales etiam, & mortis spiritualis horrendos aculeos sustinuit atque sensit, licet non in loco inferni, nedum in purgatorio, vel limbo Patrum, ut lacum perperam Pontificii ex-

plian, quos solide & copiose refutavit *Dorscheus* cap. VII. Th. Zach. Ita verba quoque apud Hof. XIII, 14. capienda: *E manu s. potestate inferni eos redimam* כִּדְמָא mediante lytro sanguinis pretiosi, è morte liberabo eos. Emissio igitur victorum è lacu infernali à Messia facta est, per modum redemptionis & solutionis pretii, susceptionemque maledictionis universalis, Galat. III, 13. 14. Hinc vocabula in Nov. Test. frequentia, *ἀντὶ τῶν, ἀπολυτῶν* cum nominibus, Luc. I, 68. Rom. III, 24. & similia ubique obvia, ut promissionum inde Evangel. & mysterii redemptionis harmonia luculenter per totum Vet. ac Nov. Test. pateat. Hoc vero satisfactionis, liberationis & redemptionis beneficium ad omnes homines pertinere, ex locis allatis similiter probari potest. Nam peccatorum vinculis constrictum, & æternæ morti, diabolo atque inferno totum genus humanum obnoxium erat. Hoc dum ea ratione, qua diximus, solvit, pro omnibus atque singulis ἀντὶ πάντων se dedit. Nec est, quod excipias, Ecclesiam Judaicam ejusque victos tantum solvendo intelligi. Eam quidem Zacharias compellat, cum ad eam imprimis Messias cum beneficiis spectet; quia tamen ibidem *dominium etiam Messie à mari ad mare, & usque ultimos terra fines se extendens* describitur, facile liquet, universale quoque hoc beneficium esse, & liberationem ab omnibus peccatis eorundemque pœnis, temporalibus & æternis inferre. Altera Sacerdotalis officii pars, *interpellatio sive intercessio*, ex eo elucet, quod apud Patrem pro populo intercedat, dicendo: *Quousque non misereberis Hierosolymorum & urbium Juda &c.* Zach. I, 12.

3. Regium.

III. *Regium* officium indicatur, quando Rex vocatur, Zachar. IX, 9. Triplex vero ejus est regnum, (*α potentia*, cujus objectum omnes sunt creaturæ, unde vocatur, *Dominator in Israël*, Mich. V, 2. & quidem *magnus usque ad fines terra*. v. 4. *Dominator in solio suo*. Zach. VI, 13. *Rex super omnem terram*, XIV, 9. *Rex Dominus exercituum*, ibid. v. 16. 17. *Cujus imperium à mari ad mare, & à fluvio usque ad finem terra*, IX, 10. Quæ omnia immensum, divinum & universale imperium, Christo secundum utramque naturam tributum, denotant; & speciatim secundum humanam: de eo enim Rege, qui pauper venit, Vates hic loquitur. Huic regno potentia alterum regnum (*β gratia* idem Propheta copulat, quia illud ad hoc est ordinatum. Messias enim orbi terrarum, & speciatim fœderatis suis, sanguine suo purpuratis, è lacu

lacu profundo emissis, dominatur. Imò etiam regnum gratiæ Messias in totum terrarum orbem extendit, Mich. IV, 1. 2. Hagg. II, 6. 7. Ubique enim Ecclesiam per verbum & Sacramenta colligit & sanctificat, illuminat, Doctoribus & Pastoribus illuminatis dona Spiritus Sancti largissime impertit, gentes convertit, salvat, ut ex locis sæpius citatis & cognitis liquet. Unde & hoc constat, regnum Messias non esse mundanum sed spirituale, quod ex Zach. IX, 10. itidem evincitur, & Mich. IV, 7. 8. conversi fidelesquæ confitentur, Hof. XIV, 4. & venerabuntur tanquam Caput & Regem unicum, Hof. II, 2. III, 5. Zach. XIV, 9. qui potentissime eos defendit, hostes autem eorum judicat, Mich. IV, 3. Ex nonnullorum sententia, Sacerdotium & Regnum Christi officium conjunguntur, Zach. VI, 13. (7 Ad regnum gloriæ, triumphus Christi regius pertinet, quem à diabolo, inferno & morte reportavit, Hof. XIII, 14. cujus etiam Habac. III, 3. seqq. meminit.

§. IV. Sed de his ac similibus ad exaltationis statum ubi devenerimus, quem verò status exinanitionis antecedit. Ad hunc refertur *נאווים* Exinanitio, humilis ex Bethlehem, parva & contempta respectu aliarum urbium Judæ, sed nobilitanda & ortu Messias exaltanda, Mich. V, 2. Eo quoque nomen *זמח* Zemach referunt, existimantes, Christum ita dici propter solam *ἐνανθρώπωση* & *ταπείνωσι*, incarnationem, & exinanitionem, cum germen proprie id sit, quod è terra nascitur, & exiguis obscurisque initiis crescendo progreditur. Hinc præfigurari eo volunt (1.) nativitatem Christi terrenam & temporalem, quod instar surculi proditurus esset è terra & è trunco velut succiso & fere emortuo, omnique ramorum, frondium ac viroris gloria destituto: (2.) teneram & abjectam Christi conditionem, & *μορφὴν δούλου*, sive formam illam servi, quam ad tempus induit, Phil. II, 7. Conf. Jes. XI, 1 & LIII, 2. ex quibus locis hæc sententia vel illustratur, vel confirmatur. Huc quoque *Tarnov*. Mal. III, 2. trahit: *Quis sustinebit diem adventus illius, & quis sustinebit, cum apparuerit?* conferens vocabulum *ἡπιφανείας* è Nov. Test. locis, de humili adventu agentibus, 1. Tim. III, 16. &c. Interim exinanitionis forma non absolvitur sola incarnatione, vel carnis assumptione, sed plenarii usus Majestatis divinæ spontanea veraque abdicatione ad tempus facta, quæ una voce *paupertatis* indicatur significanter à Zach. IX, 9. Nam Christus assumpsit naturam pauperem etiam

etiam in utero, non quod mendicus fuerit, aut possessionem, proprietatem & dominium rerum totius orbis resignaverit: aut infinitam opulentiam divinam sibi non accommodaverit, licet creaturis semper & indefinenter, tanquam opulentissimus Dominus, cœlestes divitias juxta humanam naturam dispensaverit. Nam, ut nervose D. Dorschens arguit in Theologia Zach. p. 160. *Exinanitio forma divina non tantum divitiarum divinarum non usurpationem, quoad ipsam Christi Jesu humanam naturam designat, sed etiam denotat, Christum hominem non usurpasse divitias ratione gubernandarum creaturarum universi. Nam forma divina, exinanita in Christo homine, non tantum est Majestatis divina plenissima usurpatione ad intra & quoad humanam Christi naturam, sed etiam quoad extra, & creaturas Christo homini subditas. Sane forma servi assumptio eo usque se se extendit, salva unione personali, quousque se se forma Dei omni opulentissimi & τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ Majestas extendit. Hac vero non ad intra solum, sed ad extra & respectu creaturarum gubernandarum fuit, & à momento unionis futura fuisset, nisi κένωσις intercessisset. Ad hanc servi formam Deus Pater apud Zachariam respicit, III, 8. Ecce, inquit, ego adduco servum meum Zemach: & c. IX, 9. adventus Messiae abjecta humilique forma factus, satis ostendit, quod Messias plenario Majestatis dominiique divini ibidem expressi usu se abdicaverit. Quod ideo fecit, ac facere debuit, ut affectatam à Protoplastis Deiformitatem expiaret, quæ non rapuit, solveret, nosque omni benedictione spiritali in supracœlestibus, Ephel. I, 3. 1. Cor. I, 5. & 2. Corinth. 8, 9. quibus carebamus, Rom. 3, 23. ditaret. Postquam amisimus imaginem Dei, abalienati à vita, sapientia, veritate Dei, & venundati sumus sub peccatum, Rom. 7, 14. Ephel. 4, 18. Hæc & similia munera, ut nobis acquireret Jesus, ipse πλάσι & ὧν in possessione Majestatis & gloriæ cœlestis, ab usu illius opulentiae, quando visum & necesse fuit, abstinuit. Nam in hoc ipso exinanitionis & paupertatis statu subinde quoque radios divinæ sapientiae, scientiæ & omnipotentiae exseruit, quemadmodum vel ex Matth. 21, 1. ff. dilucide constat, ubi Zacharianum vaticinium adducitur. Exinanitio autem, ut per totam vitam Messiae se se prodidit, ac speciatim quoque in ejus educatione, abjecta in Ægyptum fuga, ceu colligitur ex Hof. XI, 1. inprimis tamen luculentissime ex passione & morte elucet, de qua supra p. 54. & seq. forte, quod satis est, diximus.*

Quare

Quare pauca nunc de *Exaltatione* subjungemus. Primus illius gradus *Exaltatio* est *Descensus ad inferos*, non *metaphoricus* vel *virtualis*, passionis virtute & merito factus, de quo Zach. IX, 11. agere fatemur; sed *realis*, triumphalis s. victoriosus, quo Redemptor non è manu tantum vel potestate inferni nos liberavit, sed etiam *pestis factus est morti & exitium inferno*, Hof. XIII, 14. Quod sane tum factum censerì debet, quando Salvator diabolum expoliavit, qui mortis & inferni potestatem habebat, deque eo triumphavit. At factum hoc alii scriptores sacri in descensu Christi ad inferos testantur. Talem igitur descensum victoriosum hic prædictum, haud abs re credimus, Pauli testimonio irrefragabili inducti, 1. Cor. 15, 54. s. Unde liquet Vatis nostri verba ἐπιβίον continere, quod in suo descensu Christus cecinerit. Quo Petrus forte verbo ἐκύρηξεν respexit. Christus autem post vivificationem corporis nuper mortui in infernum descendit, quam primum exaltationis gradum alii dicere malunt. De hac ut & resurrectione ejus Hoseas sub nomine fidelium VI, 2. *vivificabit nos post biduum ipse vivificatus*, sive vitæ redditus, postquam mortuus fuerat, & ipse *tertio die* resurgens simul secum *nos excitabit, ut coram ipso vivamus* vitam spiritualem, quæ ex Deo est, in hac vita s. regno gratiæ, & postea in regno gloriæ. Ita plenaria sanatio nobis obtinget, Eph. 2, 6. 1. Cor. 15, 4. 22. Huc quoque exemplum Jonæ per triduum in ventre piscis commorantis indeque vivi ejecti pertinet, II, 1. Matth. 12, 40. *Ascensio in cælum* è monte oliveti, itidem è Zach. XIV, 4. Act. 1, 9. 12. colligitur. *Sessio ad dextram Dei*, sive omnipræsens & omnipotens dominium è Zach. XIV, 9. IX, 10. coll. cum 1. Cor. 15, 25. patescit. Quæ cum omnia exactissime sibi respondeant, & in Jesum Nazarenum quadrent inque eo completa sint, contra Judæos valide probamus, eum unicum & verissimum Messiam, nec alium expectandum esse.

LOCUS XI.

De

JUSTIFICATIONE.

Quia Messias *justus & salvatus* venit, finis ejus adventus perspicue indicatur, nempe quod justitiam & salutem acquirere debuerit. Cum igitur hæc præcipua beneficia sint, primo loco de Justifica-

G

fifica-

Causa efficiens.

Meritoria.

stificatione agere placet, atque sic ostendere, verum esse, quod Paulus Rom. 3, 21. ait justitiam Dei etiam Prophetarum testimonia habere. Judæi fatentur Habacucum II, 4. verbis *justus fide sua vivet*, omnia Legis præcepta, quæ 613. faciunt, ad hoc unum redigisse. Præcipuum igitur fidei Articulum de fide justificante esse, largiuntur. Vid. Theol. Jud. Dn. D. Præf. L. IX. §. 1. Quia *justitia & salus* conjunguntur, easdem utriusque causas esse, sequitur, quas ordine persequemur, vel potius tribus vocibus indicabimus, quæ sunt Gratia Dei, Meritum Christi & Fides. Totum justificationis & salvationis opus, gratiæ & misericordiæ Dei tribuendum, uno ore Vates clamant. Apud Hoseam I, 7. Deus dicit: *Domus Juda miserebor & salvabo eos per Dominum Deum* Cap. II, 21. Christus spondet, quod se nobis *desponsare velit in justitia & judicio, in benignitate & misericordia*, & miseraturum ejus, cujus ante non misertus sit, 25. Michas summam hanc Dei justificantis gratiam Cap. VII. verbis emphaticis, *condonare, præterire prævaricationem v. 18. & misereri v. 19.* exprimit. Luculentus etiam gratiæ justificationis typus Zach. III, 4. s. innuitur, per vestium sordidarum (quales sunt justitiæ nostræ propriæ, Jes. LXIV, 6.) depositionem, & rursus per donationem preciosarum vestium (perfectæ Christi justitiæ.) Non obscurum est, Gratia vocem in his similibusve locis non nisi de gratuito Dei favore intelligi posse, qui intus ipsum compulit, ut perditorum miseretur, in quibus nil erat, quod movere ipsum poterat, nisi summa nostra miseria. Deo enim refractarii & ab eo aversi eramus, Hof. XIV, 5. *iniquitatibus, defectionibus*, Mich. VII, 18. & *peccatis* 19. abundantes. Illa tamen justificationis gratia non est absoluta, sed meritum Christi præsupponit, inque Mediatore fundata est. Hof. X, 12. *Tempus est querendi Jehovaham, donec veniat & perfundat super vos pluviam justitiæ*, h. e. sufficientissimam imputatam Christi justitiam, qua omnis imperfectio tegitur, quam ipse Christus peperit, docet & applicat. Unde nomen ipsi, *Doctor justitiæ*, Joël II, 23. Zacharias IX, 9. digitum quoque huc intendit, quando venturum dicit bono Sionis & Hierosolymorum Regem *justum*, i. e. justificantem, justitiam veram acquirentem, per sanguinem fœderis gratiæ. Quo sensu etiam Malach. III, 1. *Angelus fœderis* s. melioris Testamenti sponzor dicitur, ut Paulus Hebr. 7, 22. Malachiæ phrasin exprimere videtur, & *Sol justitiæ*, v. 20. Zach. XIII, 7. *Vir pro-*

xivm

ximus Patris vocatur , der Jhm der nächste und allezeit umb Jhm
 ist/ non propter ὁμοσίαν tantum , sed etiam propter exhibitum pro
 nobis sacrificium ; ut τελειωθεὶς consummatus omnibus obedientibus ipse
 salutis aeternae causa (efficiens pariter ac meritoria) factus , atque adeo
 summo jure nuncupatus sit Pontifex summus secundum ordinem Mel-
 chisedek , Ebr. 5, 9. 10. Fides autem sola gratiam hanc manu quasi Organica.
 apprehendit , quod Hab. II, 4. indicat : *Justus in fide sua vivet.* Apосто-
 lus particulam ἢ Rom. I, 17. omisit , cum suo proposito non mul-
 tum inserviret , ubi de justificatione in genere agit ; alibi tamen Gal.
 3, 11. & Hebr. 10, 38. expressit , & quidem per ἐν, ἐξ. Unde hoc
 colligere licet , ἰσοδυναμῆναι esse , ἐν πίστεως , διὰ πίστεως , πίσει , in hoc
 articulo apud Paulum. Sola itaque fides exclusis operibus omnibus
 justificat ; huic enim soli vita tribuitur. Bona opera de justificatione
 quidem exemplo Ninivitarum Jon. III, 10. testantur ; circum tamen
 hunc minime ingrediuntur. Soli huic vita tribuitur , quia sola
 verbum vitae , Evangelium & Christum , apprehendit. Ex lege au-
 tem non est vita (Gal. 3, 11.) spiritualis , nec justificatio ; sed *justus ex
 fide vivet.* Sic enim Paulus ex hoc loco Habacuci argumentatur : Ex
 quo non est vita spiritualis & divina , ex eo non est justificatio. Ex
 lege & operibus à lege mensuratis &c. E. Conf. Dorsch. Th. Zach.
 p. 56. s. qui etiam ex phrasi Zachariana IX, 11. *in sanguine foederis
 tui* , copiose valideque colligit , instrumentum & apprehensivam fœ-
 deris cruenti conditionem , ex parte hominis , non nisi fidem esse ,
 h. m. *Quo vinculo foedus Dei , à Deo promulgatum & summa mysterio-
 rum caelestium pulchritudine revelatum sit primum foedus Ecclesia , quo
 modo & instrumento sanguis Dei foederantis sive Messiae , sit sanguis Eccle-
 siae , eo instrumento & vinculo sit conjunctio & unio hujus sanguinis fœ-
 deralis cum Ecclesia.* At fide , cor ad assentiendum & fidendum ipsi san-
 guini foederali illuminante , sola , primum foedus Dei sit foedus Ecclesia ,
 & sanguis foederalis Messiae sit sanguis foederalis Ecclesia. Hoc probat ,
 cum ex foederum ratione , ubi fiducia certò sibi persuadet confœ-
 deratum firmiter staturum in icto foedere , & certissima est de bo-
 nis promissis , nixa foederati potentia , veracitate , gratia & prom-
 titudine ; tum ex foedere Abrahamitico : Abraham enim in foedus
 cum Deo mediante sanguine foederali per fidem ingressus est , Ge-
 nes. XV, 6. Idem ex foedere Mosaico & Prophetico , ut loqui amat ,
 G 2 asse-

asserit, & ubique fidem ab hominibus requisitam ostendit. Nos ex nostris Vatibus urgemus Hof II, 20. verba fœderantis & desponsantis se Messia cum Ecclesia, quibus fidem stipulatur. *Desponsabo te mihi in fide.* Ne vero quis temere sibi persuasum habeat, quod credat, cum tamen nesciat, quid fides vera sit, Prophetæ non tantum *ἀπιστίαν* subinde graviter redarguunt, sed etiam indolem fidei justificantis dilucide describunt indicantve. Ita Hof. IV, 1. conqueritur, quod *veritas, charitas & notitia Dei nulla sit in terra.* Tribus absolvi sive actibus sive partibus fidem, tralatitium est: de quibus sigillatim indicanda loca sunt. I. *Notitiam* non qualemcunque, aut confusam, sed certam, veram, vivam distinctamque Hoseas requisivit VI, 3. quando de fructibus vivificationis & resurrectionis Christi loquens sub persona fidelium sic ait: *ut cognoscamus Salvatorem, & persequamur omni studio magis magisque cognoscere Dominum, eique adherere unice ac firmiter per fidem.* *Notitia enim sui* justificare Messiam multos noverunt ex Jel. LIII, 11. Mox v. 6. *delectari se magis cognitione Dei, quam sacrificiis prodit, cum hæc abrogata voluerit in Nov. Test. utpote finem & complementum in Messia, sive Jehova justitia nostra, sortita.* Oracula sua ita claudit (Hof. XIV, 10.) *quis est sapiens, ut intelligat illa, prudens, ut cognoscat ea; quia recta sunt via Domini, & justi incedunt in illis.* Ubi sane justos per fidem intelligit, eosque non cæcos, nec stolidos, sed intelligentes, prudentes & illuminatos esse declarat. II. De *Affensu* passim quoque Prophetæ testantur, & cum primis urgent, ut Israëlita firmo assensu recipiant comminationes haud tantum sed etiam promissiones, exemplo Niniuitarum, de quibus Jonas memorat III, 5. quod *crediderint Deo* nunciandi excidium, & resipuerint. III. *Fiduciam* vel ipsa vox *אמונה* *Emuna* indicat, cujus emphasin Paulus præclare expressit & urfit potissimum ex Habac II, 4. docuitque eam esse perseverantiam & *ἐλπιζομένων ὑποπόσιον*, Hebr. 10, 35. ff. 11, 1. *Credere & confidere*, *אמן* & *אמנא*, pro iisdem habent sacri Scriptores, & unum per alterum explicant, Mich. VII, 5. imò *speculari & sperare* non alio sensu usurpant, ibid. v. 7. *Ego autem in Jehovam respicio, exspecto Deum salutis meae: v. 9. ut videam justitiam ejus, eam habeam, accipiam per fidem, quando litigaverit litem meam, me absolverit à peccatis, quibus iram ejus promeritus, & portare etiam coactus sum.* Hincque simul constat,

Fidei veræ
indoles,

Notitia.

Affensus.

Fiducia.

stat, Articulum totum de Justificatione per processum forensem describi. Unde ejus *forma* & ratio facile innotescit, quam idem Michas *Forma.* eodem capite v. 18. & 19. significanter expressit per *condonare iniquitatem, transire praevaricationem, non tenere iram in aeternum, subigere vel suppressere iniquitates, projicere in profunditates maris omnia peccata.* Vulgo dicunt, justificationem consistere 1. in non imputatione sive remissione peccatorum, quae pulchre hinc à Micha, nec uno modo descripta atque depicta est: 2. in imputatione meriti Christi; quo refero Hof. X, 12. *donec veniat Dominus, & perfundat super vos pluviam justitiae, i. e. donet justitiam imputatam, prout supra exposuimus.* Huc similiter Zach III, 4. 5. pertinet, & argumentum egregie illustrat. Quos Deus justificet, colligi pariter è superioribus potest. *Objectum.* Cum enim *justificare* idem declarat ac à peccatis absolvere, peccatores utique sive impii justificantur, verum non qua tales sunt manentque, sed poenitentes & credentes. Malachias proinde dixit, *timentibus nomen Domini exoriturum Solem justitiae, III, 20.* Filiae Zion & Jerusalem, id est, fidelibus venit Messias justus, ut suam ipsis justitiam donet, Zach. IX, 9. Tametsi enim omnibus justitiam amissam promeruerit & dare paratus sit, soli tamen poenitentes & credentes eam reapse consequuntur. Deus libenter salvare vult per Dominum Deum omnes homines, sed multi Regem justitiae & Salvatorem respuunt, & sua culpa pereunt. Qui autem revertuntur, & quaerunt Dominum Deum atque Regem, pavidique accedunt ad eum & ad bonitatem ejus, Hof. III, 5. justificantur & salvantur. Quae quantaque beneficia obtinant iis, qui oblata bona apprehendunt, vix satis dici potest. Nominabimus tamen nonnulla, à Vatibus nostris tacta, ut sunt 1. adoptio *Effectus.* in filios s. populum Dei. Apud Hoseam Deus ait II, 1. futurum, ut qui *lo ammi*, non populus Dei fuerit, *vocentur filii Dei usque v. ultimo: Dicam non populo meo, populus meus es tu.* 2. Abundantia bonorum caelestium, indicata corporalibus rebus vel phrasibus inde desumptis, sed ad sublimiora, pro styli prophetici ratione transferendis. *Exaudiam caelum, & caeli exaudient terram,* ut dona Spiritus largissima defluant, qualia sunt *pax spiritualis & quies ex vulnerum sanatione orta, Hof. VI, 1. latitia, Joël II, 23. Zach. IX, 9. & alia innumera beneficia, quorum summa Hof. XIV, 6. 7. 8. legi potest: Speciatim inhabitatio Dei, Sophon. III, 17. Zachar. II, 14. 15, sive unio fidelium cum*

Affectio,
res.

cum Christo mystica, Hof. II, 21. ff. Ita multis modis Deus in fidelibus suis gloriosum se exhibebit, qui tanta munera gratis animis excipient, & Deo suo in sanctitate & justitia servient, Hof. VI, 1. seqq. Mich. VII, 18. Nec est (1.) quod de horum bonorum certitudine dubitemus, quæ certissimis Dei promissionibus nititur, quam non infringunt loca Joël II, 14. Jon. III, 9. *Quis scit, si convertatur & ignoret Deus?* Nam verba hæc non tam dubitantis sunt, quam bene sperantis & opem Dei desiderantis. Optime *Lutherus* in citato loco Joël Tom. III. Jen. Lat. f. 504. *Loquitur ad modum perterrefacta conscientia, quæ vix tandem post adstrictionem erigitur, & incipit respirare ad spem & bonitatem Dei.* Porro est hæc phrasis *Hebraica*, quæ non dubitationem sed affirmationem significat, cum voto, ut si dicam Germanice: *Er wird sich / ob Gott will / noch wenden.* *Utrumque enim significat, spem mutationis & votum.* Latine non ita bene reddi potest. (2.) Eandem esse justificationis rationem & fuisse, ex quo *Oeconomiam gratiæ* Deus instituit, patet ex locis Prophetis ab Apostolis adductis, imprimis Paulo, Rom. 1. Gal. 3. Ebr. 10. & 11.

LOCUS XII.

DE

UNIONE MYSTICA.

Causa efficiens,

Justificationem nostram excipit suavissimus ille nexus, quo se *Salvator noster*, imo tota *SS. Trinitas*, homini fidei quam arctissime jungit, eique gratiam & beneficia sua omnia obsignat. *Unio mystica* vulgo dicitur. Totum hoc mysterium apud *Hoseam* II, 21. 22. his verbis continetur: *Et desponsabo te mihi in æternum &c.* Alloquitur hic *Salvator* *Ecclesiam* suam, eique amorem & unionem indissolubilem modo singulari spondet; *Pater* tamen & *Spiritus S.* excludi non debet, cum sit opus ad extra. Unde quidam interpretes verbum desponsandi ter repetitum ad *SS. Trinitatis* mysterium respicere putant, nominatim *Tarnovius*, cujus hæc sunt in locum verba: *Sicut in nomine trium personarum Divinitatis baptizamur: ita unaquaque S. Trinitatis persona hanc desponsationem procurat.* *Filio* tamen peculiari ratione sponsalia tribuuntur, qui solus noster sponsus vocatur, & ad

& ad hunc actum non tantum *efficienter* sed & *terminative* & modo quodam interiori concurrat; qui etiam ejusdem *causa meritoria* est: Meritoria, cum enim per peccata avulsi à Deo essemus, ipse nos *in justitia, iudicio, gratia & misericordia* Deo iterum reconciliavit, & adduxit. Hoc beneficium omnibus promeruit, licet ejus non omnes fiant participes, propter defectum fidei, quam sponsus Christus his verbis exigit: Et *desponsabo te mihi in fide, & cognosces Dominum*, i. e. non per cœcam fidem me tibi desponsabo, sed per veram & salutarem, quæ notitiam *θεογνωσίας* includit. Quæ sunt *media* fœderis gratiæ, Media, ea etiam desponsationis mysticæ media sunt; ita connexio nos argumentari docet, Hof. II, 20. ff. At verbum & Sacramenta &c. E. *Materia* desponsationis sunt ex una parte *sponsus*, Christus *θεὸς ἰσχυρός*, qui secundum utramque naturam proprie & indistincte cum homine fidei unitur: ex altera *sponsa*, Ecclesia & quælibet anima fidelis. Ecclesiam enim Christus alloquitur *אשרתיך desponsabo te mihi in fide*. Omnes igitur illi subjectum desponsationis sunt, qui vera salvificaque fide oblatam sibi gratiam apprehendunt. *Forma* uno desponsationis vocabulo ter repetito exprimitur, indeque recte infertur, unionem conjunctionemque veram, realem & arctissimam hic declarari inter Christum & fidelem animam. Nam *desponsandi* similitudo non tantum mutuam favorem, sed & majorem corporum propinquitatem & secuturam cohabitationem infert. Christum igitur cum fidelibus juxta suam substantiam propius conjungi, pie credimus. Potest ineffabile hoc mysterium à contratio aliquo modo illustrari è Hof. IX, 11. ubi Deus ab impiis Israëlitis discessurum se minatur. Quod *discedere* sane non est, donis suis tantum eos destituere, private, omnemque gratiam subtrahere, sed illa præsentia quoque substantialis ratione (interprete B. Schertzero.) *Finis* est certa fidelium persuasio de gratiosa Dei præsentia, assistentia & propensissima voluntate, obsignatio item beneficiorum à Christo partorum, firmissima demum futurae gloriæ cum sponso participanda fiducia. *Effectus* est largissima dotis communio, quæ in nostro textu *justitia* voce exprimitur & omnia beneficia includit. Ubi enim est justitia, ibi vita & salus æterna est. Hoc fœdus æternum esse ex parte intentioneque Dei, satis constat ex verbis: *Desponsabo te mihi in æternum*, licet per peccata proæretica rumpi à renatis, sed tamen, si respiscant, redintegrari potest.

OCUSL

LOCUS XIII.

De

REGENERATIONE.

Quia inter fines justificationis adoptio in filios Dei, ac æternæ hæreditatis adeptio, numeratur, facile inde *regeneratio* colligitur, quæ toties indicatur, quoties Deus promisit, se velle suorum Deum & Patrem, eosque suos filios vel populum esse, Hof. II, 1. 25. Fideles *populus & hæreditas Dei* vocantur, Joël III, 2. *opus Dei*, Hof. VIII, 14. *πληρωμα*, Ephes. II, 10. Nemo autem fit filius aut populus Dei, nisi per regenerationem. Hoc opus tribuitur *Patri*, Malach. I, 6. *Filio*, Hof. VI, 2. *vivificabit nos &c. ut vivamus coram eo.* conf. 1. Petr. I, 3. De *Spiritu S.* verba Joël II, 1. capienda sunt: *Effundam Spiritum meum super omnem carnem &c.* Mater est Ecclesia vera, Zion & Jerusalem η *δύω*. Hinc utriusque filix fit mentio, Zachar. IX, 9.

Causa efficiens, *Causa movens* est misericordia Dei, Hof. II, 25. *Miserebor lo rucha-mæ, & dicam non populo meo, faciamque, ut sit populus meus*, per gratiam & misericordiam. conf. Hof. XI, 8. *Meritoria* Christus est. Hof. II, 21. s. VI, 2. *Media* sunt verbum Evangelii s. promissiones, Hof. II, 16. & *Sacramenta*, ut suis locis ostendemus. *Forma* in spiritualis vitæ lucisque communicatione consistit, ut homo ex Deo natus & vivificatus Deum vere & vivide cognoscat, Hof. VI, 2. 3. Deumque suum Deum & Patrem appellare queat, Hof. II, 25. Malach. I, 6.

Effectus. ejusque naturam referat, divinæque naturæ particeps reddatur, sicque homo novus, filius & populus Dei vivi fiat, Joël IV, 2.

LOCUS XIV.

DE

RENOVATIONE ET BONIS OPERIBUS.

Regenerationem *Renovatio* excipit, quâ propter remanens inhabitansque in justificatis & renatis peccatum, semper in hac vita opus est. Ad eam toties Prophetæ cohortantur, quoties vel sanctificationem vel studium bonorum Operum inculcant. Hoc autem frequenter satis eos facere liquet, nec probare, aut distincte *Renovationem* tractare attinet. Itaque conjungemus caput utrumque, & quod

quod ajunt, una fidelia duos parietes dealbabit. Id tamen simul operam dabimus, ne unum cum altero confundamus. Renovationis vox late accepta etiam regenerationem & vivificationem complectitur, aut hæc illam includit. Huc verba fidelium spectant Hof. VI, 2. *vivificabit nos (Messias) & excitabit nos, ut coram ipso vivamus*, sanctè & inculpate. Ex quo loco breviter omnia eruere vel indicare de Renovatione possumus. Qui nos renovat, & vires novas dat, Christus est, *Causa effc.* ejusque Spiritus, quem effundit, Joël III, 1. 2. *Subjctum* sunt vivifi- *Subjctum,* cati, justificati & fideles, sive filij Dei vivi, Hof. II, 1. *populus Dei*, ibid. *Justi ambulant in viis Domini rectis*, Hof. XIV, 10. vivunt coram facie Domini, & ambulant in novitate vitæ, ceu Paulus explicare videtur verba Prophetica, Rom 6, 4. Hulsemannus Prælect. in Form. Conc. Art. XII. p. 589. & 592. *formam* renovationis nervose sic descripsit: *Forma.* *Est perfecta conformatio intellectus, voluntatis & appetitus, ad normam legis aeternæ &c. sive simultanea motio à Deo & homine profecta, conformans intellectum, voluntatem & appetitum hominis legi divinæ, tum in cognoscendis, tum in faciendis.* Quam ex Hof. VI, 3. facile probabimus. Nam ubi vita Dei & ex Deo est, ibi conformatur homo Deo. Jam vero dicit Vates de renatis & vivificatis: *ut cognoscamus & persequamur cognoscere Dominum.* En conformitatem in cognoscendis & faciendis! Huc etiam refer sacrificia spiritualia, quorum mentionem facit Malachias I, 11. quæ mortificationem veteris & vivificationem novi hominis arguunt. Unde Hof. VI, 6, ait Deus, *se misericordiam velle, & non sacrificium, & cognitione Dei præ holocaustis delectari.* *Finis* utique gloria Dei major est, quam filii Dei vivi quærunt omni *Finis. & Effectus.* studio, ut Pater cœlestis glorificetur, & non habeat amplius, de quo conqueratur, Malach. I, 6. *si Pater ego, ubi gloria mea?* Homo autem ita redditur *ixavòs* ad omne opus bonum, quod facit, tanquam arbor bona, unde non nisi boni fructus proveniunt. Executio igitur & exercitium bonorum operum è Renovatione ceu *effectus* promanat, hincque tota *Bonorum Operum* ratio facile constat. Nam *causa* & *subjectum* illorum eadem sunt, quæ renovationis, nimirum fideles & renati, sive fides viva. *Justus per fidem suam vivit*, Habac. II, 3. & ostendit fidem suam ex operibus. *Florescit sicut lilium, radices agit sicut Libanon & instar oleæ est*, Hof. XIV, 6. 7. Per fidem accipitur Spiritus S. qui agit fideles, ut induant novos affectus & edant bona *opera,*

Forma &
norma,

Finis,

Necessitas,

opera, eaque persequantur & quærant Dominum, ejusque vias ament & in iis ambulent cum delectatione; impii autem & *prævaricatores iis offenduntur*, & impingunt, utpote destituti vita & luce Spiritus. Quare quæ faciunt, mala sunt, licet bona videantur, v. g. sacrificia offerre, orare, cantare &c. Amos V, 21. 22. 23. Hof. VIII, 13. Mich. VI, 7. quia non ex corde bono nec ex fide, quæ bonæ voluntatis & justæ actionis genitrix est, proveniunt. Non enim satis est ad bonum opus, ut aliqua ratione juxta Legem divinam, tanquam normam, fiat; sed ut Deo placeat, ex fide & purgato corde fiat, necesse est. Quando Deus constat & purgat filios Levi, tunc offerunt munus spirituale in justitia, & gratum vel suave est Domino sacrificium, Malach. III, 4. Finis triplex est. 1. Gloria Dei, quam ipse Deus & Pater noster cœlestis summo suo jure postulat, Malach. I, 6. *Filius honorare debet Patrem, & servus Dominum suum. Quod si igitur Pater ego sum, ubi gloria mei; & si dominus sum, ubi timor mei est?* Qui non omnia ad gloriam Dei faciunt, contemnunt nomen ejus, ibid. & vers. seqq. 2. Propter nos ipsos facienda sunt bona opera, ut certi simus de vera & viva fide, nos per fidem vivere, s. vivificatos esse. 3. Propter proximum. Conversi enim & fideles alios similiter ad pœnitentiam & fidem excitant, Hof. VI, 1. *ite, agite, convertemur ad Dominum.* Ita Jonas & Rex Ninivitarum incolas urbis maximæ, exemplo & opere à via mala revocabant, Jon. III, 3. ss. *Necessaria esse Bona Opera, multoties indicant Vates. Querite bonum & non malum, ut vivatis, & certi sitis, quod in Deo vivatis, dum opera bona facitis &c.* Amos V, 14. 15. Mich. VI, 8. *Indicatum tibi est, homo, quid bonum sit, & quid Dominus à te requirat &c.* Malachias proinde memoriam Legis Mosis inculcat sub finem Prophetiæ suæ. Cave tamen inferas, bona opera esse meritoria vitæ aternæ, quia justus fide sua vivit & vivet in aeternum,

LOCUS XV.

DE

LEGE DEI.

I. Morali.

§. I.

Homonymia,

Quia Lex bonorum operum norma est, de ea convenienter nunc agemus. Lex sumitur latissime a) pro universa doctrina divinitus

tus

tus patefacta; quo modo etiam Evangelio convenit, & *Fædus Dei* dicitur, Hof. VIII, 1. Mich. IV, 2. b) pro faciendorum fugiendorumque regula, ad quam Prophetæ Israëlitas sæpius revocant remittuntque, & de ejus obliviscentia, Hof. IV, 6. & neglectu VIII, 12. conqueruntur, adeoque legem vitæ actionumque esse regulam, fatentur, ac proinde ejus memoria sedulo commendatur, Malach. III, 22. c) in genere pro illa parte librorum Mosis, in qua leges descriptæ sunt, Hof. VIII, 12. & legem Moralem, Ceremonialem & Forenses seu Judicialem complectitur. Mal. III, 22. d) *Synecdochice* pro rigore legis, ut gratiæ opponitur, unde *dolabra* vocatur, Hof. VI, 5. Synonyma legis præcipua sunt, *Fædus*, Hof. VIII, 1. XIV, 10. *magnalia*, VIII, 12. *præcepta, judicia*, Malach. III, 22. (Plura Synonyma Locus de Scriptura S. p. 4. suppeditabit.) Nec hæc vocabula prorsus Synonyma sunt, sed, ut vulgo statuunt, triplicem Legem declarant, ita ut תורה sit *Lex moralis*, s. doctrina operum, חקים *Leges ceremoniales, statuta*, דינאיומאטא, ac משפטים *Leges forenses, nequæ*, significant. Quare vid. Chemnut. p. 2. L. L. de Lege c. 1. & 4. Deus vero O. M. legem hanc solenniter promulgavit, ac proinde dicitur *Lex Dei*, vel divina, Hof. IV, 6. *fædus Jehovæ*, VIII, 1. *Lex, quam ipse Deus mandavit*, Malach. III, 22. *scripsit & præscripsit*, Hof. VIII, 12. Ratione ministerii *Lex Mosis servi Dei* vocatur, Malach. III, 22. qui omni Israëlítico populo istam notam fecit. Nihilominus tamen ad omnes homines spectat. Ita enim in omnium auribus & cordibus personat, etiam respectu habito ad tempora Novi Testamenti: *Recordamini legem Mosis servi mei, cui præcepi in Chorebo*. Sicut autem *Lex* in genere, ita & divina cum primis duplicem vim habet, *directivam & coactivam*, circa facienda & fugienda, quod ex Concionibus Prophetarum undique & luculenter apparet. Obligat homines vel ad perfectissimam obedientiam, ratione partium, graduum, & perseverantiæ, Malach. III, 22. ubi verbum זכר præsentiam speciei s. cogitationis & affectus circa rem in animo significat, (vid. Coccej. Lexic. p. 201.) vel ad pœnam. Atque hinc etiam fines & usus Legis facile innotescunt, nec multa de re satis nota dicere necesse est. Summa Legis Moralis in Decalogo sive X. præceptis consistit, quorum omnium mentionem faciunt Prophetæ, quoad primam & secundam tabulam.

Synonyma.

Divisio.

Causa efficiens.

ministerial. Subj. Cui Ratione promulgar. matetia.

Forma.

Ufus.

DE PRIMA TABULA.

I. Præcept.
Mandata,

Interdicta
generatim,

Cultus verus, qui in I. præcepto præcipitur, est α) *Agnitio Dei*, Hof. XIII, 4. & *ego sum Dominus Deus tuus ex terra Egypti, & Deum præter me non cognosces.* confer. Hof. IV, 1. VI, 6. β) *Timor*, Malach. I, 6. quæ sibi promissiones proponit, Mich. VI, 9. Mal. III, 16. 17. 20. & comminationes iræ Dei, Mal. III, 18. ac exempla poenarum in Judæis inprimis conspicua. γ) *Dilectio ex paternitate fluit*, Mal. I, 6. Si Deum Patrem cognoscimus, eum tanquam Patrem diligere debemus. δ) *Fiducia*, de qua in Loco XI. de Justif. pag. 62. Falsus cultus s. *Idololatria* omnis passim prohibetur, sive sit I. *crassa gentilium*, sive Judæorum olim. Quemadmodum verò gentiles inprimis in ipso adorationis objecto errabant, Sophon. I, 5. sic Judæorum error circa modum versabatur, quod in locis nemorosis sacrificia mactarent, aut libamina effunderent, Hof. IV, 13. aut statuas in honorem idolorum erigerent, X, 1. vid. Præfat. Luther. in Prophet. hac de re. Deum ipsum Israëlita *Baal* vocarunt, h. e. per Baalem verum Deum colere voluerunt, quam colendi rationem cum nomine Deus repudiavit, Hof. II, 10. 15. XI, 2. Sic *μοροδελεία* Exod. XXXII, 8. rejicitur, Hof. VIII, 4. 5. De turpitudine autem, vanitate & impotentia fictitiorum ejusmodi Deorum agitur, Hof. IV, 12. VIII, 6. XIII, 2. Habac. II, 18. 19. Mich. V, 13. eorumque cultores Scriptura vocat *filios fornicationis*, Hof. II, 6. *vaccas lascivientes* s. refractarias, IV, 16 *filios alienos*, Hof. V, 7. *Onagros sibi relictos*, VIII, 9. *vitulas edoctas amantes triturare*, X, 11. *vanos*, XII, 12. Respectu effectuum *scortationes* vocantur, Hof. II, 4. *adulteria*, ibid. *mendacia*, Hof. VII, 1. 3. 13. XII, 1. Mich. I, 14. Nah. III, 2. *terricula*, Hof. VIII, 4. *amaritudines*, XII, 15. *dolores parturientis*, XIII, 13. *aversiones*, XIV, 5. *abominationes*, Nah. III, 6. *vanitates*, Hof. XII, 12. & quidem *mendaces*, Jon. II, 9. Quare Ephraimitæ à Spiritu S. assimilantur *columba seducta*, Hof. VII, 11. *arcti doloso*, ibid. *hominum terribilia loquenti*, XIII, 1. II. *Subtilis & interior in corde latens* conspicitur, cum Deos nos ipsos facimus per *ἀνυπολαγείαν* s. *φιλανθίαν*, si neglecto merito Christi propriæ justitiæ aut Bonis nostris Operibus confidimus, Am. VI, 13. quo *cordis superbia* & *deceptio* proditur, Obad. I, 13. vel *Homines alios*, eorum auctoritatibus cedendo, Mich. VI, 16. illisque præ Deo confi-

confi-

confidendo, Hof. V, 13. Hoc Michas VII, 5. improbat: vel *Creaturas* & res terrenas, Hof. II, 7. VII, 14. Hinc Luther Tom. VIII. Witteb. f. 562. ait: Der Bauch ist in allen Religionen der gewaltigste Abgott. Cum vera Dei agnitione pugnant *ignorantia*, simplex Hof. IV, 1. Deus conqueritur quod non sit *notitia Dei in terra*: & affectata, Hof. II, 10. Luther. Sie wills nicht wissen. IV, 6. V, 4. VII, 10. XIII, 6. *Timor* Dei opponitur *Securitas*, Hof. VII, 10. XII, 9. Amos VI, 3. Obad. 3. Jon. I, 5. *Hypocrisis*, Hof. V, 6. VI, 4. VII, 8. 16. X, 2. XII, 1. *Superstitio*, quo omnis *θελοθεσκεία* spectat, s. cultus non mandatus verbo Dei, qui etiam, quando vero Deo praestatur, idololatria est, Hof. V, 6. VI, 6. XII, 12. Amos IV, 4. 5. V, 21. seqq. Jon. I, 16. Mich. VI, 7. *Timor servilis*, qualis in nautis erat, Jon. I, 5. 10. 16. *Dilectioni Dei* opponitur *dilectio mundi*, Amos VI, 1. Hof. VIII, 14. *Odiu Dei* omnibus innatum, Soph. I, 6. De quo impatientia, Deo irascens & adversus eum in ærumnis murmurans, in Jona conspicua, IV, 1. seqq. testatur. *Prava inclinationes*, ut *ἀσωνία* in cibo, Amos VI, 4. ac potu, Hof. VII, 5. Amos VI, 6. musica lasciva, v. 4. *Stupor cordium* non sentiens ardentissimas divinae dilectionis flamas, quo Israëlita inprimis fascinati fuerunt, ut ex conjugio Prophetæ typico Hof. I. II. III. & querulis concionibus apparet. VII, 13. 15. IX, 10. XI, 1—4. 7. XII, 9. XIII, 6. *Fiducia* denique opponitur *Desperatio*, Hof. X, 8. & *Præsumtio*, quæ propriis viribus confidens, sine verbo Dei & sine vocatione sperat. Hof. VIII, 13. In II. præcepto vera Dei invocatio mandatur, quæ fit *corde*, & ex primo præcepto præsupponitur, qualis erat Jonæ præcatio, II, 2. Qui invocandi modus ex precantis ardore æstimatus, apud Deum omniscium clamor est. *Ore*, per puram sinceramque verbi divini prædicationem; exemplo Amosi VII, 10. seqq. Jonæ, III, 3. 4. Per confessionem doctrinæ, Amos VII, 14. 15. Jon. I, 9. Per invocationem & adorationem, Hof. XIV, 3. Joël. III, 5. Zephan. III, 9. omni in loco, ut Jonas ex visceribus piscis oravit, II, 2. Per *vota* ad Dei honorem, quæ vel in necessitatibus & periculis fiebant, vel extra discrimina rerum. Adstricti enim non tantum ad Dominum elamabant, sed adjecto voto aliquid promittebant, quod gratitudinis loco Deo offerre vellent. Jon. I. v. ult. II, 10. Per juramentum legitimum, i. e. in rebus licitis, justis, bonis &c. per veri nomen Dei, qui ipse quoque jurat, Amos IV, 2. VI, 8. *Opere*, in tota vita gratias

speciatim.

II. Præcept.
Mandatum

H 3

Deo

Interdictū. Deo agendō. Mich. IV, 5. Interdicitur vero in hoc præcepto nominis divini profanatio, quæ committitur *corde*, ejusdem contentu & neglectu scientiæ Dei, Hof. IV, 6. auditus verbi, IX, 7. oblivione Dei, VIII, 14. XIII, 6. *Ore*, falsa docendo, ut olim falsi Prophetæ fecerunt. vid. Prolegom. Theolog. nostræ §. IV. p. 3. Qualem concionatorem Amosum Amasias facere volebat, Amos VII, 10. seqq. Peccata non confitendo. Sic Israëlitaæ arcui doloso comparantur, Hof. VII, 16. Preces omittendo. Hof. VII, 14. Laudemve Dei reticendo, quod faciunt, qui benignitatem Dei de se relinquunt, ut nautæ, Jon. II, 8. Juramento falso, quod prohibetur, Hof. IV, 15. Zach. VIII, 17. gravissimeque Deus illis comminatur, qui per illum, qui non est Deus, jurant, Amos VIII, 14. Sophon. I, 5. Zach. V, 3. *Opere*, falsum Dei cultum introducendo & ad abusus connivendo, ut Jeroboam Rex, & Amasias sacerdos, Amos VII, 10. fecerunt, ac Israëlitaæ, quod ex Vatibus undique apparet. III. Præceptum sanctificationem Sabbathi aliorumque festorum urget, quod Prophetæ etiam sapissime faciunt. Joël II, 15. 16. Et secus facientes redarguunt, Hof. IX, 5. Amos V, 21. 22. 23. VIII, 10.

III. Præceptum.

SECUNDA TABULA.

IV. Præc.
V. Præcept.
Interdictū.

Quartum præceptum obedientiam erga Parentes & Superiores injungit, Malach. I, 6. V. Præceptum omne homicidium prohibet, sive occidantur *externa manu* alii, vid. Amos I, 11. ubi annexuntur simul pænæ, Hof. I, 4. IV, 2. VI, 8. XII, 15. Joël IV, 19. Mich. III, 10. VII, 2. Nah. III, 1. Habac. II, 8. 12. 17. sive interficiamus nosmet ipsos, *ἀυτοχρησία*. Quare Jonas I, 12. mortem sibi conscire religiosum duxit: sive *interne* committatur, cordis cogitationibus, Amos I, 11. Zachar. VII, 10. consilio & auxilio, Amos VII, 10. Huc & *εὐπίθεια* Stoica, pertinet, quam Deus aversatur, Amos VI, 6. *Qui bibunt in phialis vinum, & electis unguentis se unguunt, & non super contritionem Joseph condolent.* Flendum cum flentibus, Obad. 12. 13. Mich. VII, 8. Cum justitia distributiva crudelitas nimium pœnas exasperans pugnat, Zach. I, 15. *Charitate* itaque erga proximum opus erit, exemplo Jonæ qui solus perire maluit, quam secum alios, I, 12. In VI. Præcepto adulterium vel omnis impuritas, incestæque consuetudines prohibentur, & subinde reprehenduntur, Hof IV, 2. Am. II, 7.

Mandatum

II, 7. Cum temperantia Ebrietas pugnat, quæ ad Venerem invitat, Hof. IV, 11. Amos IV, 1. Habac. II, 15. Contra præcipitur *Castitas*, Mal. II, 14. ubi edictum Jehovæ, de non contemnenda uxore, eo quod ipsa socia sit, & conjux fœderis. Contra VII. Præceptum furto peccatur, quod in omnibus ordinibus committitur, α) *Ecclesiastico*, ubi ex pietate seu religione quæstus fit. Quod Deus olim sacerdotibus Vet. Test. objicit, Hof. IV, 8. *Peccata populi mei comedunt*, idem nos de sacrificulis præsertim dicere possumus, qui pauperi morienti vix unam Missam impendunt, in divitis vero gratiam multas decantant. β) *Politico*. Pertinent huc Principum injustæ expilationes, egenorumque violenta oppressio, Amos II, 6. 7. III, 9. 10. IV, 1. Amos V, 7, 10. 11. 12. VI, 3. 12. Mich. II, 2. 8. 9. III, 2. 3. 9. 10. 11. Habac. II, 9. *Lapides v. 11. de pariete clamare* dicuntur, quando cum oppressione pauperum & injustitia domus est exstructa. Soph. III, 3. Zach. VII, 10. Δωροφιλία, Mich. VII, 3. Προσωποληψία, Malach. II, 9. γ) *Oeconomico*. Peccatur in publicis negotiationibus, contractibus & commerciis, merce vitiosa, precio inæquali, Amos VIII, 6. pondere, Hof. X, 11. 9. moneta, Am. VIII, 5. Mich. VI, 10. 11. fraude verborum, Mich. VI, 12. captatione temporis & occasionis caritatis, Amos VIII, 5. sub prætextu & specie juris, Amos II, 8. Sophon. III, 3. Nec minus quoque extra contractus peccatur, cum antiqui agrorum domuumque termini moventur, Hof. V, 10. Amos I, 13. Contra vero *justitia* præcipitur, Mich. VI, 8. Zach. VII, 9. 10. VIII, 16. VIII. Præceptum falsum testimonium in foro in primis prohibet; si innocens læditur, damnatur, vel ejus causa protrahitur, Mich. VII, 2. 3. item *Oeconomico* statu, machinationes, & cogitationes malæ proximo nocendi, Zach. VII, 9. 10. allerley Mâncke / desideria vel concupiscentia fraudandi, πλεονεξία &c. Mich. II, 1. 2. Contra rectum linguæ usum imperat, speciatim veritatem, Zachar. VIII, 16. 19. & candorem, VIII, 1. IX. & X. Præceptum distinguuntur, cum illud de actuali, quatenus adfectus cordis & voluntatis consensus complectitur, Mich. II, 1. 2. hoc vero de originali concupiscentia agit. Scriptura etiam non primam tantum inclinationem, sed consensum & machinationes etiam nomine concupiscentiæ intelligit. Zachar. VII, 10. VIII, 17.

VII. Præc. Interdictū.

Mandatum VIII. Præc. Interdictū.

Mandatum IX. & X. Præceptum

§. II Lex Ceremonialis, quatenus unicum illud propitiatorium sacrificium in ara crucis à Christo Nov. Test. cœlesti Patri oblatum
 Ceremoni- ali, præsi-

præfigurabat, divina constitutio est. Ejus igitur idem autor est, qui legis Moralis. Nec objici potest, Hof. VI, 6. ubi *nolle se sacrificia & holocausta* Deus dicit; quia comparate ibi & de tempore Messiae loquitur, opinionemque de opere operato damnat. Videamus igitur I. sacrificantes *personas*, Sacerdotes, inter quos eminent Pontifex maximus, Hagg. II, 2. 4. & Zachar. III, 1. qui Christi typus fuit, Hebr. 5, 7. 9, 7. &c. Cap. 10, 11. 12. Quæ partes ejus fuerint, quasque Christus impleverit, suo loco diximus, & dicemus. Reliquorum Sacerdotum inter alia erat, congregare ad solennitates diesque festos populum, Joël I, 14. II, 16. Pœnitentiam pro se ac aliis indicere, Joël I, 13. quod inter atrium & altare plerumque faciebant, II, 17. de lege respondere, docere, controversias dijudicare, Hagg. II, 11. seqq. Malach. II, 7. quæ omnia etiam Doctor ad justitiam, Messias implevit. Ad II. *res* ut alia taceamus, instituto non adeo inservientia, Sacrificia cum primis pertinent, quorum notanda (1.) *Materia*, animalia pura, & vitiorum Lev. XXII. expressorum expertia, ut Christum omnis omnino labis expertem luculenter referrent. Unde si vel manca, vel cœca erant, aut alia parte laborabant, repudianda erant & repudiabantur, à Deo saltem, quando ab avaris Sacerdotibus admittebantur, Malach. I, 7. 8. 12. ff. III, 8. (2.) *Forma*, si ad complacentiam Dei referebantur, non tantum in ceremoniis consuetis consistebant, sed in fide, cum primis Christum intuente. Alioqui, si ex opere duntaxat operato, cultu spirituali fideque in Christum destitutis offerebantur, Deus illa abominatus est, Hof. V, 6. VI, 6. IX, 4. Amos IV, 4. 5. V, 22. Mich. VI, 6. 7. Zachar. VII, 5. 6. Malach. I, 10. 11. 12. 13. vid. *Apol. August. Confess.* de Sacrificio p. 256. seq. Quam suam displicentiam Deus subtractione benedictionis ostendit, Joël I, 9. 12. 13. Amos IV, 5. seqq. Hagg. II, 16. 17. At si legitimo modo omnia fiebant, omnes benedictiones promittebat, Joël II, 12. Hagg. II, 18. 19. (3.) *Finis* igitur potissimum spectandus, qui duplex erat, unus *legalis*, quatenus atrocitatem & reatum peccatorum respiciebant, inque memoriam revocabant. Hinc Paulus Hebr. 10, 3. dicit, iis factam commemorationem peccatorum. Alter *Evangelicus*, quatenus Christum præfigurabant. Huc spectabat *sanguis fœderis*, Zach. IX, 11. de quo supra, & repudiatio sacrificiorum, Christo adventante eaque implendo abrogante, Hof. III, 4. seq. VI, 6. Malach. I, 11. ut nullas

nullus amplius in Nov. Test. locus sacrificii sit, quam spiritualibus, Hof. XIV, 3. conf. Hebr. 13, 15. Malach. I, 11. III, 3. Zachar. XIV, 20. 21. vid. D. Præf. Theol. Jud. p. 219. f.

§. III. Lex Forensis apud Hebræos non à foro dicebatur, ut apud Latinos, quia illi lites omnes sub portis dijudicabant, Amos V, 12, 15. Zachar. VIII, 16. conf. Deuter. XXII, 15. Qualia fuerint דברים judicia, aut leges, nihil opus est è Pentateucho recensere. Corrupta verò judicia Vates subinde arguunt, Hof. IV, 1. ff. Amos I, 6. IV, 1. f. Mich. III, 1. seqq. *Finis* harum legum erat vel *politicus*, qui notus, vel *discretivus*, ut populus Hebraicus ab aliis gentibus distingueretur, inque eo Ecclesia usque ad Messiaë tempora conservaretur, post quæ urbe & regno propter incredulitatem Judæi exuti, jamdiu sine Rege & Principe sedent, Hof. III, 4.

Forens. seu
Judicial.

LOCUS XVI.
DE
EVANGELIO.

Egregius de Evangelio locus est Nah. II, 1. *ecce super montibus pedes evangelizantis, pacem proclamantis, quem conferre licet cum Jes. LII, 7. ubi Evangelij vox in sensu notissimo occurrit. Alibi res Evangelij à XII. Vaticibus dilucide traditur, quoties ad lætitiã in Domino fideles excitant, propositis de Messia & bonis ab eo acquirendis vaticiniis; quorum summa & compendium est שלום Pax. Ita Zacharias IX, 9. lætum nuncium filiaë Sion & Hierosolymorum, de adventante Rege Messia, attulit, adeoque Evangelium prædicavit. Idemque alii etiam viri Dei fecere. Mich. IV, 2. dicitur דבר i. e. *doctrina* cœlestis ex Zione proditura: Lex enim proprie & strictè sic dicta è Sinai exiit, Nah. loc. cit. Pax vocatur, & alibi passim *Salus*. Mal. III, 20. Autor Evangelij est אלהי ישוע *Deus salutis* f. tota SS. Trinitas, Mich. VII, 7. Huc Hof. I, 7. pertinet, ubi Deus dicit: *Salvabo eos per Dominum Deum illorum, Ipse quoque Messias Evangelistaë nomen meruit, autoremque Evangelij se demonstravit, quando in Prophetis illam gratiam prænuñciavit. Prædicatio tamen Evangelij imprimis ad Novi Testamenti tempora pertinet, quæ procul dubio Nahum verbis ab initio citatis intendit.* Tunc enim, secundum oracula*

Causa effe.

I

Prophe-

Prophetica, omnibus gentibus nationibusque munera Evangelij offerri debebant. vid. Hof. XI, 9. 10. 11. Amos IX, 11. seqq. Mich IV, 1. 2. 3. V, 3. 4. 5. VII, 11. *in longinquum abibit decretum*, nempe doctrina Evangelij. Soph. III, 9. *Tum vertam ad populos labium purum, ut omnes nomen Domini invocent, ei inserviendo humero uno.* Luther. *Als dann will ich den Völkern anders predigen lassen mit freundlichen Lippen.* Et in margine: *Das ist das Evangelium von der Gnade Gottes / welches uns erlöset von unsern Sünden / vers. 10.*

- Objectum. Monstrat igitur Evangelium & prædicat Christum cum beneficiis ab eo partis innumeris, gratiam speciatim & clementiam Dei, liberationem ex inferno, mortem, remissionem peccatorum, per fidem obtinendam, ut ex Vatum testimoniis apparet. Hof. XIII, 14. Mich. V, 2. Hagg. II, 8. Zachar. IX, 9. XIII, 1. Malach I, 11. III, 1. 22. Quæ omnia *pacis* voce innuuntur, Nah II, 1. confer. Mich. IV, 3. 4. V, 5. Zach. VIII, 5. Evangelium promissiones gratuitas de gratia & iustitia fidei, salute æterna &c. continet. Joël III, 16. Soph. III, 17. Zachar. VIII, 15. (vid. Loc. de Justif.) Finis & Effectus Evangelij est *salus, pax* spiritualis & æterna, ut ex hæcenus dictis satis intelligi potest.

LOCUS XVII.

De

POENITENTIA S. CONVERSIONE.

- Onomatol. **P**oenitentia Legis & Evangelij viva quædam praxis est, quia Prophetæ Conversionem & Pœnitentiam non distinguunt, sed eandem eodem vocabulo exprimunt; ea nîl aliud intelligunt, quam ad usum gratiæ pristinæ reditum quendam, unde lapsi pœnitentiam agentes, ad fidem primam Deo marito priori Hof. II, 9. in Sacramento initiationis datam, redire dicuntur. In Ebr. est שׁוּב *converti, reverti*, à quo חֲשׁוּבָה *conversio*, cujus contrarium מִשׁוּבָה *aversio*, Hof. XI, 7. XIV, 5. Prior vox nominaliter & abstractivè nec in Ebraico textu, nec apud LXX. Interpretes occurrit, sed verbaliter tantum, Hof. III, 5. VI, 1. facile tamen è verbo formatur, & ex opposito intelligitur; respondetque Græcæ voci Πηροφη, Actor. 26, 18. μελάνοια, μεταμέλεια. A motu autem locali ad motum conversionis spirituales vocab. שׁוּב transfertur; hinc à via mala Jon. III, 8. Zachar. I, 4. ad
- Terminus à quo, & ad quem.

ad viam rectam Christum (Joh. 14, 6.) converti jubemur, Hof. III, 5. Prius terminum à quo, posterius ad quem indicat. Involvitque α) in intellectu agnitionem viæ erroneæ & rectæ β) in voluntate propositum reflectendi cum effectu γ) in appetitu sensitivo odium erroneæ & amorem rectæ viæ, Amos V, 15. Vox pœnitentiæ non uno modo in Scripturis usurpatur. Deo enim & hominibus tribuitur. Illi αὐθρονοπαιθεὶς ἢ ἐνεργητικὸς, nec notat consilium & mentem mutandi, sed exterius quid. Joël II, 14. His propriè & in specie, pro toto conversionis actu sumitur. Necessitatem pœnitentiæ nobis etiam atque etiam commendant (1.) dicta hortantia. Hof. XII, 6. XIV, 2, 3. Joël I, 5, II, 12. Amos IV, 12. Zach. I, 4. (2.) promittentia, Hof. II, 18. fin. III, 5. VI, 1. 2. 3. X, 12. XIV, 5. 6. 7. 8. Joël II, 13. 18. fin. Amos V, 4. 6. 14. 15. Mich. IV, 5. VI, 9. Sophon. II, 3. Zach. I, 3. VIII, 13. 14. 15. Mal. III, 7. 18. 20. (3.) exempla Ninivitarum, Jon. III, 5. eorumque Regis, 6. Ex locis jam allatis patet, Deum Trinunum pœnitentiam in nobis, juxta gratiosam & seriam voluntatem suam efficere. Certis tamen mediis utitur, nempe ex parte contritionis *Lege*, utpote qua nos in desertum spirituale deducit, Hof. II, 16. ut intelligamus desertos & privatos nos esse gloria seu imagine Dei, Rom. 3, 23. rapit & percutit. Hof. VI, 1. Eo etiam terribilem Dei vocem refero, qua Leonis instar è Zion rugit, Hof. XI, 1. Amos I, 2. ut peccatores fulmine Legis terreantur, prosternantur, conterantur, de peccatis doleant, & medicinam apud Deum quærant. Huc denique omnes comminationes legales pertinent, quibus Prophetarum scripta referta sunt, quasque tam diligenter ideo Vates inculcant, ut in peccatis mortuos, torpidos & somnolentos excitent, quo peccata sua agnoscant, veros terrores & contritionem in cordibus suis sentiant, dicantque: *Ibimus, convertemur ad Dominum &c.* Hof. VI, 1. Evangelicis autem promissionibus contriti & tristes eriguntur, iisque miseros ad se Deus allicit & persuadet, ceu ex verbis Hof. II, 16. solatio plenis liquet. *Ego pelliciam eam in desertum.* Ubi Hebr. תהפ עם Græc. πειθεω quidam conferunt; & quia de Nov. Test. tempore Propheta loquitur, de efficaci Evangelij prædicatione hoc intelligi volunt. Confer Actor. 13, 43. & 18, 4. Quæ mox sequuntur verba, hanc sane expositionem confirmare videntur: *Elocutus sum ei, qua sunt ipsi cordi.* q. d. læta ac grata Evangelij doctrina eam solabor. Hinc quoque ad Jehovaham

Homonymia.

Existencia.

Causa effice. Media.

Resistibil. hovam reversuri sese solantur : *Ipsa Jehovah, sanabit & obligabit nos.* Hæc tamen gratia est resistibilis, & media sive instrumenta, quibus Deo uti placuit, homo profanus contemnit, eique propterea injuria non fit, quando non convertitur, sed perit. Perditio ex hominibus salus ex Deo est. Gratiam Evangelicam Judæi repudiarunt; juste igitur damnati sunt, nec ante salvabuntur, quam conversi fuerint, *Dominumque Deum suum & Davidem Regem quæstiverint, pavidique accurrant &c.* Hof. III, 5. Væ autem illis, qui à Deo resiliunt, nec redire volunt ad Dominum Deum suum, Hof. VII, 10. 13. Imo revocanti Deo contra nituntur, 14. vel mox iterum deficiunt, & sunt sicut arcus dolosus, 16. Tanta est miserantis Dei benignitas, ut quemquam perire nolit, sed omnes atque singulos ad pœnitentiam pervenire, eoque vocat *totum populum, senes, parvulos, sugentes ubera,* Joël II, 16. *infideles* etiam gentiles, ut Ninivitas, Jon. III, 10. qui à via sua mala conversi primum sunt, (ubi de conversione prima vocab. *שוב* occurrere notabis.) *Stantium*, quam vocant, pœnitentiam promittit Jonas I, 10. ut & *lapsorum*, sicuti tota ejus pœnitentialis oratio ostendit II. cap. Cum primis hujus loci est exemplum Israëlitarum, qui toties quoties instar arcus dolosi relapsi sunt. Possunt ergo quoque renati gratia excidere, quod Scriptura (1.) disertis verbis testatur, cum renati retroagi à sequendo Jehova dicuntur, Zephan. I, 6. (2.) exemplis Israëlitarum rebellantium, & gratia Dei excidentium. It. Ninivitarum, qui à Jona conversi III, 10. in impietatem relapsi à Deo abjecti sunt. Nah. I, 11—14. (3.) Parabolis & similibus, quæ apostasiæ renatorum possibilitatem adumbrant, ut sunt illæ de *Nuptiis spiritualibus* cum Christo, Hof. II, 21. 22. & fornicatione spirituali, quam idem Propheta typice proponit I, & II. *scorum assumendo cum liberis*: Typo de adultera, III. vid. *Tarnov.* in Hof. II, cap.

Partes. Jam quod ad pœnitentiæ rationem & indolem attinet, ea vel ipso verbo *שוב* vel addito termino à quo & ad quem, vel partium essentialium denominatione significatur. Constat enim (α) *Contritione*, quæ per *fractionem, percussionem*, Hof. VI, 1. *dolores parturientis*, XIII, 13. *scissionem cordis*, Joël II, 13. exprimitur. Et consistit (α) in peccati intima & profunda agnitione. Deus vult ut *reos se peragant* & agnoscant Israëlitæ, Hof. V, 15. (β) in Sensu iræ divinæ. *Contremiscant omnes habitatores terra.* Joël III, 1. Dum homo indignationem

Domi-

Domini fentit, eamque fert, Mich. VII, 9. Nah. I, 6. γ) in confcien-
 tia angoribus. *Pavidi accedent*, Hof. III, 5. *Trepide accurrent filij*
inde à mari, Hof. XI, 10. ut *avicula, columba*, v. 11. Amos VII, 17.
 Mich. VII, 17. δ) in humiliatione coram Deo, Jonæ II, 3. Ninivita-
 rumque exemplo, III, 4. 6. ubi exterior cum interiori fubmiffione
 erat conjuncta. Mich. VI, 8. dicitur: *humiliter ambula cum Deo*, conf.
 Mich. VII, 17. ε) in humili coram eodem confeflione & deprecatione,
 Hof. XIV, 3. 4. ζ) Odio & deteftatione peccati, Hof. loc. cit. v. 4.
 Amos V, 15. Quæ omnia ex toto corde fieri debent, ut fit contritio
 vera, non hypocritica. Joël II, 12. *Convertimini ad me in toto corde*
veftro. 13. *Scindite corda veftra*. Interim contritio ex fignis externis
 fe prodit & colligitur, (a jejunio. Sic in vera pœnitentia cibo ac po-
 tu Ifrælitæ, Joël I, 14. & Ninivitæ Jon. III, 5. 7. abftinuerunt. Id quod
 phrafi Hebr. Propheta effert. *Sanctificate*, h. e. à rebus aliis commu-
 nibus etiam licitis fe segregate. Sic Joël II, 16. fponfus de cubili fuo, &
 fponfa de thalamo fuo egredi jubentur. (b Lacrumis, quæ tanquam
 veræ pœnitentiæ fignum ab Ifrælitis requiruntur, Joël I, 13. ita *תב*
 à Sacerdotibus Deus requirit, i. e. ut geflu extetno fuam triftitiam te-
 ftentur. conf. Jer. VI, 26. Zach. XII, 10. feqq. (c Cineris fuper caput
 fparfione, ut Regis Ninivitarum exemplo patet, Jon. III, 6. Mich. I, 10.
 (d Sacci, h. e. viliorum, fordidorum incommodorumque veftimento-
 rum ufu, Joël I, 8. 13. Amos VII, 10. Jon. III, 4. (e Pectoris percuffio-
 ne. Ancillæ ejus eam gementes ut columbæ ducebant, *pectora fua per-*
cutientes, Nah. II, 7. (f Capitis denique circumrafio accedit, Amos
 VIII, 10. Mich. I, 16. Hæc externa criteria fallibilia nonnunquam
 funt. Unde hypocritice & dolofe pœnitentes Deus ipfe redarguit,
 eosque *arcui dolofò* comparat, Hof. VII, 16. conf. Hof. VI, 4. Nec
 contritio caufa remiffionis peccatorum dicenda, licet Pontificii affir-
 ment, infirmis argumentis, inter alia Jon III, 10. innixi, ubi caufam
 hic reddi putant, cur Dominus Ninivitarum miferus fit, *quia de via*
mala converfi funt. Verum enim verò qualitas hic eorum defcribitur,
 quorum Deus miferus eft. Fructus falutaris pœnitentiæ eft recon-
 ciliatio cum Deo & averfio, vel certe pœnarum mitigatio, non ratio-
 ne contritionis, fed refpectu fidei in Chriflum. Nec nuda hic vifio,
 fed cognitio cum complacentia intelligitur, & fensus eft, quod Deo
 converfio & opera de pœnitentia teftantia placuerint, ut Ninivitis

externa,

Fides.

parcere decreverit, sed inde non sequitur, Deum Ninivitarum contritione motum fuisse. Sequitur *fides*, quam Propheta Hoseas Iſraë-
litarum conversionem prænunciando sic exprimit. *Die illo vocabis me Vir-
mi*, c. II, 18. it. v. 25. ille populus dicet: *Deus meus es tu. Quærent
Jehovam, pavidi accedent*, III, 5. qui accessus tantum fit fide, Rom. 5,
1. 2. *Quærent faciem meam*, h. e. me ipsum, quod est fidei, 5, 15.
Contra fidem Pontificii iniqui sunt, eamque partem pœnitentiæ esse
negant, quia pœnitentiam præcedat eamque gignat, exemplum Nini-
vitarum objicientes, qui prius credidisse, postea demum pœnitentiam
egisse dicuntur, Jon. II, 5. Ast fides historica cum salvifica confundit-
ur; fides historica prior est contritione, sed fides salvifica contritione
posterior: non enim Deus ignoscit, nisi peccata agnoscamus. Cum
vero pœnitentia dupliciter considerari possit, 1. quoad essentiam, ut
audivimus, 2. quoad consequentia, quibus indissolubilem nexum
cum Bonis Operibus habet, h. m. si pœnitentia spectatur, Apolog.
August. Confess. non repugnat, si quis tertiam partem addere velit,
dignos nempe pœnitentiæ fructus, h. e. vitæ ac morum in melius mu-
tationem. vid. Phil. Exam. ordin. Part. 4. p. 161. h. l. Pœnitentia priori
modo spectatur, sicque Bona Opera non ejus pars sed fructus sunt.
Hof. X, 12. XII, 7. XIV, 3. Jon. II, 10. III, 10. Mich. VI, 8. Quæ
cum omnia legitimo modo fiant, (1.) *remissio peccatorum* sequitur.

Effectus.

Reversos sanabit & obligabit, Hof. VI, 1. *Curabu averſionem eorum*.
XIV, 5. *Mundabit sanguinem eorum quos non mundaverat*. Joël IV, 21.
Mich. VII 18. 19. *Deus hominem à peccato conversum cum magna dile-
ctione & gaudio recipit*. Macar. Homil. 4. p. 59. (2.) *Gratia Dei*. Huc
desponsatio Christi cum anima fideli facta בְּחַסֵּד cum gratia pertinet.
Hof. II, 21. 22. *Amabo eos benevolentia*, XIV, 5. addantur vers. 6 7 8.
(3.) *Justificatio*. Hof. VI, 2. X, 12. Joël II, 23. Mich. VII, 9. 18. 19. (4.)
Donatio Spiritus S. Joël III, 1. 2. (5.) *Exauditio precum*. Hof. XIV, 9.
Jon. II, 3. 8. Mich. III, 4. (6.) *Salus & vita aterna*, Joël III, 5. (7.)
Liberatio à pœnis temporalibus, Hof. II, 23. 24. Joël II, 18.
20. 24. 25. 26. vel saltem mitigatio, Jon.
II, 10.

LOCUS

GRATIA VOCATIONIS.

Divina gratia, ut tribus personis est communis, vocando Zach. I, 3. homines beneficiorum sanguine Christi partorum, participes reddere intendit; hinc toties vocat, quoties ad pœnitentiam invitat. Is insignis favor cum in Scriptura, tum apud Ecclesiæ Doctores, *gratie* nomine venire solet, qui nullius meriti respectu in nos redundat. Hinc Deum *Israëlem adhuc puerum*, eumque refractarium, dilexisse, & *ex Agypto* ad melioris sortis electionem *vocasse* legimus. Hof. XI, 1. Ad hanc vocationem in Vet. Test. cum ordinariis Sacerdotibus, tum Prophetis, Zach. loc. cit. v. 4. 6. in Nov. Test. Apostolis & Ministris suis utitur. Luc. 14, 17. Quemadmodum autem beneficia spiritualia ordinarie non nisi per verbum Evangelicum nobis revelantur & conferuntur: ita hæc vocationis gratia per verbum Evangelij nobis obtingit, quando Deus *ad cor hominis loquitur*, sive id, quod gratum, jucundum & salutare est. Hof. II, 16. (vid. Loc. de Evangelio.) Indirecte Deus per naturam, & beneficiis cœlitus datis, nos vocat atque invitat, ut ipsum inde agnoscere, eique gratias agere debeamus, Hof. II, 10. Act. 13, 17. & 17, 27. Rom. 1, 21. Hic tamen proprie eam vocationem intelligimus, à qua salutaris conversio incipit. Hof. VI, 1. XI, 1. ff. Cum homine Deus ut cum creatura rationis participi agit, quem ideo intellectu & voluntatis libertate instruxit, ut ex se & suo motu aliquid vel agere vel intermittere, actionesque divinas in ipso operaturas, vel admittere vel repudiare atque repellere possit. Hoc est *pellucere*, persuadere, propositis bonis, Hof. II, 16. & *משך בחבלי אדם* *trahere funibus hominis*, i. e. ceu illico exponitur, *בעבתות אהבה* *funibus amoris s. gratie*. Hof XI, 4. Hæc tractio divina amore plena, attractioni molestæ & calamitosæ opponitur, qualis ea esse solet, qua bos injecto ei iugo loroque duci invitatus & cum dolore quopiam solet, (cui bovi Israëlem Deus comparaverat, Hof. X, 11.) atque adeo id h. l. ad Israëlem Deus dicere velit: Etsi bos sis, non tamen funibus, quibus boves ligari solent, molestis & affligentibus, sed humanis, omni gratia & misericordia plenis, te ducam:

Causa effic.

movens.

ministerial.

Organica.

cam:

cam: ut ex *Jonathane* interpretatur R. *Salomo Jarchi*, attractione miserationum, quæ leni suavique modo fit. vid. R. *Dav. Kimch.* ad h. l. Hæc *tractio* in Vet. & in Nov. Test. à *ductio* Rom. 8, 14. ita quidam distinguitur, ut ductio jam volentis ac sequacis sit, tractio etiam nolentis. conf. *Dannh. Hodosoph.* p. 848. Tractio tamen hæc non est physica & violenta, sed suaviter, metaphorica ac moralis vel superphysice realis. *Trahit enim Deus homines non ut nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant.* Luther. Tom. II. *Isleb.* fol. 180. Quare homo reciproco amori divino respondere, trahentemque sequi debet, nec invitanti relictari. Quod si observat, Deus impensius eundem amare & gratiæ suæ incrementis perfundere pergit. *Habenti enim dabitur.* Luc. 19. Pulchre *Hof. XI, 3. 4.* beneficia gradusque vocationis Deus memorat; *assuefecit ire Ephraim*, paterne duxi, gradum ita accommodavi, ut brachiis etiam susceptum portaverim, & *funibus amoris traxerim* &c. vid. *Sebast. Schmid* Comment. h. l. Hic tractus ductusque sane non est inefficax, nec simulatus, sed serius & efficax, & recte *Sebast. Schmid. Rivetum* hic arguit, statuentem, ita Deum Israëlitas duxisse, ut eos ad se venire noluerit. *Neque enim, inquit, ingenui homines sic trahuntur & tractantur. Imo tractus iste peior est, quo bestia trahuntur, cum certum sit, illas eo sine trahi, ut veniant.* Quam gratiam Deus populo suo præ reliquis gentibus exhibuit, eam tamen aliis non denegavit. Ita *Ninivitas* vocavit, & vocandas in Nov. Test. alias gentes subinde in Prophetis indicavit, ut alibi loca sunt adducta. Quod vero non omni tempore omnes gentes vocentur, dispensationi & divinæ œconomiae merito relinquitur, eamque venerari potius quam rimari fas est. Deus sanctus & justus in omnibus suis operibus est, sive, ut *Hof. XIV, 10.* dicitur, *recta sunt via Domini.* Miseretur ejus, quæ est *מחמל* i. e. quæ nil habet in se gratia misericordiae dignum, & ex justo judicio ad tempus gratia Dei destituitur, ut populo Judaico evenit, *Hof. I, 6. II, 23. 25.* Quod de gentibus quoque Paulus accipit, *Rom. 9, 25. 26.* & Petrus *I. Epist. 2, 10.* Homines etiam sæpe gratiæ vocanti resistunt, eamque repellunt, & irritam reddunt, *Hof. IV, 4. 6. V, 4. VII, 13. VIII, 3. XI, 3. 5. 7.* *Sophon. I, 6.* vid. plura loca sub *Indurat. caus. effic.* p. 47.

Objectum,

LOCUS

LOCUS XIX.

DE

ECCLESIA.

Ecclēsia est cœtus hominum vocatorum, & varia nomina habet; *עצרה* cœtus, collectio dicitur Joël I, 14. Amos V, 21. à rad. *עצר* detinuit, & significat collectionem hominum in unum locum, ubi aliquandiu detinentur, ac magis de statis & particularibus conventibus dicitur, quam de tota Ecclesiæ congregatione, cui melius *קהל* congregatio respondet. Mich. II, 5. cœtus Domini. Ecclesia autem est vel I. universalis, quæ militans, ut ex accusatione Satanica & defensione Christi apparet, Zach. III, 1. 2. cui murum igneum Deus se fore promittit, II, 9. & triumphans dicitur, quæ ex Angeli Jehovæ promissione, Jehosux Sacerdoti magno facta, colligitur, Zachar. III, 7. *desponam tibi, qui ambulent inter adstantes illos Angelos*, h. e. constituam te cum tuis posteris in Ecclesia hac militante Sacerdotem, & postea in Ecclesia triumphante in eandem dignitatem, in qua sunt Angeli Dei in cœlo. Vel II. Particularis, ratione Vet. & Nov. Test. Christi exhibendi, & exhibiti: Ad quam posteriorem omnes gentes vocatæ, eaque proinde etiam universalis dici potest, quod probatur α) è ferarum gentium cum fidelibus cohabitatione. Figuram exhibuit Hoseas, quando mulierem scortatricem s. ethnicam & idololatricam, ut quidam volunt, ducere jubebatur, liberosque ex eadem suscipere. Quid enim aliud significatum fuit, quam quod Christus sibi sponsam è gentilibus desponsaturus sit, & liberos ex eadem procreaturus. Hof. I, 11. β) E sacrificio per totum orbem ab ortu Solis usque ad occasum ejus, celebrando & offerendo, Malach. I, 11. γ) E sacrorum communionē, ad quam læti gentiles aggregabantur. Mich. IV, 2. seq. Zach. XIV, 16. sequ. δ) E gentium omnium desiderio, Christo, cui gentes nationesque adhærebunt, juxta Genes. XLIX. Hagg. II, 7. ε) E vocatione gentium prædicta, Hof. XI, 10. 11. Joël 3, 21. Amos IX, 11. conf. Act. 15, 16. Mich. VIII, 11. 12. 16. 17. Variis nominibus Ecclesia insignitur. Dicitur *Mater*, *Uxor*, Hof. II, 4. *Sponsa*, v. 21. *Virgo*, Amos V, 2. *Sion*, Joël II, 1. 15. Amos I, 2. Mich. III, 12. IV, 2. 11. Zachar. VIII, 3. *Filia Sion*, Mich. IV, 10. 11. 13. Sophon. III, 14. Zach.

Etymologia.

Homonymia.

Synonymia

K

Zach.

Zach. II, 14. *Filia Jerusalem*, Soph. loc. cit. *Ovile Sionis*, Mich. IV, 8. *Turris gregis*, ibid. *Mons Sion*, Joël III, 5. Obad. 17. Mich. IV, 7. *Mons Dei*, Mich. IV, 2. Zach. IIX, 3. *Mons domus Domini*, Mich. IV, 1. 2. *Mons sanctus Dei*, Joël II, 1. III, 17. Obad. 16. Zach. IIX, 3. *Domus Domini*, Joël I, 9. 13. 14. Mich. IV, 2. Sophon. I, 9. *Templum Domini*, Zach. VI, 12. 13. *Tabernaculum*, Amos IX, 11. Zach. XII, 7. *Sanctuarium*, Joël III, 17. *Hierosolyma*, Joël I, 5. III, 5. 17. Mich. III, 12. IV, 2. Zach. IIX, 3. &c. *Civitas*, Zach. II, 5. *Civitas veritatis*, Zach. IIX, 3. *Tentoria Semi*, Joël III, 21. *Peculium Dei*, Malach. III, 17. *Populus Dei*, Joël II, 18. III, 3. *Hereditas Dei*, ibid. Possunt etiam aliæ figuræ ex Vet. Test. adduci, utpote *Candelabrum* in tabernaculo ac templo, Zach. IV, 2. *myrteum*, 7. 8. quarum comparat. membra exponit D. **Causa effc.** *Baldwinus* in Commentar. Zachar. Vocatio hominum ad Ecclesiam tribus personis est communis; est enim opus ad extra. Vocat *Pater*, Joël IV, 16. 17. Amos IX, 11. Mich. IV, 6. 7. Sophon. III, 9. 10. Zach. XII, 7. *Filius*, Joël III, 5. Zachar. II, 14. 15. 16. VIII. tot. cap. Huc pertinent omnia Scripturæ dicta, in quibus Christus *sponsus*, Hof. II, 21. 22. & *maritus* Ecclesiæ, II, 4. III, 3. dicitur. *Spiritus S.* per Ministerium verbi & Sacramentorum Ecclesiam mundat atque ornat, quod ipse effusione indicatur Joël III, 1. Zach. XII, 10. Et hæc causa efficiens est Ecclesiæ, non tantum ratione ejus primæ originis, sed & perpetuæ conservationis per inhabitationem, unde *Domus Dei*, *Civitatis Dei*, *Sanctuarij*, *Peculij Dei*, mentio fit, ceu ex Synonymis liquet. **Impulsiva.** Vocatio hæc ad Ecclesiam eo nobis gratior sit, quo magis est gratuita. Hof. II, 21. 25. XI, 10. conf. Rom. IIX, 26. Vocat autem **Ministerial.** Deus per Ministros, Prophetas, Sacerdotes, Pastores &c. ut ex Loco de Minist. Ecclesiæ patebit, verbi prædicatione, sive ea sit Legis, sive Evangelij, Mich. IV, 2. & Sacramentorum administratione, hæc enim ordinaria media sunt, à Prophetis usurpata; quæ qui accipiunt & vocationi obtemperant, Ecclesiæ membra audiunt. **Materia.** Verum non omnes vera & viva esse membra, vel Judæorum Ecclesia docet. Inter eos multi erant hypocritæ, & impii, qui in societate externa quidem erant; revera tamen non populus Dei. Nam sensu proprio vere credentes & fideles vera Christi membra sunt, cum Ecclesia, ut corpus Christi mysticum, non capite gemino, sed unico, Christo, gaudeat, Hof. II, 2. ejusque operationibus spiritualibus excitetur, anime-

animetur, regatur, VI, 2. 3. Quod de infidelibus sane & improbis dici nequit; quare mortua Elefæ membra sunt. Atque hinc etiam in quo forma Ecclesiæ consistat, colligitur, quæ pro diversa considerandi ratione diversa est. Qui Ecclesiam latiore sensu accipiunt, eam in unitate externæ fidei professionis, ejusdemque publico exercitio ponunt. At qui proprie sumunt, eam collocant in unione vere credentium cum Christo capite, per veram vivamque fidem, & caritatem mutuam, fratrum instar, Mich. V, 3. Malach. II, 10. Quo fine Deus Ecclesiam colligat, minime obscurum est. Supremus est gloria Dei. Quando enim Dominus in templum suum venit, Mal. III, 1. & illud gloria sua implet, Hagg. II, 8. 9. Domini gloria est. Servator autem salutis hominum causa venit, ut eam salvet & glorificet, tanquam sponsam suam, in æternum. Hof. II. Interim dum in his terris militat, eam ex variis periculis eripit, erigit & confirmat, Mich. IV, 6. 7. Sophon. II, 7. salvat, Sophon. III, 18. benefacit, Zach. VIII, 15. magnificat, Sophon. III, 20. protegit virga & sceptro salutis, Mich. VII, 14. tum *defensive*, Mich. IV, 10. V, 5. 6. VII, 7. 8. 9. Soph. III, 11. 15. 16. Zach. II, 10. 13. III, 2. VIII, 5. 10. XII, 3. 4. 5. 6. 7. 8. tum *offensive*, vel potius *punitivæ*, Joël II, 20. seqq. Obad. 16. Mich. IV, 12. V, 9. VII, 10. Sophon. II, 8. 9. 10. III, 19. Zach. XII, 9. XIV, 12. imo omnibus beneficiis & *spiritualibus*, Hof. XIV, 6. 7. 8. Joël IV, 21. & *corporalibus* circumfundit, Joël II, 23. fin. Amos IX, 13. fin. Zach. VIII, 12. Ex attributis adfectionibusque Ecclesiæ sequentes occurrunt. (1.) *Unitas*, sive ἀνωκεφαλαιώσις collectio sub unum caput, Christum; hinc *unum caput* sibi fideles ponent, Hof. II, 2. *Unus Rex, unus Dominus, nomenque ejus unum erit*, Zachar. XIV, 9. (2.) *Universalitas*, Sophon. III, 9. Zachar. XIV, 16. 17. (3.) *Sanctitas*. Ecclesia dicitur sancta *imputativæ*, quia super fidelibus nomen Dei sanctum vocatur, aut illi sancti à sancto appellantur, ob imputatam Christi justitiam & sanctitatem, Amos IX, 12. Zachar. II, 3. & *inchoativæ*, quia accepto Spiritu S. sanctitati veræ ejus membra student, Obad. 17. item *comparatæ*. quia turba selecta ex mundo est, & Deo peculiariter consecrata. Eam namque inhabitat, Joël IV, 17. Zach. II, 14. II, 13. hinc *peculium, populus, hereditas Dei*, dicuntur. (4.) *Invisibilitas*. Hinc pii *reliquiæ* vocantur, Amos IX, 12. Obad. 17. Mich. V, 7. Soph. II, 7. III, 12. 13. Zach. II, 12. & mentio tantum fit. do-

Forma,

Finis,

Attributa.

mus Jacob, Obad. 17. qui *parvulus* dicitur, Amos VII, 2. 5. Interim ordinariæ & ubi non premitur Ecclesia, visibilem quoque se sistit, unde *montis* & *turris* nomen accepit, (vid. Synonym.) Quæ locutiones tamen perpetuitati visibilitatis Ecclesiæ nullum patrocinium præbent. Prophetæ enim hisce similibusve appellationibus, magnitudinem & claritatem Ecclesiæ describunt, quæ Messias temporibus per universalem Evangelij prædicationem erat futura. Inde tamen non potest inferri, quod perpetuo Nov. Testam. tempore talis claritas sit futura. Quapropter vera electorum Ecclesia etiam in Nov. Test. est & manet invisibilis. (5.) *Durabilitas*. Licet enim status Ecclesiæ miserimus sæpe videatur; semper tamen usque ad finem mundi duratura est, Joël III, 20. Amos IX, 15. Hujus respectu *cornu ferreum* & *ungula arca* ei adscribuntur, Mich. IV, 13. Ecclesia tamen visibilis errare potest, & Judaica Ecclesia sæpius erravit, atque ob eam reformandam Vates subinde missi sunt, querulæque passim eorundem de corrupto Ecclesiæ statu, de hac defectione testantur, Hof. IV, 1. 6. 8. 9. 12. Mich. VII, 2. &c.

LOCUS XX.

DE

CRUCE & CONSOLATIONIBUS.

DE Notis Ecclesiæ, cum res nota sit, nil dicere voluimus. De Cruce tamen, quæ quasi character quidam fidelium est, pauca subjiciemus. Nam sicut Christum pati & mori oportuit, & hac ratione ad gloriam intrare, Luc. 24, 26. ita quoque par est, ut pii sectatores Christi crucem suam tollant, perque varias afflictiones in regnum Dei ingrediantur. Hof. VI, 1. 2. Variis nominibus crux & calamitas quævis piorum in Scriptura insignitur. Vocatur *Visitatio*, Hof. I, 4. quæ vel iræ vel gratiæ est, hæc hujus loci; *desertum*, II, 16. *correctio*, V, 9. *tribulatio*, VI, 1. *castigatio*, VII, 15. X, 10. *angustia*, Joël II, 3. Nah. I, 7. *malum*, Amos III, 6. Mich. I, 12. *mæror*, *dolor instar parturientis*, IV, 9. *derelictio*, V, 3. *ira Domini*, VII, 9. *poculum Domini*, Habac. II, 16. quod bibere, *mala pati* significat, Obad. 16. Alia *Causa effc.* nomina passim occurrunt. Deus autem, vel (1. *immediate*, sine intervenientibus creaturis, agram & molestam afflictionem hominibus

bus immitrit. Jehova rapuit & percussit, Hof. VI, 1. castigavit nos, VII, 15. An erit malum in civitate, quod Jehova non faciet, Amos III, 6. Malum à Domino descendit, Mich. I, 12. Tu, Domine, sicut voluisti fecisti, Jon. I, 14. Interim tamen ut benignus Pater spectandus est, Hof. VI v. 1. ubi statim solamen subnectitur: curabit & obligabit nos. Vita nos restituet, ut vivamus coram ipso. v. 2. Confirmabit brachia nostra, II X, 15. Post afflictionem consolatur, Mich. IV, 6. Cum ceciderimus, consurgere nos faciet, & si in tenebris sederimus, Dominus lux nostra erit. VII, 8. Benignus est Dominus, presidium temporibus difficillimis, atque cognitos habens prestolantes in ipsum, Nah. I, 7. vel (2.) mediate ad afflictionem utitur vel Satana, Zach. III, 1. ubi Satanae permittit, ut Josuæ resisteret & adversaretur, vel impiis hominibus; ut Amasia, qui Amosum verbis enecare, insidiasque ei struere studuit, VII, 12. vel aliis creaturis, quando varias calamitates immittit, Hof. II, 14. Joël I, 4. II. (vid. Effect. Peccat.) Castigat vero clemens ac misericors Pater proprie fideles, de quibus sermo Hof. VI, 1. 2. achorum intuitu vocantur castigationes, δοκιμασία, sive περισσμός, παιδεία, σωρός & μαρτύριον, atque à τιμωρία impiorum, quorum respectu calamitates poenæ rationem cum excidio plerumque conjunctæ habent, differunt. In Jona hoc discimus, qui tam quoad animam inermis, spirituales cordis terrores II, 8. quam exterius in corpore, IV, 6, 7. varia incommoda sensit. Sic Paulus 2. Cor. 7, 5. ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι, foris pugna, intus terrores. Hæc afflictio in passione dolorifica consistit, Hof. V, 14. quæ cap. VI, 1. per voces rapuit, (Metaphora à Leone desumpta,) & percussit, indicatur. Hinc crux dolori parturientium confertur Mich. IV, 9. 10. V, 3. In omnibus autem divina providentia, intendit (1.) Gloriam suam, ut homines faciem ejus quærant, Hof. V, 15. ut sciamus & persequamur ad cognoscendum Jehovam. VI, 3. Ita quando Israëlitæ per longum tempus confederunt in afflictionibus, tandem convertentur & quærent Dominum Deum suum, Hof. III, 4. 5. (2.) Castigati salutem, Mich. IV, 10. Malach. III, 17. 18. Macar. Homil. XII. Oportet omnino nos cum crucifixo crucifigi, simul pati cum eo, qui passus est, ut glorificemur cum glorificato. Hoc ipsi fideles agnoscunt, unde dicunt, Hof. VI, 2. ut vivamus coram ipso, nempe in gloria aterna. (3.) Fidei probationem, ut Jonas in mediis fluctibus fidei suæ τιμωρίαν edidit, II, 5. 7. 8. Mich. VII, 7. Zach. XII,

9 (4.) Carnis mortificationem, quæ ex vivificatione & excitatione colligitur. Hof. VI, 2. conf. I. Petr. 4, 1.

LOCUS XXI.

DE

ORATIONE.

- Homonymia.** **I**N Ecclesia, sub vexillo crucis militantibus, invocatione serua ac precibus opus est. Vox invocationis non eodem modo sumitur; maxime si versionem vulgarem respicimus. Notat (1.) in genere quamvis auxilii implorationem, Hof. VII, 11. *Invocabant Aegyptum*, i. e. auxilium implorabant. (2.) Est denominatio ab aliquo, e. g. Amos IX, 12. *Ut possideant reliquias Edom, & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos*, i. e. à me cognominati. (3.) Synecdochice totum Christianorum cultum denotat, Sophon. III, 9. (4.) Sumitur pro religiosa Dei invocatione Joël III, 5. quæ solius Dei compellatio est, eique debita. Ad quem *Jehevam* direxerunt suam orationem Judæi, Joël I, 19. Jon. III, 8. Habac. III, 2. imo ipsi gentiles, ut adorationis cultu dignissimum eum agnoverunt, Jon. I, 5. 6. 14. Ei igitur soli deferendus est hic cultus, qui propterea omnem adorationis, cultusque mixturam rejicit, Soph. I, 5. Sicut autem religiosus cultus uni Deo ob infinitam excellentiam competit, Malach. I, 6. ita tribus personis, ibidem per אדוני Adonim indicatis, ex æquo deferretur.
- Objectum.** (conf. L. II. de Deo Uno & Trino) Ut vero recte oremus & Deum invocemus, efficit in nobis Spiritus S. quem Dominus Messias à Patre mittit & in corda fidelium effundit, qui eam ob causam *Spiritus gratia & precum* vocatur. Zach. XII, 10. Causæ, quæ nos ad preces impellere debent, variæ sunt. (1.) Dei voluntas, quæ ex *invocatione in nomine Dei* colligitur, Joël III, 5. & hunc honorem Dominus noster postulat, Malach. I, 6. (vid. II. Decalogi Præcept.) (2.) Calamitas & miseria nostra propria, indigentiaque multiplex, Hof. VI, 1. 2. 3. (3.) Exempla Sanctorum, Jacobi, Hof. XII, 4. Jonæ, II, 2. IV, 2. Habacuci, III, 1. ff. (4.) Exauditionis veritas. Joël III, 5.
- Causa effc.** *Quicumque nomen Domini invocaverit, eripietur*, s. salvabitur. Oratio autem & invocatio fit & fieri debet vera fide, *interno cordis adfectu*, ac interdum solo gemitu, ut de Jona colligitur, II, 2. ff. qui in visceribus
- Forma.**

ribus piscis fervide & fide plenus oravit; fieri etiam potest & solet externa voce, exemplo ejusdem, קרא אל יהוה clamavit ad Dominum. Jon. IV, 2. Non tamen sola voce sine interiore cordis affectu fiat, s. ex opere operato, aut corde hypocritico, vel impuro, Hof. VII, 14. Mich. III, 4. oratio nostra profluat, quæ nullam exauditionem sed pœnam potius expectat; sed Christi pro nobis intercedentis Zachar. III, 2. merito & promissionibus divinis fide nitatur, Hof. XII, 7. Mich. VII, 7. Nah. I, 7. Habac. II, 3. Sicque de precum exauditione certi esse possumus. Hof. II, 23. Habac. II, 4. Orationum genera, secundum Apostolum I. Tim. 2. quatuor sunt, quorum vestigia quoque in Prophetis occurrunt. (1.) *Deprecatio*, δέησις, est oratio mala immis-
 sa aut imminetia averti desiderans. Sic Israëlita in adversis tempo-
 ribus ad *Dominum clamare* dicuntur, Joël I, 14. Talis etiam erat Jo-
 næ deprecatio, II, 2. ff. Ad quam se pii mutuo exhortantur, Hof. VI, 1. Zach. VIII, 2 f. 22. Deusque jubet, Mal. I, 9. (2.) *Obsecratio*,
 προσευχή, ad bona corporalia, s. spiritualia impetranda, Hof. XIV, 3.
Accipe bonum. conf. 5. 6. 7. 8. (3.) *Intercessio*, Joël II, 17. quæ mul-
 tum ponderis apud Deum habet, si à fidelibus fiat. Amos VII, 2. 3.
 5. 6. (4.) *Gratiarum actio*, εὐχαριστία, נשלת Hof. XIV, 3. Jon. II,
 10. Nah. I, 15. Preces omni in loco fieri possunt, non tantum Hie-
 rosolymis & in templo, exemplo Jonæ, qui ex visceribus piscis ora-
 vit, II, 3. IV, 2.

Fundamen-
 tum.

Adjuncta.

LOCUS XXII.

DE

TESTAMENTIS ET FOEDERIBUS
 DIVINIS.

Dispositio divina circa Salutis media, cultum & formam Regimi-
 nis in Ecclesia, *Testamentum* vulgò appellatur, Hebr. ברית à ver-
 bo ברה *elegit, selegit*, declaratque adeò. *Berith* vi vocis rem, quam duo
 eligunt, ut ad eam se certis conditionibus obstringant, sive *pactum*
 aut *foedus*, סודותו, ceu Aquila & Symmachus expresserunt, vel,
 ut LXX. & N. T. scriptores διαθήκω. Interpres Latin. promiscue
 reddidit, modo *pactum*, modo *foedus*, modo *Testamentum*; quæ ta-
 men non eadem prorsus sunt. Nobis satis h. l. est, notare quod
 Deus

Etymolog.
 & Homo-
 nymia.

- Deus circa salutem hominum cum per modum fœderis, tum per modum Testamenti disposuerit. Duplex esse fœdus constat, operum & Gratia, vetus & novum, legale & Evangelicum. Utriusque in Prophetis mentio occurrit, & utrumque ex Loco de Lege & Evangelio intelligi quodammodo potest. Dabimus tamen, pro instituti ratione, brevem fœderis gratia delineationem ex duobus præcipue locis, Zach. IX. 11. & Mal. III. 1. ubi fœdus nominatur ejusque ratio haud obscure indicatur, quod breviter ita describere licebit, si tertium addamus locum Zach. VI. 13. est *consilium* sive dispositio Dei, ut in sanguine Testamenti dimitterentur vincti à Satana, Deoq; offenso reconcilientur per Angelum fœderis, Dominum Templi, Salvatorem, sive
- Descriptio.** Messiam, & pacem consequerentur. Ejusigitur *autor* solus Deus est, qui sola impulsus gratia sua, & sponcione Christi, Principis Pacis, vel
- Causa effica.** Angeli fœderis intercedente, fœdus pepigit. Imo Zach. VI. 13. liquet, consilium vel pactum inter Patrem & Filium intercessisse de liberandis vinctis, cui innititur pactum, quod Deus cum lapsis hominibus fecit. Hujus dicti brevem analysin ac paraphrasin vide in *H. Wusu* Oeconom. Fœd. Dei cum homin. Lib. 11. Cap. 1. §. 7. In hoc
- meritoria.** fœdus omnes homines assumti sunt, quia omnes vincti omnesque liberandi erant; sed qui Pacem consequi volunt & reconciliationem, à Christo sponfore & Mediatore partam, credant necesse est, cum fidem à fœderatis suis stipuletur Deus & iusti fide sua vivant. Bona
- fœderati.** legata spiritualia & cœlestia Pacis vocabulo comprehenduntur, & aliunde intelliguntur. Innuuntur etiam generatim fœderali formula: *Ero eis in Deum, & ipserunt populus meus, filij Dei vivi*, Hof. II, 1. 25. Nec temporalia bona excluduntur, inprimis in Vet. Test. Hof. II, 20.
- Bona legata** Finis, Finis procul dubio gloria Dei est, ex immensa gratia fœdus gratia in laudem *δὲξὺς ἰῆς χἀειθὲ ἀντῆ* (Eph. I, 6.) pangentis cum lapsis, in eorum salutem & pacem æternam. Vid. Colleg. MS. Dn. Præsid. de Oeconom. Tempor. Cap. VI.

LOCUS XXIII.

DE

SACRAMENTIS UTRIUSQUE
TESTAMENTI.

§. I.

Utrumque Testamentum sua habuit Sacramenta, tanquam sigilla gratiæ fœderalis. Sunt autem ea duo & duplicia; vel *initiationis*, quibus in fœdus homo cum Deo recipitur: vel *confirmationis*, quibus fœdus istud ex hominis parte continuatur. In Vet. Test. ad primum *circumcisio*, ad secundum *agnus Paschalis* spectabat. De quibus ex occasione Legis Ceremonialis nonnulla diximus. Ea abroganda fuisse, quando fœdus novum confirmatum & consecratum est sanguine Mediatoris ipsius, non typico, uti Vet. Test. sponte sequitur.

§. II. In Nov. Test. Sacramentum initiationis est *Baptismus*, Causa effi-
gratiæ fons inexhaustus, ab ipso Deo & Salvatore nostro apertus, qui Tempus
de domo Domini egreditur, Joël III, (IV.) 18. Quod tempore N. Test. instituit.
factum, ut ex Zacharia XIII, 1. liquet. *In die illo erit fons apertus.*
Dies ille apud Prophetas tempus Nov. Test. denotat, quod hoc ad
Vet. Test. collatum ratione perspicuitatis sit ut dies, & illud ut nox,
sicut Apostolus Rom. 13, 12. innuit, tum enim Sol justitiæ ortus est
radiisque illustribus se patefecit, Malach. IV, 2. Requiritur autem ad Materia.
Baptismum *aqua* naturalis, & actus abluendi, qui vel immergendo vel
aspergendo fieri potest. Hinc Joël III, 18. quem locum B. Hierony-
mus Tom. II. fol. 147. de Baptismo explicat, *aquarum & fontis* fit men-
tio, ut & Zach. XIII, 1. Non solam autem aquam sed Spiritum S,
quoque in Baptismo dari & effundi, ex coll. Joël III, 1. cum v. 18. &
Zach. XII, 10. cum cap XIII, 1. colligi potest. Inde Paulus Tit. III,
§. 6. *lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus S. quem Deus effu-*
dit super nos copiose, appellat, verbis, ut videtur, desumptis ex his ipsis
Prophetarum locis. *Forma* etiam hinc Baptismi colligitur, efficitur- Forma.
que, quod non sit aqua nuda, sed Spiritus gratiæ conjunctus, datus
collatusque, cum in modum, qui in institutione Novo Testamento
reservanda, exprimitur. Hæc Baptismi gratia ad omnes homines Subjectum.
carnaliter genitos, nec adultiores solum, verum etiam infantes per-
tinet.

L

tinet.

tinet; quia *super omnem carnem* effundi debebat Spiritus Christi, Joël III, 1. i. e. omnes homines, quorum maximam partem infantes constituunt. Pertinent etiam ad fœdus gratiæ infantes, docente Petro Act. 2, 38. 39. tum, cum vaticinium ex Joële adduxisset. Nec fides iis denegari potest, licet locum Jon. IV, 10. quidam adducant, quod *discrimen inter dextram & sinistram, inter bonum & malum non norint.* Notitia rerum mundanarum naturalium, non vero supernaturalium & spiritualium hic intelligitur. Et quoniam infantes verbi divini auditus, ex quo apud adultos fides oritur Rom. 10. non sunt capaces, in Baptismo per Spiritum S. fidem remissionemque peccatorum ipsis conferri arbitramur. Quare *Augustin.* Serm. XIV. de Verb. Apost. Tom. X. f. 324. *Ubi ponis parvulos baptizatos? profecto in numero credentium. Inter credentes baptizatos parvulos numerabis, nec judicare ullo modo aliter audebis, si non vis esse apertus hereticus.* In hoc saluberrimo initiationis lavacro a) peccata, cum originalia, tum actualia, abluuntur. Hic fons pro peccato, & pro separatione ex immunditie est, (Zach. XIII, 1.) qualis est in menstruo, unde quia infans ratione maternæ originis pronascitur, vero videtur simile, notari hic, hoc etiam fonte peccatum Originis ablui, & superiori voce, alias generali & omnem *ἀνομιαν* designante, peccatum actuale, vid. *Tarnov.* h. l. b) Omnes insuper benedictiones ex eodem fonte in nos defluunt atque derivantur, Joël III, 18. *Hic fons irrigabit torrentem Sitim: h. e. animas nostras irrigat, & perpetuam consolationem contra tentationes præstat.* Certo itaque persuasi esse possumus, quod hoc baptismale fœdus sit *perpetuum*, secundum istud Hof II, 19. *Desponsabo tibi in sempiternum, in misericordia & miserationibus.*

Finis.

S. Cœna.

§. III. De S. Cœna quidem fatemur, nos locum non reperisse clarum in XII. Vatibus; eo tamen trahere possumus, quæ generatim de beneficiis Christi sub convivii lautissimi schemate leguntur, ut Zach. IX. vers. ult. ubi Propheta de felicitate temporum Novi Test. ita exclamat: *Quid enim bonum ejus est, & pulchrum ejus, nisi frumentum electorum & vinum germinans virgines?* ut *Hieronymus* reddit, & Christum ipsum intelligit, qui sit frumentum & vinum latificans cor hominis. Non infrequens est, beneficia Christi sub convivio adumbrare; quod cum & hic fiat, optime sane ad hoc sacramentale convivium vel *δείπνον κνείανον*, 1. Cor. XI, 10. applicari potest. De pane &

ne & vino Eucharistico intelligere locum Hieronym. Pafcas. Haymonem, Lyram, aliosque, *Christophor. Castrus* h. l. memorat.

LOCUS XXIV.

DE

MINISTERIO ECCLESIASTICO.

AD tres in Ecclesia distinctos ordines progredimur, inter quos primo loco spectandus venit *Ecclesiasticus*, in quo qui sunt, vocantur *Ministri Dei*, Joël I, 9. *Doctores*, II, 23. *Servatores*, Obad. 21. *Angeli Domini*, Malach. II, 7. Johannes Baptista peculiariter sic dictus, juxta Evangelistarum interpretationem, Matth. II, 10. &c. *Legati*, Mal. III, 1. *Servi*, 22. *Speculatores*, Hof. IX, 8. *Videntes*, Joël II, 28. *Oeconomi*, Amos VI, 10. quos LXX. vocarunt *οἱ ἐπιτρόποι τῆς οἰκίας*, familiæ gubernandæ præfectos. Quod detur Ministerium Ecclesiæ, patet 1. *Ministrorum* appellationibus adductis. 2. Ex extraordinaria in primis Prophetarum vocatione, qui tamen non eo sibi invicem ordine successerunt, quo ipsorum libros in Biblico Codice positos videmus, sed quidam ex ipsis ante captivitatem Babylonicam, quidam in captivitate, quidam vero post eandem, scripserunt. *Ante captivitatem* prophetarunt *Jonas & Obadias*, ex omnibus Prophetis antiquissimi, qui post Moysen & Davidem scripsere, quos sub Achabo & Jeroboamo Regibus idololatricis vixisse, constat. *Circa tempus migrationis* decem tribuum sub Usia & Ezechia claruerunt *Hoseas, Joël, Amos & Michas*, qui *συγγεγραφοί* fere fuerunt: post quos non multo tempore sub Manasse secuti sunt *Nahum & Habacuc*. *Instante migratione* Juda sub Josia & Joachim prophetavit *Zephanias*. *Post captivitatem* prophetias suos ediderunt *Haggæus, Zacharias & Malachias*, qui ultimus Vet. Test. Propheta fuit. 3. E promissionibus Ecclesiæ conservandæ. (vid. L. de Eccles. ejusque Attribut.) Ministerium hoc *immediate* Deus T. O. M. instituit. Sic enim Joël II, 23. *Dominus Deus vester dat vobis Doctores ad justitiam*. Amos II, 11. *Excitavi vobis è filiis vestris Prophetas, & ex juvenibus vestris electis, qui essent Nasirai*. Amos VII, 15. suæ immediatæ vocationis testimonium producit. Aliquando etiam *mediate* per Ecclesiam vocat, ut nunc ordinatæ facit fecitque. Sunt enim Sacerdotes legati Dei, adeoque ab eo vocandi, Mal.

Synonymia

Existencia,

Causa effie.

II, 7. Vocatio illa repetenda ex electione tribus Levi, quæ fœdus dicitur, Malach. II, 5, 8. quanquam plura fœdus involvat. Officium vero Ministrorum verbi in pura & incorrupta inprimis verbi divini prædicatione consistit; ita ut ei nihil addant vel demant, sed ut à mittente acceperunt, tradant. Malach. II, 6. sic exprimitur: *Lex veritatis in ore ejus, & iniquitas, perversitas in labiis ejus non reperiri, in pace & rectitudine ambulare cum Deo & convertere multos ab iniquitate debet, insuper observare studiose scientiam credendorum & fugiendorum, vers. 7.* Omnia fere requisita hic reperiuntur, vel hinc eruuntur, quæ 1. Tim. III, 2. ff. ponuntur. Ad hæc atque talia sunt vocati, quia sunt *Legati Domini exercituum*. Unde vocatio est 1. *necessaria*. Prophetæ proinde ad divinam ubique missionem provocant, ut Hof. I, 1. Joël I, 1. *factum est ad me verbum Domini*. Idem sit judicium de reliquis Prophetis, qui vocationi obtemperarunt & in ea fideles fuerunt. Secus fecit Jonas I, 3. fugam potius quam vocationem eligens, sed justam inobedientiæ suæ pœnam luit. Jon. I, 12. Sit ea 2. *legitima & vere divina*, ut non tantum Legati Dei audiant, sed etiam tales sint. Quomodo enim cum fructu prædicabunt, nisi mittantur, Rom. 10, 15. Tropologice optime accommodari dicitur potest, quod *Joëles esse debeant, i. e. desiderati, filii* חַיִּים ה. e. tales, quos invitos Deus ad hoc officium segregat, & blandiloquis dictis seducit. *Tarnov.* in Joël. Quem in finem Ministerium institutum sit, ex hæcenus dictis forte satis constare potest, nimirum ut homines è verbo Dei erudiantur, convertantur, ædificentur, & ad salutem per fidem veram in Christo Jesu perducantur. Malach. loc. cit. Quod qui negligunt, stulti pastores audiunt, & redarguuntur jure; quemadmodum passim in Vatibus extant querelæ de falsis & impiis Prophetis atque Doctoribus, Zeph. III, 4. Zach. X, 3. Malach. II, 8. &c. *Salvatores* in Obadia dicuntur, videant ergo, ut seipos & auditores suos salvent.

LOCUS XXV.

DE

MAGISTRATU POLITICO.

Synonyma. **A**lter status, qui in Ecclesia locum habet, *Magistratus* vulgò dicitur. In Sacris nomina occurrunt I. encomiastica, ut, *tenentes*

tes *sceptrum*, Amos I, 5. *Magnates*, *magni*, Jon. III, 7. Nah. III, 10. *Sapientes*, Obad. 8. *Capita*, *Principes*, Mich. III, 1. Habac. I, 10. *Judices*, Mich. V, 1. *Chilarcha*, *Fortes*, Nah. II, 4. נְחִמָּה *Principes* vel *Duces*. Quæ vox, notante in concordantiis *Kirchero*, & ex eo *B. Gerhar-*
do, peregrina est, & communis Syris, Assyriis, Persis & Chaldæis. II. *Metaphorica*, *Clypei terra*, ob potentem malorum averfionem, Hof. IV, 8. *Capita*, Amos III, 1. VI, 1. *fundamenta terre*, Mich. VI, 2. *Montes*, ob celsitudinem & defensionis fortitudinem. *ibid.* *Annuli sigillares*, Hagg. II, 24. *Pastores*, Zachar. X, 2. *Anguli*, v. 4. quia lapides angulares adificiis sustentandis idonei sunt. Autor Magistratus idem est, qui Reges ac Principes removet, ac eorum solia evertit. Hof. I, 4. III, 4. Hagg. II, 22. Quod etiam à divina ejusdem conservatione colligitur. Hagg. loc. cit. v. 24. ubi Dominus ad Zerubabelem dicit: *Ponam te sicut signaculum*, h. e. stabiliam tuum principatum. Impii non minus Magistratus atque Tyranni à Deo sunt. Hof. XIII, 11. Nec huic contrariari videtur, quod Deus ipse apud Oseam Prophetam VIII, 4. inquit: *Ipsi regnare fecerunt, & non ex me, Principem* (Jeroboamum I. Reg. XII, 24.) *constituerunt, & ego non novi.* Nam non absolute & simpliciter Dominus improbavit, quod populus Israëliticus Magistratum haberet, vel peteret, sed quod regiminis formam à Deo institutam proprio arbitrio mutaret, & ad gentium imitationem Regem aliquem Monarcham sibi constitui importune postularet. conf. I. Sam. VIII, 7. Quæ Magistratus munia sint, vel ex titulis intelligitur, quos implere & sustinere debent. Regum est regere, Ducum ducere, Pastorum pascere gregem, s. jus & judicium exercere. Ex Mich. III, 3. quasi in tabula colligitur id omne, 1. decere Magistratum *scire jus*, quod valet in foro poli & soli. 2. *Odisse malum*, tam in doctrina, quam in vita, illud tollendo, hoc puniendo: 3. *Amare bonum* & promovere. Conf. *Winckelm.* & *Tarnov.* h. l. De his omnibus admonendi & reprehendendi sunt, si negligent, aut non curent Rempublicam & Ecclesiam, ut Michas hic fecit. & Amos VI, 6. qui invehitur in eos, qui genio indulgent & *curriculum duntaxat curant, de contritione vero Josephi sananda non sunt solliciti.* Vocatur Ecclesiæ & Reipublicæ status miserimus in regno Israëlis, *contritio* s. *confractio Josephi*, locutione Synecdochica & Metonymica, respiciturque ad cladem Ephraimitis à Syris quondam illatam, vel ad Josephi historiam, quem dum

Causa effc.

Officium.

fratres in cisternam coniecerant, ipsi interea suaviter epulabantur, Gen. XXXVII. *Jurisdictio civilis & criminalis*, sive quod Magistratus judicia exercere & supplicia jure constituere possit, facile ex præceptis exemplisque, imo & querelis Prophetarum de neglectu utriusque partis, ac pœnis demum ob neglectum denunciatis, colligi potest. Hof. V, 10. ff. Amos I, 5. II, 3. 6. 7. Mich. III, 1. 3. &c. Interim ista jura jure exercenda sunt, sive jus præscriptum pro norma haberi, nec quicquam pro arbitrio suscipi debet. Eo respexit Propheta, quando Deus per Joëlem IV, 9. *bellum sanctificari*, id est, sancte geri jubet. Quæ Zach. IX, 10. leguntur & vulgo obvertuntur, de regno Christi agunt, quod regnum pacis nec carnalibus armis propagandum est. Unde hæretici quoque non aliis quam spiritualibus armis conficiendi prædicuntur, i. e. impia eorum dogmata gladio spiritus jugulanda sunt, Zachar. XIII, 3. Quod lege contrahere liceat, vel hinc liquet, quod Deus in politia Judaica per Mosen formas contractuum ordinaverit modumque iis constituerit. Nec per verba Zachar. XIV, 21. *non erit amplius כנעני in domo Domini &c.* abrogati aut damnati censeri debent omnes contractus, cum *Canaan* hic non mercatorem sed Cananæum designet, id est, alienigenam, profanum & impium quemcunque, quales olim Cananæi erant. Aut si mercator intelligi deberet, non alium intelligeremus *ἐμπόρευ*, quam Antichristianum, falsas merces pro bonis supponentem & simplices decipientem, Apoc. XVIII, 11. ff. qui dona Dei more Bileami, Gechasi, Phariseorum & Simonis Magi precio vendat. Atque ex his etiam qui Magistratus fines sint, abunde satis constare potest.

LOCUS XXVI.

DE

STATU OECONOMICO.

§. I.

Status Oeconomicus. **U**ltimum inter tres Hierarchias locum tenet Status Oeconomicus, sive domesticus, sed facile primus est dignitate & utilitate, cum ex eo ceteri ordines prodeant, & ambitu suo Societatem conjugalem & herilem complectatur. Utriusque mentionem facit Malachias, hujus Cap. I, 6. illius Cap. II, 14. de posteriore primo loco dicemus,

cemus, & quia certum est, quod Propheta respexerit primam institutionem conjugii, inde nullo negotio erui poterit, quicquid circa Conjugium observandum venit. Vulgo, ac recte quidem sic definitur, *Status conjugalis est societas, à Deo instituta unius maris & foemina, legitime indissolubiliterque in unam carnem conjuncta &c.* Quam definitionem facile hinc monstrabimus, 1. Deum esse Matrimonij autorem, probatur ex Malach. II, 13. qui *foedus* dicit inter virum & uxorem, constitutum à Deo, idque inviolabile & indissolubile, in quod perfide agere non liceat. Idem v. 14. innuitur: *Nonne unus* scil. Deus fecit; sic enim reddendum esse docuit *Stephan. le Moine* ad Polycarpi epistolam p. 107. Uni viro unicam concessit uxorem, *licet reliquum Spiritus ipsi esset*, ut plures Adamo uxores sociare potuerit. Alii interpretes plerumque sic reddunt: *Nonne unum effecit*, & unum par conjugum Deus in paradiso creavit? Utrumque verum est, & ex utroque obtinemus, quod volumus. 2. Hæc societas conjugalis in unionem & conjunctionem arctissima consistit. Duo enim tantum, non plures, in unam carnem junguntur, & *unum* par Deus propterea fecit. Quo ipso Polygamiam simultaneam rejecit & damnavit, ac legitimam tantum conjunctionem, quæ secundum instituentis legem fit, probat, quamque indissolubilem esse voluit, quia *foedus* arctissimum vocavit, divortiiis temere non rumpendum, ut fecere Judæi, eo nomine cum hîc à Malachia, tum alibi male audientes & castigati. 3. Omnibus autem ad conjugium idoneis licere nubere, speciatim etiam Clericis, vel Hoseæ exemplum ostendit, qui jussus erat ducere uxorem, Hof. I, 2. & quidem successive, III, 1. Unde nec secundæ nuptiæ Deo displicent, modo legitimo debitoque fine ineantur, non in gradibus prohibitis, Amos II, 7. quem 4. Malachias his verbis expressit: *Quasiurum semen Dei*, id est, liberos ex justo matrimonio procreatos. Altius autem respicere puto Malachiam. Tametsi enim hodie, post lapsum liberi non nascantur sancti, olim tamen è sanctis sancti procreari potuerunt, si in statu integritatis permansissent protoplasti. Et quis dubitaret, sanctos Patriarchas, qui præclaras de semine sancto atque benedicto, Messia, promissiones acceperunt, aliud quid quam semen sanctum quasiivisse? Adhæc Conjugium Mysticum inter Christum & fideles præfigurabat iste status, ceu ex Hof. I. & II. manifestum est. Mutuum denique auxilium & adjutorium ex

Definitio
Conjugij.

Causa effica.

Materia.

Forma.

Finis.

socia-

socialitate provenit, & cum primis è conjugio; uxor enim viri sociâ est, ex fœdere divino ei data. Unde quæ Conjugum officia sint, nullo negotio efficitur, nec ea commemorare necesse est.

§. II. Patriam & Herilem societatem, ac quæ observanda utrobique sint officia, vel ex his verbis Mal. I, 6. luculenter & breviter colligitur: *Filius honorabit Patrem, & servus Dominum suum.*

LOCUS XXVII.

DE

NOVISSIMIS IN GENERE.

Etymolog.
& Homonymia.

Novissimorum vox in Scriptis Prophetis latè patet, ac omne illud tempus complectitur, quod Messia dicitur, sive totum periodum regni Christi, à primo ejus adventu usque ad ultimum. Hoc sensu occurrit Hof. III, 5. Joël III, 1. coll. cum Act. 2, 17. Unde constat, ad Novissima referri etiam Conversionem Judæorum, & Judicia Dei varia ac prodigia, finem Mundi antecessura. Malachias etiam meminit *diei Domini magni & terribilis, & adventus*, quem sustinere impii nequeant, cum sit *instar ignis conflatoris*, III, 2. 23. quem tamen non de die & adventu Christi ultimo intelligendum esse, fatetur Tarnovius, & res ipsa probat; licet alii viri docti id propugnent. Fortassis conciliari commode, quæ discrepare videntur, sententiæ, possunt, si dixerimus *diem Domini terribilem* de omni Dei judicio dici, sive universale sit, sive particulare. Conflagrationem igitur & consummationem Mundi etiam huc referri, ac diem Domini dici posse, dubio vacat; quanquam ea ipsa quoque in Veteri, Zeph. I, 18. III, 8. & in Novo Test. modo latius, modo strictius accipiatur, Matth. XIII, 39. s. XXVIII, 20. 2. Petr. III, 7. Certo futura & eventura novissima omnia inde irrefragabiliter evincitur, quia Deus, mentiri nescius prædixit, & fidem ipso complemento quibusdam vaticiniis jam fecit. *Causa* igitur efficiens consummationis est Deus trinunus, impellens ira & justitia ejus, Zephan. loc. cit. *Materia*, כל הארץ *tota terra*, non Israëlita tantum, sed omnis & universa, sive totus mundus. *Forma*. Conf. Hagg. II, 6. coll. cum Hebr. 12, 26. *Forma* verbo אכל & כלה *consummandi & devorandi* innuitur, & totalem finalemque alicujus rei consumptionem indicat. *De signis & tempore* nil certi habemus, quod

Existencia.

Causa eff.

Materia.

Forma.

signa & tempus.

quod definiamus. Quænam illa sint prodigia in cælo ac terra, quorum Joël III, 3. s. mentionem facit, altioris res est indaginis, & conferri possunt cum Matth. 24, 29 Apoc. VI, 12. ff. *Finis* est piorum atque fidelium consummata salus, impiorum perditio & pœna æterna. Malach III, 17. ff.

Finis.

LOCUS XXVIII.

DE

MORTE.

Mortem esse separationem animæ à corpore, vel illa Jonæ verba docent, quibus IV, 3. à Deo petit, ut *anima* sua à se auferatur. *Accipe, queso!* inquit, *animam meam à me*, id est, dissolve animam meam ex hoc corporis ergastulo, & recipe ad te. Quomodo Scriptura figurate mortem describit, 1. Reg. XIX, 4. Joh. 19. 15. Mox clarius se ipsum explicat, dicens: *Melior est mors mea quam vita mea.* Unde & dari mortem, & quid sit mors, liquet. Neque enim anima interit cum corpore, sed si quis in Domino moritur, ea à Domino recipitur. Atque sic quoque mortem tanquam bonum quid appetere licet, ut per mortem hanc ad veram vitam Deique fruitionem perveniamus; non verò ex impatientia, desperatione, aut tædio vitæ, quod in Jona Deus reprehendit, v. 4. Vitæ terminum dari, cum tamen non fatalem esse, nec absolute constitutum, sed ordinate, id est, hominum pietate vel impietate, ac mediocum à Deo ordinatorum usurpatione & contemptu limitatum, liquido ex eodem Vate Jona colligitur, qui Ninivitis excidium denunciavit, expleto quadraginta dierum spatio expectandum; non tamen absolute, sed si pœnitentiam interea non agerent. Cum vero à viis suis malis converterentur, pœnituit Deum super malo, quod locutus fuerat, ut faceret eis, & non fecit, Jon. III, 4. 5. Mortem aliam temporalem esse, aliam æternam, satis notum est. De hac loquitur Messias apud Hoseam c. XIII, 14. *è manu inferni redimam eos, & è manu mortis liberabo eos, ero pestis tua, ò mors &c.* cui omnes ob peccatum obnoxii sunt homines, omnes tamen Salvator redemit, & omnes liberari inde possent, si vellent seriò & salutem partam sibi applicarent. Deus enim non vult mortem morientis, sed ut convertatur & vivat coram ipso in æternum, Hof. VI, 1. 2. Peccatum nos omnes perdidit, ut Israë-

Definitio.

An mors appetenda?

Vitæ terminus.

Mors æterna.

Subiectum.

M

lem;

lem; sed salus omnium à Salvatore Deo, Hof. XIII, 9. Stipendium autem peccati mortem esse, omnes Vates uno ore clamant, quando mortem & omnis generis pœnas plagasque impiis ac impœnitentibus denunciant, bona econtra quævis pœnitentibus & fidelibus. Justus quippe fide sua vivet in æternum bene beateque, Habac. II, 4. Malach. III, 20. Quid æterna mors sit, hinc quodammodo colligitur & ex opposito, vita æterna, clarius patebit. De loco nonnulla tantum addemus, qui *שעול* dicitur, Hof. XIII, 14. & *lacus*, ubi non est aqua, Zachar. IX, 11. E Habacucko II, 5. descriptionem inferni cernere vel eruere licet sequentem, quod dilaret animam suam sive appetat omnes devorare, & mors non saturetur, & recipere ad se cupiat omnes populos. Mal. III, 19. mentio fit diei, ardentis instar fornacis, quo omnes superbi & iniquitatem operantes, futuri sunt instar stipule &c. quæ ad infernum quoque accommodari possunt.

LOCUS XXIX.

DE

RESUSCITATIONE MORTUORUM.

Feralis sententia in impios æternis suppliciis corpore & anima afficiendos, in die judicii extremi pronunciabitur, quem cum antecedat Resurrectio vel resuscitatio mortuorum, de ea nunc dicere convenit. *Resuscitatio* & *resurrectio* differunt ut prius & posterius, nec in verbis explicandis diu hæremus, sed rem breviter persequemur; quia pauca hoc de argumento suppeditare nobis Prophetæ videntur. Ex Hof. VI, 1. 2. nonnulla habemus, & hoc quidem, quod & detur resurrectio, & quis ejus autor sit. Sic enim ibi fideles profitentur: *Die tertio suscitabit & eriget nos*, Messias nempe vitæ redditus, primò ex peccatis, in quibus mortui & sepulti eramus, inde etiam ad futuram vitam, cujus initium & specimen primus ipse resurgens nobis edidit. Conf. *Mercer*. Comment. h. l. Id porro hinc infertur, Christum & causam efficientem & meritoriam esse resurrectionis, sed tantum quoad fideles; nam impios suscitabit ut justus judex punietque, quemadmodum aliunde è sacris literis patescit. Quo pertinet Malach. III, 18. ubi *Deus judicij*, quem Epicuri & superbi homines contemserant, dicitur ostensurus in die iræ, quid intersit *inter justum & impi-*

um &c. Hoc vero tum cum primis innotescet, quando Deus resuscitatos alios in ignem æternum, alios ad salutem æternam ire jubebit. Hinc Dei vivificantis, & peculiariter Christi, gloria, justitia, potentia &c. respectu timentium Dei lux & salus sempiterna, ac impiorum perditio & condemnatio illucescet.

Forma.

Finis.

LOCUS XXX.

DE

JUDICIO EXTREMO.

Dari præter judicia particularia, quæ varia sunt, contra Judæos & varios populos, ut ex Prophetis luculentum & manifestum est, & præsertim ex Amoso I. II. III. IV. V. VI. universale aliquod extremumque judicium, controversia vacat, ejusque cuncta particularia vel præludia vel signa sunt. Ita Joël II, 1. ff. de judicio à Babyloniis populo Israëlítico inferendo proprie quidem & directe agitur: interim quia illud excidium extremi judicii præludium vel typus fuit, ad id non immerito accommodari potest, cum & voces & res apte quadrent. Idem de aliis dici potest. Hujus judicii autor Deus est, Pater, Filius & Spiritus S. Hinc mentio fit *לֹאֵן אֱלֹהֵי הַמֶּשְׁפָּט* Malach. II, 17. *Filius* tamen peculiari ratione judicem futurum, diserte alicubi traditur, v. g. Mich. IV, 3. etiam secundum humanam naturam. *Et judicabit inter populos multos &c.* Cap. V. de *Dominatore ex Bethlehem prodituro* dicitur, quod stare & pascere debeat *in robore Domini, in magnificentia nominis Domini Dei sui.* Joël IV, 12. ipse Messias ait, *se, cum evigilaverint & ascenderint omnes gentes in vallem Josaphat, ibi sedurum, ut judicet omnes gentes undisquaque.* Zach. XII, 10 idem dicit: *Et respicient ad me, quem transfixerunt &c.* quæ verba Apoc. I, 7. ad Christum in nubibus ad judicium venientem, applicantur, & indicant, Prophetam omnino visibili modo ad judicium venturum, & secundum humanam naturam quoque judicium peracturum. *Augustinus* de Civ. Dei Lib. XX. cap. 25. Malach. III, 1. 2. 3. *Hieronymum* secutus, de novissimo judicio intelligit. Veniet autem Christus Judex magnifico cum comitatu: *omnes sancti Angeli cum eo,* Zach. XIV, 5. Conf. Epist. Jud. 14, 15. Judicabit autem justus ille judex universalis omnes populos, & homines, vivos & mortuos, sed resuscitados, ut ex locis jam adductis constat, inprimis Joël III, 12. 13. dicta & facta,

Existencia.

Autor.

Filius Dei, etiam juxta hum. nat.

Objectum.

M 2

Malach.

- Norma.** Malach. III, 13. ff. imo & cogitata. *Norma erit liber memorialis scriptus coram eo, protimentibus nomen Domini, ib. v. 16. qui certe liber vitæ erit. Alius autem pro impiis est, ἡγορηξαυμείνοισ ἐὶς τὸ νεχίμα, Jud. 4. Conf. Dan. VII, 10. & Apocal. XX, 12. ubi sane libros carnaliter cogitare non licet, sed, Augustino de Civ. Dei L. XX. c. 14. pulchre explicante, per eos intelligitur vis quedam intelligendi divina, qua fiet, ut cuique opera sua, vel bona vel mala, cuncta in memoriam revocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset & excuset scientia conscientiam: atque ita simul, & omnes & singuli judicentur. Quæ nimirum vis divina libri nomen accepit. In ea quippe quodammodo legitur, quicquid à faciente recolitur. Si brevius dicendum est, liber Evangelij est is, secundum quem judicabuntur, id est, absolventur pii, quorum peccata in profundum maris projiciuntur, Mich. VII, 19. ut deleantur & non amplius appareant. Sol enim justitiæ splendore suo & luce infirmitates illorum teget & sanabit, Malach. III, 20. Liber autem legis est is, ex quo impii judicabuntur & condemnabuntur, ut ignis supplicium perpetuo sustineant & alia patiantur mala innumera. Quæ forma ratioque futura sit judicii extremi, per omnia non est patefactum in sacris literis. Sufficiat ad nostram institutionem & admonitionem, ceu ex allatis Vatum testimoniis liquet & colligi potest, quod magnificentissime & sollemnissime cuncta peragi debeant, in publico sanctorum omnium & hominum teatro. Unde credibile est, non uno tantum die illud institui aut absolvi posse, licet Vates passim de die judicii & iræ loquantur; cum Scripturarum more sanctorum diem poni solere pro tempore, nemo sit qui nesciat, bene Augustino pronunciante, de Civ. Dei XX. 1. Finis principalis est Salvatoris nostri gloria; eum in gloria respicient, qui ignominia affecerunt, videbuntque impii etiam gloriam fidelium & suam propriam ignominiam.*
- Forma.**
- Finis.**
- Adjuncta.** Quæ ex locis semel iterumque citatis abunde satis patefcunt. In adjunctis, quæ vocant, major est difficultas. I. De *Loco*, quem vallem *Jehoschaphat* ex Joël IV. 12. dicunt, acriter inter se disceptant interpretes, propriene, an figurate capi debeat. Pro litera Judæi & Pontificii ac ex nostratibus quidam pugnant; quibus tamen hoc obijci solet, quod una vallis tot hominum myriadibus capiendis sufficere nequeat. Vid. Theol. Jud. D. Præf. p. 351. II. De *Tempore* multo minus habemus, quod statuamus, quia nil nobis revelatum in Prophetis nostris

nostris perspicue est; sed generatim duntaxat temporis & diei iudicii mentionem illi faciunt. Acquiescimus igitur in Zach. XIV, 7. *est dies Domino notus.* III. De *Signis* denique difficillima quaestio est. Varia signa Joël III, 3. 4. IV, 15. enumerantur, an verò ea sint iudicio novissimo propria, disquiritur, & forte haud abs re dubitatur; nisi temporum sibi similium rationem habeamus. Erunt procul dubio signa prorsus singularia, terribile iudicium impio mundo & dicenti, ubi est Deus iudicii? indicantia & afferentia. Quare cavendum, ne certa pro incertis, utopica pro veris venditentur. Hoc sane negari nequit, ante finem populi Judaici conversionem sperandam & expectandam esse, si Hoseæ Cap. III. fidem habere, nec vim inferre luculentis verbis velimus. Vid. Disput. B. D. Clodii super h. 1. Luther. in Postil. Eccles. Fest. Steph. & Max. Rever. Dn. Spen. *Evangelische Glaubens- Lehr ad Dom. II. Advent.*

3. Signa.

LOCUS XXXI.

DB

VITA AETERNA.

Bona hujus miseræ vitæ clausula est vita æterna, cujus spe se sustentant fideles, ac certi de ea sunt ex promissionibus testimoniisque divinis, Hof. VI, 2. Habac. II, 4. Unde felicissimus iste absolute & simpliciter vita dicitur, his ipsis in locis; quia ii soli vivere censentur, qui beate vivunt; at, qui viventes licet cum miseris tamen confluantur, mortui habentur, & semper moriuntur. Felicissimi istius status *Autor* est Deus vivus; fideles enim *fili* sunt *Dei vivi*, Hof. II, 1. & ἀρχηγὸς ἡμῶν ζωῆς, JESUS, Hof. VI, 2. qui nos ex inferno redemit, & morti venenum factus est, Hof. XIII, 14. Sub alis Solis justitiæ sanatio ex morte, Malach. III, 20. Omnibus quidem Salvator vitam & salutem promeruit ac impetravit; soli tamen fideles & in fide perseverantes, ejus participes redduntur, Habac. II, 4. (Conf. Hebr. X, 38. ff.) Malach. III, 16. 17. 18. Atque hoc est *decretum Dei æternum*, quo ex mera gratia genus humanum, quod in peccata & mortem æternam lapsurum prævidit, per Christum redimere, hujusque meritum & beneficia fidemque ea apprehendi, per efficacia salutis media offerre & conferre, vere credentes justificare, conservare & in æterna vita glorificare constituit. Quod ex Artic. de Justificat. & dictis ibi allegatis, in prius Hof. I, 7. XIII, 9. 14. ac similibus liquet,

Vita æterna
status felicissimus.

Causa effie.

meritoria.

Prædestin.
decretum.

ut

Forma. ut nihil opus sit, hoc argumentum seorsim tractate. In quo autem summa hæc felicitas, gloria, ac beatitudo consistat, comprehendi exprimere à nobis viatoribus haud digne potest. Ea tantum testamur, quæ in hac mortalitate nobis revelata sunt. Bona duplicis generis sunt, vel privativa, vel positiva. 1. *Privative* à beatis aberit α) *peccatum*, quocunque nomine veniat, Mich. VII, 19 Zach. III, v. ult. β) *Pœna peccati temporalis & æterna*, Hof. XIII, 14. 2. *Positive* vita æterna in omni bonorum cumulo consistit, quæ uno *pacis, salutis, vitæ & sanationis* vocabulo passim significatur, cum describi satis nequeat. Loca toties iterata indicare supersedeo. Si jam fons vitæ & salutis apertus est fidelibus, qui tamen in præsentis vitæ calamitatibus vix rivulos perferunt superabundantis gratiæ: quanto magis tum fluvii in eos derivabuntur. Huc nonnulli referunt verba Hof. XII, 11. *per manum Prophetarum ארמה assimilatus sum*; ex quibus colligunt, quod Prophetæ, & in genere omnes Ecclesiæ ministri, sint velut Dei larva, per quos nobiscum loquitur, sicut *Lutherus* in annot. margin. istius loci scribit: *Die Propheten waren meine Larven oder Personen/darunter ich gegenwärtiglich alles thät und redet.* Quemadmodum itaque homo personatus larvam deponit, quando se ipsum manifestare cupit: sic Deus faciem suam, h. e. se ipsum electis deposita verbi larva in vita æterna manifestabit. In hac felicitate fideles constituti, Dei bonitatem, sapientiam, justitiam perpetuo deprædicabunt, & in Domino exultabunt. Qua autem lingua electi Deum celebraturi sint, quæri hîc solet. Linguam unam omnium beatorum fore, probabiliter creditur. *Galatinus* l. XII. de arcanis cap. 4. post adductam Latinorum & Græcorum pro sua lingua pugnantium, opinionem, tandem Hebræorum & Talmudistarum adducit probatque sententiam, beatos lingua Hebraica in Dei laudibus & mutuis colloquiis usuros, quod è Zephan. III, 8. 9. probare contendant, cum per *labium electum* Hebraica Lingua intelligi debeat, utpote quam *præ cæteris Deus elegerit, quâ & Patribus loqueretur, & legem suam daret.* Eamque *Job* causam Dominum juxta hoc vaticinium gentes omnes, post resurrectionem generalem, lingua Hebr. laudaturas. De secundo enim Messiæ adventu Zephaniam loqui autumant, quod suo loco relinquo. Electis denique æterna vita, gloria & felicitas continget. *Vivent ante faciem Domini, & Deum videbunt, sicuti est, clare perfecteque, non obscure, ut in hac vita.*

Finis sum-
mus,

intermedig.

F I N I S.

Farbkarte #13

B.I.G.

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

